

Viața Românească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

Jean Bart
Demostene Botez
I. Petrovici
Romulus Ciofile
D. I. Suchianu
M. Sevastos
T. A. Bădărău
A. Toma
Ioan I. Mironescu
Otilia Cazimir
G. Galaction
Ernest Triandafil
Constanța Marținoșescu
I. Iordan
G. Topirceanu
C. Vraja
Ana Conta-Kerabach
Traian R. Ionaescu
Eugen Crăciun
Sanda Filitti
E. Herovanu
M. Sv.
Al. A. Philippide
Al. Ciura
Mihai D. Ralea
P. Nicanor & Co.

Cu Rușii în Deltă (Hormuz Talek).
Putrezim...—Singurătate
Mot. fizică și legitimitatea ei.
Clopotul.
Thomas Hardy.
Tabloul.
Din cuceririle fizicei cerești.
Raiuri pierdute.
În drum, spre Branștea...
De vrei să mor.—Viață.
Hircă pentru hircă.
Home-Rule.
Neculai Moșatu.
Numele Moldovei.
Infernul (II).
Pe marginea cărților (Turghenev).
Cronica pedagogică (Premii și examene).
Cronica muzicală (Curenți în muzica franceză).
Cronica artistică (Verona; Buncilă; Arta Română).
Cronica feministă (Feminismul în România).
Cronica juridică (Decretul de amnistie).
Cronica rinată (Chestie personală).
Cronica teatrală (Iași).
Scrisori din Cluj.
Scrisori din Paris.
Miscellanea (Recunoașterea uniții Basarabiei. — Militarism „poetic”. — Pierdeți cărerouse).

4865/D

RECENZII: Dionis: Theano. C. V.—M. P. A.: La Roumanie en images. G. G.—Călypto Corneliu Botez: Problema drepturilor femeii române. M. Sv.—Gala Galaction: O lucrare nouă. A. Br.—Jean Bart: Cum se deslășăie Cheiunea Dunării. V. G. B.—Petru Constantinescu: Rolul României în epoca de regenerare a Bulgariei; Doctor Cazacu și Paul Gore: Populația arabiei pe naționalități; Arhimandritul V. Puiu: Mănăstirile din Basarabia; Etienne Cyprianu: La continuité roumaine dans la Basarabie. M. J.—Dă ătre I. Gheorghiu: Aperçus sur la situation économique et financière. D. I. S.—Gromoslav Mladenutz: Asociație de cooperative de consum. S. V.—N. A. Bogdan: Societatea mediocră naționalistă și Muzeul istorico-natural din Iași. 1830—1910. G. P.—Biblioteca de popularizare a științelor. I. Simionescu: Lecturi geologice; Valeriu Puștaru: Plante veninoase. T. A. B.

REVISTE, REVISTELOR: „P. p. p.”.—G. Galaction: „Alexandru Macedonski” (Cuvintul liber).—Junimea Moldovei de Nord.—V. Gheorghiu: „Spitalul”—origina și evoluția lui” (Spitalul).—Adolphe Demer: „Crisa socială din America” (Revue de Paris).—Gustave Lanson: „Centenarul Meditațiilor” (Revue des deux Mondes).—Jean Finot: „Casa franceză în fața eredității alcoolice”; A. Lety Combere: „Viitorul Islamului”; J. Finot: „Dezolare-a lumii și citeva lecțiuni”; D. Saint-Aubin: „Franța și România” (La Revue Mondiale).—André Michel: „Eugène Carrière” (Revue hebdomadaire).—Georges Batault: „Noul dezechilibru european”; Louis Nardet: „Continuitatea vieții sociale”; Raoul Labry: „Cum am fost informați asupra Rusiei” (Mémoire de France).—André Gide: „Si le grain ne meurt...”; René Chalupt: „Les sœurs de Pétrougrad” (La Nouvelle Revue Française).—Guglielmo Ferrero: „O privire spre viitor”; Guido Manacorda: „Problema expansiunii spirituale italiene” (Rivista d'Italia).—Hermann von Rosen: „Biologia și Comunismul” (Deutsche Rundschau).—Ludwig Quessel: „Gern: J și Gall” (Sozialistische Monatshefte).—Profesorul Robertson: „Henrik Pontoppidan” (The Contemporary Review).

MIȘCAREA INTELLECTUALĂ ÎN STRĂINĂTATE.
BIBLIOGRAFIE.

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

I A Ș I

Redacția și Administrația: Strada Lăpușneanu 33

1920

VIATA ROMINEASCA apare lunar cu cel puțin un an 50 lei; jumătate de an 40 lei. Numarul 5 lei.—Pe jumătate de an 60 lei. Numarul 10 lei.—Pentru detalii

VIAȚA ROMÎNEASCA

REVISTĂ LUNARĂ

CONDIȚIILE DE ABONARE

Abonamentele sînt: semestriale și anuale.

Cele semestriale se socotesc dela No. 1 pînă la No. 6 inclusiv sau de la No. 7 pînă la 12 inclusiv.

Cele anuale dela No. 1 pînă la No. 12 inclusiv.

Abonamentele se pot face în orice lună a anului, trimițînd suma *prin mandat poștal*.

Reînnoirea se face cu o lună înainte de expirare, pentruca expedierea Revistei să nu sufere întrerupere.

Prețul abonamentului este:

IN ȚARĂ:

Pe un an	80 lei
Pe jumătate an	40 „
Un număr	8 „

STRĂINĂTATE:

Pe un an	120 lei
Pe jumătate an	60 „
Un număr	10 „

ÎNȘTIINȚARE

Persoanele care au primit exemplarul de față, No. 1, al revistei „Viața Romînească“, dar nu doresc să continue abonamentul, sînt rugate să binevoiască a-l înapoia pe adresa Societății „Viața Romînească“ Iași, str. Lăpușneanu 33, **recomandat**, de oarece, actualmente costul unui exemplar este prea scump pentru a ne expune la pierderi. Francarea recomandată costă 0.35 bani.

Administrația.

Cu Rușii în Deltă

Hormuz Talek

Il cunoșteam din tinereță pe Hormuz Talek, băiașul nostru dela baia turcească a lui Jusuf.

După zile și nopți de exerciții, încrucișări în largul mării, prin ceața care ne pătrundea până la oase, când ne întorceam în port amețiți de legănarea valurilor, îmbicsiți de fumul dela torpiloare, alergam cu toții la baia turcească de pe cheiul Dunării, de parte, tocmai lângă depozitele de cărbuni.

Acolo intram pe minile oțelite ale lui Talek—sclavul filozof dela hamam, cum îi spuneam noi; numai el izbutea să ne desfundă porii astupați de praful fin de cărbune, care ne tatua pielea tăbăcită de sărătura apei de mare.

Acolo, pecind zăceam pe patul de piatră întins ca un cadavru pe masa de autopsie, priviam adesea, printre genele grele de ferbințeala aerului supraîncălzit, chipul și statura sclavului nostru.

Cum îl vedeam despoiat, bronzat, așa osos și dur, mi se părea cioplit cu dalta în granit ca o antică statuie egipteană. Sudoarea continuă îi topise orice urmă de grăsime, carnea se 'mpietrise; și—în loc de mușchi—tendoane tari, noduroase ca niște frînghii de corabie, se l tindeau sub piele, prinse pe ciolane de uriaș.

O figură prelungă și imobilă, smead și spin, nasul adus în plisc de corb, niște ochi mari, negri, de oriental, pielea obrazului cafenie, uscată ca un pergament.

Multă vreme n'am putut ști bine din care parte a lumii venise, din ce tulpină și de ce lege era omul acesta.

E drept că rar poți întâlni pe globul pământese un asemenea amestec de felurite neamuri ca cel strâns la un loc pe micul petec de pământ al Deltei, — pe limba îngustă de nisip rămas uscat între gurile bătrinei Dunări.

Ce loc avea Talek în acel mozaic de rase? Nu era alipit la nici unul din grupele ce se formau pe națiuni, cu ceaușii lor în cap, veșnic încăerați în lupte între ei,—pe vremea când n'apucase mașinele-elevatoare să înlocuiască brațele omenești la munca vapoarelor din port.

Se ținea departe Talek de toată spuma ceia care venea pe apă din răsărit și miază-noapte, în căutarea pînii: pescari Haholi și Lipoveni cu bărbile încilcite, Turci calcangii, Lazi dezmațați cu fesurile albe, Kurzi hărăgoși și Armeni amărîți, negri de praful

de cărbune. El nu intra în circiumele pline de marinari căzuți de băutură, și nici în cafenele, unde barcagii greci învîrteau în fiecare noapte cuțitul ucigător și cartea măsluită. Talek nu mergea la biserică, nici la sinagogă și nici la moschee. Biserica lui era un petic de covoraș persan, așternut acolo unde-l apuca vremea. Pe el ingenunchea pios și grav, își făcea rugăciunea în legea lui, cu fața înspre Meca.

Deși era din Persia de loc, cei cîțiva Persani din port se lepădau de el, șoptind că-i eretic, din secta urgisișilor *Babiști*, care nu se țin pe căile arătate de marele Profet, ci merg după cuvîntul lui Ali, ginerele lui Mahomet. Veșnic tăcut, închis în sine însuși, Talek, cu aceiași mască, niciodată nu își trada cumva pornirea-i sufletească printr'o schimbare a mușchilor figurii; nepăsător și calm trecea singur prin lume așa cum era scris în cartea vieții sale.

Să spele trupuri goale la baia lui Iusuf—asta se vede era partea lui pe lume. Și resemnat, cu sirguintă, își împlinea menirea ce-i rinduise soarta.

Deși părea că'n lume nimic nu poate să-l miște sau să-l intereseze, totuși odată, cînd l-am găsit pe malul mării singur, căutînd cu ochii pierduți spre Orient, la cerul împurpurat în zare, atunci, în sara ceia, el ș'a deschis inima așa de zăvorîtă.

Mi-a povestit multe din țara și locul copilăriei lui. Un sat aproape de Ispahan, pe drumul mare umblat de caravane, la piciorul unei stînci pe care se văd și astăzi, rămase din vremi străvechi, inscripții siriene dela Semiramiza, regina vestită a Babiloniei. Își anințea cu drag de livada de migdali a părinților, de apele albastre ale Karunului ce curge leneș printre lanuri de trandafiri și flori de iasomie.

Sătenii de prin locurile acele se hrănesc din comerțul cu fructe uscate, esențe de flori și mirodenii.

Persecuții religioase i-au silit pe ai lui să rătăcească în lume.

De treizeci și cinci de ani lucra aici, la baia lui Iusuf, să poată aduna vre-o patru mii de lei cu care să se 'ntoarcă în țara lui, pe malul Karunului cu apele albastre.

Cu banii adunați, pe care îi număra în fiecare noapte, avea să plece acum să-și îplinească visul ce-i mîngiase viața stingheră prin străini.

Și pentru bătrîneță, în restul de zile ce mai avea din viață, era de-ajuns să aibă un petic de livadă și un lan de trandafiri ca să lucreze esențe, așa cum apucase el în vremea tinereței.

*

Războiul îi încurcase planul.

Talek, deprins să aștepte,—deciteori era întrebat cînd pleacă, răspundea cuminte: de-acum trebuie să avem răbdare și tutun.

Intr'o zi, pela începutul ernii, cînd vîntul tăios dinspre mare sfredelea încheeturile cocioabei, iar stropii de ploaie înghețată bă-

teau toba în singurul geam rămas la locul lui, Talek văzu doi soldați ruși adăpostiți lângă un zid. Cum ședeau cînchiți pe vine în mantalele lor sure, țapene și ude, păreau două trunchiuri de sălcii rătézate.

I se făcu milă. Ii chemă înăuntru la căldura sobușoarei lui de tuciu. Le tăie cite-o felie de pine neagră. Ii cinsti pe rînd, dîndu-le cafea turcească din ibricul lui de aramă ciocănită, cit o lulea de mare.

Cu ruseasca ce-o știa din tinereță Talek izbuti să se'nțeleagă cu cei doi soldați. Țărani din apropiere de Harcov; înalți, spătoși, cu grumaji de taur, cu ochii albaștri limpezi, cu tuleele bălane ca un puf auriu pe fâlcile lor late, blînzi și moi,—păreau niște dolofani copii de uriași.

Vorbeau moale, trăgănat; povesteau cum au fost aduși tocmai de sus, dela Riga, trei săptămîni în vagoane. La Odesa trebuia să-i imbarce pe vapoare pentru Sulina, dar regimentul lor ceruse să meargă pe jos prin Basarabia. Mai bine, spuneau ei, să umbli pe uscat o săptămîină decît o zi pe apă, că ei nu sînt *matrozi*, sînt *pihotăși*.

Deși se găseau în Delta Dunării, ei se credeau tot în țara lor, căci doar știau bine că Rusia e mare, cuprinde jumătate din toată lumea ce este pe pămînt. Dar nu puteau să înțeleagă cu nici un chip de ce îi poartă dela un loc la altul; de ce se bat tocmai cu frații lor, Bulgarii.

Pe cînd vorbeau, cu gura plină, nu mai slăbeau din ochi cuțitul cu care Talek tăiasse pinea. Era un cuțit bun, turcesc, cu două tăiușuri și cu teacă de piele înflorită în desemnuri de mărgelile mărunte. Unul din ei nu se mai putu stăpîni:

— *Krasivăi noj!* — frumos cuțit! — și-l pipăi, mîngîindu-l cu degetele aspre și groase, minunîndu-se ca un copil de-o jucărie frumoasă.

Tocmai adouazi dimineață văzu Talek că-i lipsește cuțitul lui turcesc.

La cafenea, în port, un barcagiu glumeț, aflînd de întîmplarea aceasta, începu să-l mîngie cu glume despre Ruși: „c'așa-i felul lor, n'ai ce le face; ia să tragi cu ochiul la Rus cînd face cite-o cruce mare și se lasă în genunchi pentru metanii, că el cu ochii se uită atunci pe sub pat să vadă nu este ceva de furat?”

A treia zi, pecînd cei doi soldați, cu ochii în pămînt, treceau pe lângă bae, Talek îi întrebă de cuțitul cu care le tăiasse pinea, mai mult ca să-i încerce.

Unul, ridicînd din umeri și răspunzînd *nisnaiu*, plecă grăbit la vale. Celălalt se opri în drum și, surizînd naiv, îi spuse ca muștrare, dar blînd, prietinește: — „Cine e de vină? Dacă n a fost pus bine. *Esli ne horoșo lejalo*.”

După cîteva zile, Talek venind din piață găsi ușa cocioabei deschisă și zăvorul scos din locul lui. Lucrurile răvășite, așternutul lipsă, pe pat mai rămăsese un mindir de pae scofilcit și destrămat.

El își roti îngrozit ochii lui negri, ațintindu-i într'un colț al camerei unde zăcea o movilă de cărbuni. După ce își propti ușa c'o scurtătură de lemn, se apucă grăbit să ridice bulgării strinși gramadă. Se opri o clipă ca să răsufle ușurat numai cind dădu la fund de lădița de lemn în care avea ascunsă toată averea lui. Era neatinsă. Talek își numără încă odată banii și îi legă cu grijă într'un ștergar pe care-l ascunse în pod sub o grindă, așa ca să nu fie văzut nici dintr'o parte.

Adouazi, la baia turcească a lui lusuf veni amiralul rus. Kneaz, de viță împărătească, înalt de doi metri, cu pieptul acoperit de-o barbă castanie, mătăsoasă; moale și bun la inimă, dar iute și aprins la minie; striga, injura și bătea, iar cînd se potolea îi săruta pe amîndoi obrajii pe toți care-i pocnise.

După fiecare chef năstrușnic, care ținea la *Morskoj Ciasti* —ștabul marinei—cite-o zi și o noapte încheiată, amiralul venea să-și desmorțască oasele în aerul încălzit, la baia lui lusuf. Lungit pe lespedea ferbinte și mulțumit de sine, el se punea la vorbă cu Talek. Ii plăcea să-și aducă aminte de vorbele persane ce le învățase în tinereța sa, în garnizoanele din Caucaz, pe țărmul Mării Caspice.

Talek, găsind momentul potrivit, îi spuse năcazurile cu soldații și despre lucrurile furate.

Amiralul se aprinse, ca de obicei, îndată, și-i spuse hotărît că în timp de trei zile hoții vor fi prinși, judecați și împușcați în piața, în fața lumii.

Spăimîntat de hotărîrea asta, Talek încercă s'o întoarcă, spunînd că e păcat să se facă moarte de om pentru atîta lucru. Dar amiralul, care din ce în ce se înfuria mai tare, striga roșu de minie, că-i va condamna la moarte—să dea la toți o strașnică pildă pentru a curma odată pentru totdeauna hoțiile armatei.

Noroc că hoții nu s'au descoperit nici până azi; nimeni n'a fost împușcat și Rușii își urmau obiceiul tot ca înainte.

Intr'una din zile venind iar la bae amiralul, se încercă Talek să-i amintească de hotărîrea lui, spunîndu-i că acum i s'a furat și o manta blănită. Amiralul, de data asta, i-a răspuns scurt fără a mai sta la vorbă:

„Cine-i de vină? *Eslî ne horoșo lejalo!* De ce n'a fost pusă bine!“.

Talek plecă tăcut capul, dar buzele-i uscate schițară un ușor suris.

De-atunci nu s'a mai plîns la nimeni.

*

Venise primăvara.

Valurile revoluției rusești ajunseseră până în Delta Dunării.

Intr'o noapte, pe ascuns, fugise pe mare amiralul cu întregul stat major. Comitetul soldaților se instalase în palatul Comisiunii Europene a Dunării, în locul Cartierului General. La bal-

conul palatului flutura, sfișiată de suflările vântului, o flamură roșă în locul drapelului împărătesc al Mării Rusii.

Armata se pulveriza văzind cu ochii. Soldații în cîrduri umpleau cheiul și străzile, hcinărind toată ziua fără nici o treabă.

Noaptea, tirziu, se potoleau vaetele țipătoare de armonică și chiotele cîntecelor ucrainiene.

Ziua, uneori, în fața băii lui Iusuf, se formau grupuri, cu oratori în mijloc care vorbeau ceasuri întregi cu patimă aprinsă. Uneori se așezau în șir, pe margina cheiului, sute de soldați, și se prăjeau la soare, alături, unul lângă altul, ca un șir de rîndurile pe-o sîrmă de telegraf. Și stratul gros al cojilor de semințe de floarea soarelui creștea pe cheiu din zi în zi.

Talek, veșnic același, tăcut și demn, privea cu nepăsare la toată lumea așa de zgomotoasă. Ise păreau copii gălăgioși, rămași fără stăpîni, lăsați de capul lor.

Știri groazice din Sevastopol veneau din cînd în cînd. Soldații începeau să-șiucidă ofițerii. Pe unii îi ancorau pe fundul mării cu greutatea la picioare; pe alții îi ferbeau, aruncîndu-i de vii în căldările vapoarelor.

L-am revăzut pe Talek tocmai în ziua în care cruzimile începuseră și 'n portul nostru.

Fusese ucis un locotenent tînăr, pentru că nu voise să-și scoată epoleții și le spusese: „sclavi revoltați“.

li zdrobiseră capul cu lovituri de patură de pușcă.

Mă oprisem în dreptul lui Talek, căci auzisem că-i gata de plecare. Un automobil elegant trecu în zbor pe lângă noi; tolniși pe pernele de piele, ședeau patru marinari ruși.

— Vezi! ei patru l-au ucis pe ofițerul cel tînăr; de azidimineață se plimbă prin oraș ca să-i vadă toți ai lor și să-i laude.

Curios să știu ce gindea Talek de cele ce vedea în jurul lui, începui a-l ispiti, întinzîndu-i un pachet de țigări.

Nici un semn de revoltă sau de indignare nu surprindeam pe figura lui. Același palidă față, calmă și imobilă.

— Nu sînt așa de rai; mai mult copii fără de minte,— începui Talek, ștergîndu-și țigaretă de trestie afumată. Dar ai să spui că ei nu mîntîncă numai sămințe de floarea soarelui, ci uneori beau și singe de om, ca azi dimineață. E drept, dar vezi, să știi delă mine, că omului îi e greu până se spurcă la singe, că pe urmă nu mai simte nimica. Ori un pui de găină, ori un om, tot una este.

Mai adînioarea am stat de vorbă cu unul din ai lor care-mi spunea din toată inima că de-acum lumea e slobodă să facă ce voește, că dreptatea și fericirea s'au coborît pe pămînt. L-am povestit și eu o pildă veche, să tragă învățătură.

Ci-că o pisică proastă și lacomă de carne s'a pus să lingă o pilă. Și cînd a dat de gustul singelui cald și roșu, s'a pus pe lîns cu poftă, crezînd c'a dat de carne. Tirziu, cînd își simți limba rînită în gură, văzu că și singele și carnea erau din trupul ei.

...Vezi că ei vor ceva, dar nu știu ce anume. Li se pare că

dacă au schimbat legea, au schimbat și lumea. S'a prefăcut cum-va sufletul omului? S'a răsădit ceva, acolo, în inima lui? Ce-i în puterile omului? El e o jucărie, un nimic, iaca ce-i..." și Talek sfirși, arătînd cu mina spre mucul de țigară ce-l aruncase în apa Dunării, care curgea nepăsătoare, purtîndu-l la suprafața valurilor în drumu-i lunecos spre mare.

Plecarăm amîndoi încet, de-alungul cheiului, înspre un vapor mare acostat la debarcader. Era Beolorosia. Cu el avea să plece Talek adouazi spre sară, direct la Trebizonda, și de-acolo pe uscat în patria la care visa de-atîta amar de vreme.

Ne-am înțeles ca adouazi dimineață să vie pe la mine să-i dau o provizie bună de pesmeți și tutun, să aibă pe tot timpul drumului.

A venit adouazi, dar tocmai subsară. Pecînd mă grăbeam să-i pregătesc provizia, Talek mă apucă blajin de mină spunînd, încet și rar: „Nu e nevoie... Nu plec... că mi-a furat toți banii...”

— Cum? Cînd? Cine? strigai răstit, privind nedumerit în ochii lui.

Cu același glas potolit, cu aceeași privire rece și față imobilă, Talek îmi lămuri în scurt cum se 'ntîmplase faptul.

În dimineața aceia, pecînd el se afla la Consulat să-și scoată pașaportul, o patrulă de cinci soldați ruși luase la percheziționat în șir toate casele din mahalaua lui. Cînd s'a întors acasă, n'a mai găsit legătura cu banii, ascunsă în pod sub grindă.

Se vede că-l pîndise cineva.

La poliție și la garnizoana romină i s'a răspuns limpede că împotriva Rușilor nu pot face nimica.

— Hai cu mine, acum, la Comitetul rusesc.

Și plecarăm însoțiți de un caporal romîn, care știa să vorbească bine rusește. Intrăm în palatul Comisiunei Europene a Dunării, unde se instalase Comitetul soldaților ruși. Ușa de jos greoaie, monumentală, nu mai avea nici un geam întreg. Pescări și prin săli, nemăturate de luni întregi, foiau soldații, vorbind în gura mare.

Comitetul, care lucra în sala de biliard, abia se sculase din somn,— căci, după obicei, țineau ședințe noaptea, discutînd până spre dimineață, și ziua dormeau toți.

În sală plutea un nour albăstriu de fum de tutun, într'un aer închis, inecăcios și acru. În jurul biliardului, transformat în masă de ceai, ședeau vre-o zece soldați cu tunicile deschiate, cu șăpcile pe ceafă.

La mijloc un samovar uriaș forfotea cu zgomot pe postavul verde, ars de mucurile țigărilor.

Întrebăm de domnul Președinte al Comitetului. Ne îndreaptă în camera din fund.

Pe o sofa de catifea verde sta lungit un soldat, învelit în manta, cu niște cisme mari de iuft pline de noroiu. Președintele dormea sforăind tare, avînd drept căpătăiu o movilă de bande de mitralieră. Ne oprim; cînd un soldat ne spuse că putem vorbi

cii tovarășul Balabanof, Comisarul General al Guvernului Sovietelor pe lângă armata rusă din Delta. Ingropat într'un fotoliu enorm, din care curgeau cilții, căci îmbrăcămintea de piele fusese tăiată, ședea domnul comisar general al guvernului. Mi s'a părut un copil îmbrăcat în glumă c'o manta mare, aspră, soldățească. O figură blindă cu niște ochi albaștri, oboșiți. Mai tirziu am aflat că domnul Comisar General, nu era decît elev în clasa a cincea la școala comercială din Odesa.

Ne-a ascultat cu multă răbdare pecînd își juca în palină niște sămințe de floarea soarelui; dar la urmă ne-a întrebat scurt: „Tu ce puteși dovedi că soldații noștri au furat banii?”

„Nu li lămurim că nu putem dovedi încă, dar cerem să se facă cercetări.

Foarte incurcat, Comisarul Guvernului ne răspunse, strîngînd din umere, că nu poate face nimic; e prea tirziu, că soldații bănuși s'au imbarcat deja pe vaporul *Beolorosia*, care a și început manevra de plecare.

În capul mesei sta un soldat mai în vrîstă, spătos și posac, c'o falcă de granit, c'un smoc încilcit de păr balan eșit la timp la stîngă de sub șapca turtită pe-o ureche. Ne urmărise toată convorbirea pecînd își bea nervos ceaiul. Dupăce rosti de cîteva ori răgușit *nicevo, nicevo*, își pironi ochii tulburi spre Talek strigîndu-i răstit: „Cine-i de vină că s'au furat banii? *Esli ne horoșo le alo!* De ce n'au fost puși bine!”

Fără a descleșta gura, Talek îl fulgeră c'o privire tăioasă. Și pe figura lui, cea veșnic imobilă, flutură o clipă numai un suris amar... de dispreț sau de compătimire.

Nu mai era nimic de făcut. Ne-am scoborit pe cheiu. Soarele asfințea. Pe sub ochiul roșu, obosit, al farului care-și începuse clipirea-i regulată, trecea umbra unui vapor, lunecînd ușor în largul mării. Era *Beolorosia*. Părăsise portul, croindu-și drumul întins spre Trebizonda.

Pe cheiul de piatră, în negurile sării, răzămat de parapet, Talek a rămas mult acolo, tăcut ca totdeauna, închis în sine însuși, privind lung la vasul care se pierdea spre Orient, sub cerul luminos ca de opal.

Tirziu, cînd portul adormise și marea se legăna încă în adierea nopții, Talek se îndreptă singur, încet, înspre casă—înapoi la locul unde soarta îl întorcea din nou.

Ca un filozof stoic mergea în lungul cheiului pustiu, călcînd rar și sigur. Fără a șovăi o clipă se întorcea resemnat și demn, căci purta închis în sine însuși secretul acelei suverane înțelepciuni ce trebuie să stea la temelie vieții.

1917, Sulița.

Jean Bart

PUTREZIM...

Se lasă piclă deasă peste câmpuri,
Și'n noi, și peste noi mereu se lasă;
Pe ulițile 'nguste și pe casă
Tot cerul năvălește în răstimpuri.

Din ramuri negre picuri mari de apă
Preling un plinset dureros și mut,
Pe frunza neagră care a căzut,
Peste pământul umed ca o groapă.

Pe banca veche unde-am stat cu ea,
Din nucu'nalt și singur și pustiu,
Ca pe capacul unui mic sicriu
Plîng ramuri goale, în tăcerea grea.

Și putrezește parcă'ntreg pământul,
Nici soarele nu-apare, nici n'apune.
Stau neclintiți copacii de cărbune
De teamă, parcă, să nu-i sfarme vîntul.

Și pretutindeni ca'ntr'un țintirim,
Mai goi de visuri, mai săraci de viață,
Inmormîntați în toamnă și în ceață,
Putrezim!...

SINGURATATE

Sînt singur. Intr'o liniște adîncă
Urechile-mi vuesc neconținut,
Ca niște scoici ce poartă vuet încă,
Din mările în care-au viețuit.

Te caut, draga mea, halucinat,
Strîngînd crispate degete de orb,
Și'n întinericul ce s'a lăsat
Sînt umbra ta de-asupra ca un corb.

Te caut iar, cu brațele întinse,
Dar mă lovesc de cer ca de-un tavan,
Și-mi strîng atunci privirile învinse
Și obosite de atîta van.

Amurgul m'a închis ca 'ntre zăbrele
În razele înfipte 'n Asfințit;
Strîng sîngerate degetele mele
De zările în care m'am izbit.

Mă'nconjoră-o tristeță infinită,
Și noaptea cade peste mine iar,
Ca haina gravă, largă și cernită,
Pe caii dela carul mortuar.

Demostene Botez

Metafizica și legitimitatea ei

Se păstrează încă numele de metafizică — deși oarecare discredit îl inconjoară — pentru acele speculații ale gândirii, care năzuiesc să pătrundă izvoarele supreme ale universului și să determine legile fundamentale ale dezvoltării lui. Neapărat că discreditul acesta îl datorește tocmai speculațiilor cărora a servit de etichetă. Dar cum se întâmplă adesea, numele a eșif mai compromis decît speculația însăși. Și lucrul nu este greu de explicat. Numele, oșebit de activitatea mintală pe care o exprima, a rămas legat și de rătăcirile pe care le-a avut în multe rinduri această activitate. Ba cum rătăcirile sînt în deobște mai vizibile, a rămas mai legat de ele, decît de ceiace era legitim, rațional și neperitor în acea manifestare a spiritului nostru. Nu e de mirat că o parte din acci care continuau să prețuiască valoarea acestor speculații înalte, s'a gîndit totuși să le separe de acel nume care evoca atîtea greșeli. Se pare însă că numele de metafizică a trecut de primejdia cea mare, biruind pe toate concurențele, mai mult sau mai puțin barbare, care se propuneau în locul lui. Astăzi el supără în orice caz mai puțin decît cu cîteva decenii în urmă...

Dar evident, nu schimbarea de nume a fost criza de căpetenie prin care au trecut și — în oarecare măsură — trec și acum, cercetările cu caracter metafizic. Au fost și sînt încă persoane și din acelea care au drept să vorbească în numele intelectualității, care susțin zădărnicia tuturor speculațiilor care depășesc hotarul faptelor pozitive, pe care le constată și le coordonează științele exacte. După aceștia operele metafizice nu pot fi decît lucrări de imaginație, în cel mai bun caz de valoare literară, fără să poată revendica vreodată pretenții științifice serioase. Aceasta o susțin nu numai scepticii de formă radicală, ci și cugetători din aceia care recunosc într'o largă măsură posibilitatea noastră de a cunoaște și stabili adevărul, bine-înțeles limitîndu-ne la terenul strict observabil, — așa zîșii pozitivîști. Față de această atitudine și din cauza ei, valoarea speculațiilor metafizice a căpătat un caracter de controversă și de aci întrebarea pe care trebuiește „în

limine" să o discute și cei mai calzi partizani ai cercetărilor metafizice, anume: *Este metafizica posibilă, care sînt drepturile și temeturile sale?*

Cînd vom răspunde în primul loc că cercetarea metafizică este o adîncă trebuință a sufletului, vom trece cu vederea faptul — netăgăduit de altfel — că ea rămîne în orice caz o înclinare puternică a naturilor romantice, față de care problemele metafizice exercită o atracție similară cu aceea a nopților cu lună sau a vechilor castele depe virfuri de stînci. Căci oricît de mare ar fi numărul acestor persoane, dreptul de a exista al metafizicii ar fi încă precar, dacă ea nu ar răspunde unei nevoi mai generale, întrucît stăpînește atît spiritele rafinate cît și mințile celor incuți. Nevoia de religie a poporului de jos este în genere recunoscută. Dar ce este religia în bună parte, decît o metafizică rudimentară primită dela tradiție și complectată poate și cu unele reflecții personale?

Trebuința de metafizică rezultă atît dintr'o necesitate teoretică pecit și dintr'o trebuință practică. Necesitatea teoretică se traduce prin tendința către unitate. Științele care coordonează laolaltă grupe mai mult sau mai puțin vaste de fenomene, ce urmăresc oare alta decît să unifice aceiace la prima vedere apare disparat și desbinat? Fiecare din ele se ocupă însă numai de cîte o categorie de lucruri și de fapte, așa că unificările lor rămîn parțiale. Aceiași năzuință care a operat la ele, ne mină însă mai departe, împingîndu-ne să realizăm unificarea totală, coordonarea într'un întreg armonic a tuturor fenomenelor lumii, urcîndu-ne pentru aceasta spre cauza cauzelor, fundamentul fundamentelor și legea legilor. Imboldul sufletesc al metafizicii este deci identic cu acela din care s'au născut toate științele pozitive, și scopul ei e să înfăptuiască în total aceiace științele au realizat și realizează în parte. Și fiindcă am spus că trebuința metafizică aparține și minților rămase străine de cultura științifică, e bine să amintim că omul cît de simplu, cît de legat de preocupări mărunte și cît de țintuit într'o rază limitată, privind cerul și pămîntul și cercetînd involuntar zările îndepărtate, tot va căuta și el *o înțelegere de ansamblu*, indiferent de forma în care se va mulțumi să o aibă.

Afară de străduința teoretică, ceiace îmboldește către o concepție metafizică este și activitatea practică. Omul își dă în mod natural sama că toată conduita lui se poate preschimba după cum universul este, în sine, bun sau rău, după cum are sau nu are un scop, după cum e un mecanism orb sau are un stăpîn cîrmuitor. Această atîrnare a conduitei sale de natura și valoarea lumii înconjurătoare, îl împinge pe fiecare să speculeze cu mijloace oricît de puține asupra rostului acestei lumi, să aibă o metafizică așadar. Omul simplu nu se deosebește în această privință de acel instruit, și o dovadă a amestecului metafizicii în conduita practică a marelui mulțimi e, de exemplu, frecventa chemare a lui Dumnezeu, ca martur la ce se spune ori la ce se

făptuește. De acest lucru se servesc atâtea instituții care uzează de formula jurământului și de invocarea divinității în scop de a determina un anumit fel de conduită și a înlesni o anumită manifestare.

Așadar toată ființa omenească, teoretică și practică, mână către metafizică și această fatală năzuință nu se poate opri cu ordonanțe polițienești. Protestarea pozitivismului și încercarea sa, cu orice fel de argumente, de-a stăvili această pornire sufletească, nu poate avea nici un succes. Problema metafizică, de care pe lângă temeinice interese intelectuale se mai leagă și atâtea preocupări morale, ne domină și ne chiamă, iar valul sufletului nostru ce se ridică înspre ea, nu este coloana unui joc de apă, a cărui suire s'o poți opri oricând, ci marea care se înalță, atrasă invincibil de astrul de pe cer...

Că vor fi pe ici pe colo persoane care să poată asculta de interdicția pozitivismului și să se împacă lesne cu ea, desigur nu o contestăm. Sînt și vor fi oameni pe care îi pasionează mărunțușurile într'atita încît se dispensază de chestiile mari, oameni din clasa celui tip dintr'un roman celebru, care — călătorind în Italia — nu avea timp să contemple cerul și marea albastră, ocupat să-și completeze vasta sa colecțiune de cutii de chibrituri, de forme cit mai variate... În genere însă omul e animal metafizic, și e de semnalat — fapt caracteristic — că mulți adepți de-ai pozitivismului au făcut metafizică ochulă și s'au supus consensului doctrinei într'un chip cu totul relativ...

Odată recunoscîndu-se caracterul inevitabil al preocupărilor metafizice cu neputință de-a le stîrpi din sufletul omenesc; odată trebuind să acorzi fiecăruia dreptul de a-și căuta, *măcar pentru sine*, soluțiuni la acele mari întrebări; odată ce nu poți să nu îngădui metafizica, cel puțin ca îndeletnicire privată, sastrasă controlului celorlalți, — se pune această întrebare:

Oare pe baza unei științe pozitive vaste, a unor cunoștinți variate și cu sprijinul unei metode riguros controlată, nu vom parveni să facem afirmări metafizice mai solide decît întîlnim în metafizica impusă prin sfîntul botez sau în acele speculațiuni lăsate la discreția fiecăruia, la puterea lui proprie de judecată și potrivit cu stocul său de cunoștinți? Și atunci nu este mai bine să se admită oarecum oficial metafizica, legitimîndu-se cu aceasta o disciplină la care vor lucra specialiști ca la oricare alta, înarmați nu numai cu dorul de a ști, ci și cu talentul și pregătirea cuvenită, putînd să împartă și altora rezultatele meditațiunii lor, care oricîte neajunsuri ar fi să aibă, tot vor fi de-o calitate superioară acelor pe care și le-ar făuri fiecare, lăsat la propriile sale mijloace, la propria sa nepregătire și la propria sa insuficiență? Căci oricît de inaccesibile ar fi adevărurile căutate, tot se vor întrezări mai clar, și îți vor apărea mai just, înălțîndu-te pe umerii tuturor cunoștințelor științifice, coordonate laolaltă, și servindu-te de un bun aparat de explorațiune, decît redus la ajutorul unor observări fugitive, a unor cunoștințe fragmentare, și-a unei me-

tode nesigure, —ceiace alcătuește indeobște bagajul spiritual al celor mai muți. Oricine va voi să analizeze lucrul cu nepărtinire va trebui să convină, că odată ce nu se poate renunța la o speculațiune — să-i zicem grea și aventuroasă — cel puțin să se încerce cu maximum de pregătire și de înarmare, căci poate tot o să iasă ceva. A zice că țelul metafizicii e *absolut* inaccesibil — de unde s'ar conchide zădărnicia oricărei cercetări — e a face o afirmație care are nevoie de dovadă, căci din însuși faptul că problema metafizică *ni se pune*, asta înseamnă că nu ne lipsește un oarecare contact cu ea.

Neapărat că pozitivistii combat metafizica nu fără argumente și nu fără unele motive importante. Așa ei relevă bunăoară neajunsurile pe care le-au cășunat în multe rinduri speculările metafizice, cercetărilor de știință pozitivă. Doctrinile metafizice nu erau decît un mănunchiu de idei preconcepționate, care împedecau exacta constatare a faptelor și înăbușeau adevăratele mărturii ale acestora. Progresul științelor pozitive — acesta e un fapt indiscutabil — a avut adesea ca primă condițiune, desbărarea de idei metafizice, elaborate de dialectica spiritului nostru. Numai așa a devenit cu puțință nepărtinitoarea examinare și corecta observare a diferitelor fenomene.

Dar de aci ar urma o singură concluzie necesară:

Eliminarea metafizicii din conținutul științelor, iar nu și din acel al preocupărilor noastre.

Și poate chiar nici atîta. Căci nu există știință fără o parte mai ipotetică și mai generală; — iar această parte se înfățișează într-un veșmînt care nu se prea deosebește de acela al ideilor metafizice. Dacă speculația metafizică a dăunat uneori științelor pozitive — cum e cazul de pildă cu filozofia Hegeliană — aceasta fiindcă în loc să porceadă din fapte, venea să se impue și să constrîngă faptele. Așa dar nu atîta fiindcă era metafizică, ci pentru că era o metafizică greșită. Ideia eronată — dînsa — este vrăjmașa ideii exacte, dar nu orice eroare are caracter metafizic, după cum nici orice metafizică nu urmează să fie eronată.

Nu este deci corect a se pune totalitatea erorilor care au stîmjenit mersul științii în socoteala metafizicii și a face cu aceasta din metafizică o fază mai primitivă a cugetării, menită a fi înlocuită cu vremea de știința pozitivă. Această concepțiune pe care a susținut-o mai cu relief ca alții Auguste Comte nu poate să stea în picioare. Dacă s'ar mai putea susține o altă idee a filozofului francez, care a afirmat totodată că metafizica reprezintă la rîndul ei o formă mai avansată a concepțiilor religioase și că, odată cu progresul cugetării, metafizica înlocuește teologia, — dacă se mai poate susține aceasta, *întrucît metafizica își însușește obiectul de cercetare al teologiei*, — în nici un caz nu se poate crede că științele pozitive vor înlocui metafizica întrucît obiectul acestor rîndine în afară de ținutul științelor pozitive.

Afară de aceasta, știința pozitivă departe de a pune o pată metafizicii — îi dă neconținut elemente pentru prosperitatea ei. Ori-

ce descoperire științifică mai importantă deschide un fel de perspectivă nouă pentru înțelegerea lumii și-a vieții. Sînt fapte pozitive care vin cu un nimb de raze ce te invită să le urmărești cit de departe, și mai departe de locul până unde le urmărește știința însăși, chiar în partea ipotetică a ei. Osebit de aceasta orice progres al științei este un triumf al unificării, și deci un îndemn puternic în năzuința de-a unifica.

Continuitatea care se găsește între cercetările științifice propriu-zise și acele de natură metafizică este așa de netăgăduită, încît ne explicăm pentru ce atîția oameni de știință exactă au alunecat pe nesimțite în ținutul metafizicii. Unii au recunoscut-o, alții nu, conștinuînd să facă războiul de exterminare unor speculații de care totuși nu erau străini. Cînd de pildă atîția naturaliști reproșează meditațiilor metafizice că au născocit „fantoma unui suflet imaterial“, obiectîndu-le că totul în natură este numai „molecule și atome“, — cu aceasta ei fac tot o afirmație de metafizică, întrucît se pronunță asupra ultimelor elemente ale existenței. Așa că de foarte multe ori nu se combate metafizica, cu argumente care-i ruinează principiul, ci pur și simplu se combat afirmații metafizice cu alte afirmații tot de natură metafizică, deși adesea acestea își ignorează propriul lor caracter. Foarte mulți adversari ai metafizicii sînt metafizicieni involuntari, după cum de foarte multe rînduri ei sînt și autori de metafizică foarte slabă și excesiv de unilaterală. În mod frequent oamenii de știință, pe cît sînt de prudenți și de temeinici în cercetările specialității lor, pe atîta sînt de superficiali în generalizările lor filozofice, în care strămută instantaneu și brutal concluziile acelor specialități. Iar acest diletantism metafizic poate fi, pe lîngă toate celelalte motive arătate, o nouă rațiune pentru a se cere recunoașterea formală și cultivarea cu toate garanțiile de cunoștință vastă și variată, a acelei discipline pe care o reclamă sufletul nostru setos de cunoaștere complexă, — a acelei discipline căreia, în lipsă de alt nume, să-i zicem tot metafizică.

Adversarii metafizicii s'ar putea împărți în două categorii: acei care consideră problemele ei ca o invenție de lucruri inexistente și alții care le socotesc reale, dar depășind puterile spiritului nostru. Până acuma am răspuns mai mult celor dintăiu, arătîndu-le pedeoparte caracterul inevitabil al cercetării metafizice (ceiace îi conferă cel puțin un drept moral de existență) și — mai presus de toate — dovedînd că problemele metafizice, deși referindu-se la o regiune mai neguroasă decît cea a științelor pozitive, se pun în același mod, izvorăsc din aceeași nevoie și nu sînt decît o prelungire naturală a chestiunilor de știință pozitivă.

Nu putem însă trece cu vederea un argument al adversarilor de a doua categorie, desigur cel mai serios din toate cite s'au adus. Anume: *Existența limitelor puterii noastre de a cunoaște*

Cînd e vorba de semnalarea limitelor și a consecinții limitelor, pozitivității pot invoca și chiar invoacă autorități în afară de

școala lor și 'n primul rînd pe aceia foarte mare a lui Kant. Ca'n foarte multe alte chestii filozofice, Kant a fost și 'n privința limitelor un inovator. Nu doar că ar fi fost cel dintăiu care să fi semnalat adevărul că mintea noastră nu are puterea de a cunoaște toate și de a pătrunde tot. Caracterul limitat al priceperii noastre — cu toată confiența superbă a celor mai vechi sisteme de cugetare — a fost un lucru simțit de-acapul și înțeles, din primul moment. Și nu numai de spirite adînc meditative, dar și de altele mai puțin. Ași putea, cred, aduce — între altele — ca o plastică dovadă a aceluși simțămînt și *faptul venerării nebunilor, consideraji ca agenți ai divinității*, pe care îl întilnim în vechime. Această venerațiune să nu fie și dînsa un semn al convingerii, că cu legile *normale* ale minții noastre nu putem pătrunde adevărurile cele mai adînci, o astfel de pătrundere, presupunînd o altă funcționare a spiritului, așa dupăcum au aerul să înfățișeze aceia la care s'a deranjat mecanismul mintal obișnuit?

Meritul lui Kant a fost de-a aduce problemei un grad superior de precizie, de-a fi căutat să determine mai limpede ce se poate și ce caracter are aceia ce se poate ști, sporindu-se — printr-o astfel de delimitare — puterile de lucru și de înfăptuire ale unui cuget care se cunoaște pe sine. Căci poate fi exact că adevărata virtute și desăvîrșita frumusețe sînt acelea care se ignoră, — adevărata știință însă, ar fi aceia care se cunoaște și are o idee ști mai precisă de ce este și de ce nu e!

Sprîjiniți cu deosebire pe celebra critică a lui Kant, adversarii metafizicii afirmă imposibilitatea de-a putea da soluții valabile unor probleme care se raportă la un ținut inaccesibil spiritului nostru. Căci noi nu putem cunoaște decît „aparențele“ lucrurilor și pe acestea le studiază științele speciale. Esența lor și ultima lor realitate pe care metafizica năzuește a o studia, — aceasta ne scapă cu desăvîrșire și nu putem avea despre dînsa o cunoștință cit de aproximativă. Nu doar că terenul speculărilor metafizice ar fi himeric și imaginar. El există, dar nu ne este îngăduit nouă să luăm vre-un contact. În Evul mediu, nu se tăgăduia — ca astăzi — existența diavolului; dar era mare vină să intri în legături cu el! Pentru cine își dă samă de limitele cugetului nostru și de ce e dat lui să înfăptuiască, a încerca să faci metafizică ar fi tot un fel de păcat.

Cu tot ajutorul pe care pozitivisții îl au dela autoritatea lui Kant, totuși teoria lor antimetafizică, potrivit cu care trebuie să ne mărginim la fenomene sensibile și la relațiile lor, căci orice încercare de a trece mai departe nu ne va duce la nici o cunoștință serioasă, — această teorie se poate combate și critica.

Putem obiecta concepțiunii kantiane că nu se poate trage *brusc* o limită între ceia ce se poate și ce nu se poate cunoaște. Dela ținutul conștiinței posibile la acel al ignorării definitive există o lentă și gradată tranzițiune. Pornind dela faptele concrete, luminoase prin evidența lor intuitivă, și înaintînd spre regiunea întunecată a izvoarelor existenței, *cătră care ne mîină dealfel a-*

cele fapte înșele, trecem printr'o serie de etape din ce în ce mai nesigure, din ce în ce mai ipotetice, însă în nici un caz egale cu ignoranța.

Pentruca să se poată constitui în chip consequent o doctrină antimetafizică și ca să poți stăvili cu toată autoritatea avântul spiritului nostru pe acel drum al coniecturilor explicative, trebuiește neapărat curajul de a interzice cugetării *absolut orice depășire*, dincolo de lumea experienței sensibile.

Acest lucru l-au înțeles de altfel mulți pozitivști, cu deosebire dintre cei mai noi, susținând necesitatea de a se elimina din conținutul cunoștinții valabile, tot ce este adaos mintal, tot ce este o complementare sau întregire a datelor sensibile, preconizând astfel o cunoștință pe care ar constitui-o exclusiv și strict „experiența pură”. E teoria de care se leagă numele lui Avenarius și Mach, credincioși dealminteri spiritului lui David Hume.

Dar nu a fost greu ca prin aceasta să se reamarce, că așa se nimicește nu numai metafizica, dar și știința pozitivă, — căci nu poate fi vorba de o știință în adevăratul înțeles, fără „complectări” și „interpolări” în lanțul fenomenelor experienței, care se înfățișează veșnic cu lacune și apare numai în formă de fragment. Și dacă odată ai admis *complectarea* — și trebuiește să o admiți — atunci unde ai să te oprești, și după ce criteriu te oprești? Dacă este dar voe să depășești faptele o bucată, de ce n'ar fi să mergi și mai departe? Ori interzici desăvirșit orice depășire și-atunci renunți și la știință; ori o îngădui și atunci nu mai poți stabili o limită de principiu, *rămânând ca margina speculațiunii să fi-o hotărască numai imposibilitatea materială de a mai înainta*.

Dacă odată ai admis principiul eficacității aburului și te servești de el la mașina de treer, de ce nu l-ai admite și pentru alte înfăptuiri mai îndrăznețe, la mașini care să sue munți, să coboare prăpăstii, să străbată distanțele cele mai mari? Altă limită nu-i mai poți pune, decit obstacolele *materiale* de care eventual se va izbi! Și față de perspectiva acestora, în loc să-i pui în prealabil o graniță descurajantă, de-o mie de ori mai bine să-l lași să încerce infrângerea sau colirea lor abilă, pe care luptându-se, poate tot o va realiza în parte, rămânând să se oprească atunci cind toate silințele și tot meșteșugul se va lovi de-o absolută imposibilitate de fapt. Ceiace te apără de rătăciră și iluzii este busola metodii, nu semnul unei pietre de hotar!

Dar se va zice, toată cunoștința noastră este relativă și se rezolvă într'o țesătură de relațiuni. Nu poate fi vorba — și aceasta se poate stabili a priori — de o cunoștință a absolutului. De aceea nu se poate serios admite speculația metafizică, îndreptată prin definiție, către absolut. Așa își legitimează, în esență, pozitivștii interzicerea cercetărilor metafizice și în chipul acesta s'ar stabili fundamentala lor heterogenitate față de cercetările de știință pozitivă, îndreptate cu toatele în câmpul explorabil al fenomenelor relative.

Decit aici se făpătește o eroare. Este o profundă neexacti-

tate să se conceapă existența cu lumea fenomenelor relative *de-o parte* și cu absolutul de *altă parte*, așa ca să se creadă că cineva s'ar putea ocupa perfect de relativ, neglijând cu totul realitatea absolută, dupăcum cineva poate să lucreze într'un lan de grâu, fără să treacă alături într'o dăbravă, rămânând la linia de demarcațiune, unde sfârșește una și începe cealaltă. Dar nu în modul acesta — ca două ținuturi învecinate — trebuie conceput raportul dintre relativ și absolut, ci cu totul altfel. *Absolutul este implicat în relativ.* Ei se găesc pretutindeni *împreună*. Existența cea mai relativă — să zicem o senzație oarecare : o culoare, un sunet, un parfum — implică un absolut care se semnalează prin aceea că nu identificăm nimeni o senzație, din momentul ce o recunoaștem ca atare, cu o vedere ci o atribuim unui corp, ce există aievea. Absolutul și relativul neavându-se între ele ca două ținuturi separate, care ne-ar procura de-o parte unul cunoștințe de *pure relații* și cealaltă cunoștințe de pur absolut (în ipoteza că asta ar fi cu puțință) situația respectivă a științelor pozitive și a metafizicii trebuie concepută altfel. *Știința și metafizica făuresc icoane despre aceiași sau aceleași realități. Dar știința le făurește cu mai mult relativ și cu mai puțin absolut (punând accentul pe înfașurarea lor sensibilă), pe când metafizica le alcătuește, în orice caz tinde să le alcătuiască având un maxim de absolut și un minim de relativ (punând accentul pe substratul lor suprasensibil.)* Nu avem deci o deosebire de domenii, ci de punct de vedere; și am putea zice nu de natură, ci de grad. Pentru aceasta nu se poate pune — cum am arătat și mai înainte — o graniță bruscă între una și cealaltă — deși la un moment precizia științifică poate înceta — și dacă științele au dreptul să existe, acest drept îl poate revendica și metafizica. *)

Neapărat acum că pentru motive lesne de înțeles, conceptele și icoanele metafizice vor avea ceva vag și neprecis, ceva in-sesizabil, ceva străin de plastica concretă. Să remarcăm însă că și conceptele științifice, cu cit sînt mai adînci și cu mai vaste puteri de explicațiune, cu atita se îndepărtează de intuiția concretă. Evident că vibrațiunile de eter care explică lumina sînt mult mai puțin concrete decît raza luminoasă însăși. Virtutea explicativă pe care o posedă un concept oarecare nu stă în raport

*) Un exemplu de gradare a quantumului de relativ și absolut în conceperea unei realități oarecare poate fi următorul :

Considerînd un corp cu culoarea sa determinată, pe care o recunoaștem ca o proprietate a lui, îl concepem cu un maxim de relativ și un minim de absolut ;

Socotînd corpul ca fiind alcătuit numai din întindere și mișcare — așa cum făceau Galileu, Descartes, Locke (în timp ce culoarea n'ar fi în fond decît o specie de mișcare), — însemnează a crește într'o privință doza absolutului și-a micșora pe-a relativului ;

Iar a face din corp un simplu centru de forță — ca Leibniz — în timp ce întinderea însăși devine un derivat al forței, însemnează a spori și mai mult quantumul absolutului, fără bine-înțeles a suprima complect relativul, ceiace este tot imposibilitate. Inutil să adaug că această diminuare a relativului, n'o încearcă numai metafizica, ci o începe știința pozitivă.

direct cu conținutul lui sensibil și cu înfățișarea sa concretă. Faptul că noțiunile făurite de metafizică ar avea într'un grad și mai mare decît conceptele științifice un caracter suprasensibil, faptul că deși năzuesc să exprime izvorul viu al realității, abia se pot schița în conturul lor schematic și abia de se pot umple c'o presimțire a fondului lor adînc,—faptul acesta nu poate fi o piedică fatală pentru puterea lor explicativă și nu le condamnă la zădărnicie. E drept, și ni se poate obiecta acuma, că noțiunile științifice—oricît ar fi de abstracte—au totuși o precizie cu ajutorul căreia se deduce, se explică și se prevede desfășurarea fenomenelor concrete; în timp ce conceptele metafizice osebît de natura lor suprasensibilă, mai au ș'o imprecizie care le face improprii de-a fi închise în formule și a te ajuta cu ele la derivarea fenomenelor, la înlănțuirea și prezicerea lor. Decîteori nu s'a citat ca exemplu tipic pentru asta, că oricît ne-ar conduce raționamentul să postulăm existența lui Dumnezeu, niciodată nu vom putea deduce din noțiunea de divinitate, așa cum o putem poseda în spiritul nostru, cursul concret al lumii și felul ei de a fi? De aici ar urma firește inutilitatea explicativă a acestei noțiuni, precum și a tuturor conceptelor metafizice, mai mult sau mai puțin la fel cu aceasta.

În această obiecțiune, oricît de des ar fi repetată, reșede o însemnată eroare. Neapărat că și noțiunile metafizice, întocmai cași cele științifice, au misiunea *de-a explica*; și numai intrucît execută această menire, au o rațiune și un rost. Totuși rolul conceptelor metafizice e să dea o *explicare generală*, să introducă pretutindeni un înțeles mai adînc și să reverse o lumină deslușitoare, dar nu să explice în detaliu înlănțuirea fenomenelor, legile și aspectul lor determinat. Pentru acest fel de explicațiune, noțiunile metafizice se arată mai improprii și silințele de a le utiliza cu orice preț de această manieră nu au dat rezultate satisfăcătoare, compromițîndu-se cu asta prestigiul și valoarea lor,—care totuși poate rămînea întreagă din alt punct de vedere și pentru alte întrebări.

Acesta este și motivul pentru care se poate recomanda științelor pozitive foarte multă cumpătare în folosința acelor concepte care plătesc năzuința de-a pătrunde cît mai adînc în inima lucrurilor, cu o imprecizie care le face improprii pentru deducerea exactă—more matematico—a fenomenelor de explicat. Un exemplu poate limpezi chestia și mai bine. Iată bunăoară noțiunea de *spontaneitate* sau de *activitate psihică*,—noțiune, pe care o putem numi și metafizică și psihologică, ceiace dovedește încă odată că nu se poate trage o graniță bine stabilită între metafizică și științele speciale.

Această noțiune pe care cîțiva psihologi o dau deoparte—ca pe-un vestigiu metafizic nefolositor—cei mai mulți o acceptă, pentru motivul că oricît s'ar afirma că fiecare percepție presupune o relație și orice act de conștiință implică o modificare și deci o pasivitate, asta nu însemnează că toate elementele sufletului nostru au un caracter pasiv și n'am avea conștiința activității

lăuntrice, manifestă mai cu seamă la actele de voință și la acele aperature. Neapărat acum că înfățișare intuitivă și bine determinată o au acele fenomene psihice care prezintă caracterul de modificări, acele care ni se impun, pe care le suferim, pe cind acea activitate centrifugală despre care am vorbit are o înfățișare vagă și nedeterminată, -- făcându-te să te întrebi adesea dacă nu e mai mult conchisă, decît realmente percepută.

Din cauză că această activitate a eului nostru are ceva in-zezisabil și neprecis, amestecul noțiunii sale în explicarea proceselor psihologice introduce un vag ș'o imprecizie explicativă, cu care o psihologie științifică nu se poate lesne împăca. Capitolul despre „apercepție” și despre „voință” în Psihologia lui Wundt — pentru a lua un exemplu — e cel mai lipsit de precizie și cel mai străin de aparatul științific riguros. Această nedeterminare pe care o împărtășea de altfel și vechea idee de substanță spirituală, a fost una din cauzele izbînzii materialismului în psihologie, precum și cauza de căpetenie a succesului asociaționismului, a teoriei care explică viața sufletească în mod mecanic, prin asocierea unor minuscule elemente psihice, echivalente ale atomelor materiale. Acest asociaționism, caracteristic filozofiei tradiționale engleze, și adoptat și de unii cugetători ai altor țări, oferea avantajul de-a nu se servi în explicare decît de elemente susceptibile de-o figurare precisă, apropiindu-se chiar de-o posibilitate de calcul matematic, în orice caz de elemente care puteau întra cu ușurință într'un sistem științific de relațiuni. Viața sufletească apărea în această doctrină ca o țesătură de elemente asociate, susceptibilă de-a fi explicată în cele mai vaste produse ale sale, din molecule elementare unite după anume legi. Și trebuie să recunoaștem că asociaționismul acesta, pe care Lachelier îl numește așa de bine „materialism subiectiv”, a făcut servicii reale științei înlocuind explicările verbale și de natură mai mult literară, explicînd geneza multor procese psihice, punîndu-ne înaintea ochilor în locul entităților nimic zicătoare, mecanisme clare și bine angrenate.

Este așa de ispititor, din cauza asta, asociaționismul și deschide cîmpuri de lucru așa de întinse, încît nu trebuie să ne mirăm că îl vedem adoptat, pe lingă cugetătorii care nu admit forțe sufletești mai adînci pe de-asupra elementelor mecanic asociate, dar chiar de unii care admit aceasta, dar sint de părere, că în lăuntrul psihologiei științifice, trebuie să ne comportăm *ca și cum ele n'ar exista*. Münsterberg poate fi o pildă vie pentru aceasta, el care e neofichtean în metafizică, dar asociaționisto-materialist în psihologie.

Oricît însă ar sluji îndepărtarea unei asemenea noțiuni neprecise cum e acea de spontaneitate psihică, la întocmirea științifică a explicărilor psihologice, și oricît ar fi de improprie o astfel de noțiune ca să explice „în concreto” diversele apariții ale proceselor sufletești, — totuși sintem de părere, că fără a satisface o anume *explicare determinată*, noțiunea aceasta răspîndește peste

toată viața sufletească un fel de lumină generală, un înțeles adînc, un sens rațional. Căci fără ea viața sufletească, oricît și-ar explica mecanicește fiecare proces *in parte*, ar rămînea absurdă și irațională în totalitatea proceselor sale, în întregimea aspectelor care o compun. Ea ar fi un fel de lume a absurdului, un fel de enigmă radicală,—deși în această misterioasă existență s'ar lămurii destul de bine fiecare proces în parte.

Noțiunea de spontaneitate psihică introduce o lumină generală, făcînd cel puțin din *unitatea cului* altceva decît o absurditate fundamentală (unitatea aceasta fiind inexplicabilă în chip asociaționist), dar să nu-i cerem noțiunii în chestiune să ne procure *alt gen* de explicații, decît acelea pentru care e chemată și pe care le poate oferi. Nu ne poate da explicații de precizie științifică, dar ne dă altceva : un *substrat rațional inteligibil, fără de care toate explicările științifice rămîn afirmate în văzduh*. De aceia dînsa își are întreg rostul în metafizică după cum cred că se poate întrebuița—cu măsură—chiar în psihologie. De aceia și această noțiune, și toate care sînt la fel cu dînsa, nu pot eși compromise și condamnate, prin aceia că nu pot să ne procure explicații de acelea pe care le oferă cu prisosință alt soi de concepte, dar care la rîndul lor nu pot să execute opera celor dinții.

Putem chiar merge și mai departe, recunoscînd o virtute explicativă chiar unor noțiuni metafizice care ar conține un element de mister și chiar în partea lor de mister. Afirmăția poate părea paradoxală : Un mister care să satisfacă nevoia de a lămurii ! Și totuși lucrul e așa, fiindcă omul simte instinctiv, că realitatea în fondul ei adînc și'n principiile ei supreme, trebuie să aibă altă structură decît fațada și desfășurarea ei sensibilă. A prezenta acel fond subț infățșurarea fațadei sau a lăsa fațada singură fără schița unei complectări, e din cauza asta mai nesatisfăcător, decît a-l infățșura într'o haină misterioasă, prin care, cel puțin, își afirmă deosebirea sa de lumea care se vede. Și n'a fost o simplă copilărie a gîndului, de pildă noțiunea acelei trinități creștine, misterioasă în esența ei, dar în orice caz mai explicativă a nașterii universului, decît jocul eternelor atome, care nu este decît o pseudo-explicare !

Naș vrea ca aceste rînduri să servească drept incurajare nebulozităților și tuturor întortochierilor metafizice. Corectivul ei reșede însă în aceia că nu toate misterele sînt fosforescente, și nu toate nebulozitățile au satisfăcut și prins în mod egal. Ochiul ager și uneori chiar bunul simț, deosebește îndată între o întunecime goală și vălul negru care acoperă ceva !

O altă dovadă care s'a cercat a se aduce pentru zădărnicia speculațiilor metafizice, a fost desbinarea și lupta sistemelor filozofice care s'au perindat în decursul timpului. Această încurcală a limbilor ar fi semnul neîndoios al neputinții.

Neapărat că la prima vedere, desfășurarea sistemelor de

gîndire, apare sub forma dramatică a contradicției și a luptei. Celece susține unul, răstoarnă celalalt. Dela distanță însă lucrurile se schimbă și capete cu totul altă impresiune: Sistemele *nu atîta se combat, cît se completează*. Vastitatea problemei determină, cel puțin în primul moment, unilateralitatea examinării sale. Unul vede o față altul altă față și incredințați fiecare că au văzut întregul, se combat și se sfîșie.

Locke combate pe Descartes, respingînd teoria ideilor înăscute. De fapt îl completează, — celece arată Leibniz apropiîndu-i pe amîndoi. Kant la rîndul său, alegînd o bună poziție centrală, a conciliat aproape toate antitezele vremii sale, iar idealistii cei mai noi, cu toată aversiunea lor pentru insanitățile materialismului, l-au recunoscut ca o doctrină justă, dacă o mărginești la explicarea fațadei externe a acestui univers. Nu voi zice că toate cîte s'au afirmat în decursul istoriei gîndirii, se pot păstra și se pot concilia. Aceasta înseamnă că s'au făcut greșeli, — dar care știința nu le are pe ale sale în dibuirile ei dificile? Vrem să accentuăm numai, că desbinarea sistemelor filozofice nu are acel caracter grav și radical, care ar îndreptăți, prin imposibilitatea acordului dintre capete, scepticismul față de metafizică.

S'a mai susținut iarăși că toate teoriile metafizice le găsim formulate din antichitate, așa că în această direcțiune nu s'a făcut și nu se poate face nici un progres. Ar fi iarăși un mod de-a se arăta inutilitatea speculațiilor metafizice. În această afirmație se găsește o jumătate de adevăr și o semineexactitate. Este adevărat că filozofia modernă nu are o înfățișare cu totul nouă, față de cea antică. Dar asta ar trebui tocmai să ne fortifice optimismul, arătîndu-ne trîncicia cugetării și probîndu-ne că și în metafizică celece s'a construit erii nu se dărîmă mini. Pe de altă parte nu este adevărat că speculările moderne n'au adlogat nimic tezaurului moștenit din antichitate, că totul s'a redus la o repetiție și toată cursa gîndirii la un maneaj. Cine a studiat cinstit și temeinic istoria filozofiei nu poate să facă o astfel de afirmație, care — dacă ar fi adevărată — ar urma ca ucenicii în filozofie să fie cu atît mai interesați cu cît studiază primele sisteme și cu-atît mai plictisiți cu cît avansează cîtră acele nouă, pe cînd în realitate se împlinî tocmai contrarul!

Neapărat, pentru a nu lăsa impresiunea unei confiențe excesive în puterile spiritului nostru și care n'ar cadra cu criticismul epocii în care ne aflăm, e de trebuință, meheiind paragraful a-cesta, să afirmăm desușit că toată credința în posibilitatea metafizicii, nu implică și convingerea că sintem — noi, oamenii — în măsură să realizăm o cunoștință integrală complectă și absolută. O atare cunoștință reprezintă, ce e dreptul, idealul metafizicii, dar de aici nu urmează că metafizica nu va exista decît din clipa cînd idealul ei ar fi îndeplinit. Nu este metafizică numai domeniul absolutului, ci și o parte din seria de trepte care înaintează cătră ei. Dacă mărginirea inteligenței noastre (osebit de sărăcia cunoș-

tințelor) exclude o cunoștință integrală și pătrunderea tuturor tainelor universului, ea îngăduie totuși pe lângă aspirațiunea către o astfel de cunoștință și o icoană, desigur imperfectă, dar veșnic perfectibilă despre ea. O astfel de icoană, cu linii stingace și tremurătoare, înecată într-o ceață ce nu se poate în totul risipi, este în orice caz superioară renunțării și înșamnă mai mult decît nimic. Chiar dacă o teorie metafizică nu poate răspunde de-adreptul întrebării : ce e universul ? ea poate răspunde la altă întrebare : ce poate crede omul despre univers sau cum îl poate concepe omul ? Cum apare universul acesta în origina, desfășurarea și perspectivele sale față de mintea omenească ce se silește a-l oglindi ? Și oricît s'ar deosebi această din urmă întrebare de cea mai pretențioasă, aruncată întăiu—ce este universul în sine ?—ea nu devine prin aceasta nevrednică de interesul nostru, pentru unul motiv că în răspunsurile ce le vom da la dînsa, o să se străvadă cu necesitate, *ceva* din răspunsul pe care o minte mai puternică decît a noastră, l-ar da la prima întrebare. E mare deosebire între o țară oarecare și harta ei redusă, pentru uzul nostru, la dimensiunile unei coli de hîrtie. Dar totuși cine ar putea să afirme că o astfel de hartă nu ne spune și nu ne învață nimic despre ce este și de cum se înfățișează țara însăși în imensele ei proporții adevărate ?

Însfîrșit mai pot să adaog de hatirul acelora care au trebuință pentru o convicțiune, pe lângă o demonstrare, de o tovarășie de elită, că cei mai culminanți gînditori în viață—alături de atîția alții din prezent și din trecut—anume Wundt în Germania și Bergson în Franța, nu s'au lăsat încovoiați de nici o argumentare antimetafizică și s'au declarat partizani hotărîți ai speculațiilor metafizice, care știm că în anume momente nu se puteau practica decît numai în taină sau strecura sub alte denumiri.

Pentru unii foarte mult, dar *ceva* pentru oricine însemnează și lucrul acesta !

I. Petrovici

Clopotul

Cu patru boi—spun bătrinii—il urcaseră la biserica veche din deal. Avea un dangăt adînc, prelung, tremurat—și nu tremurat, un vuet logănat...

Din cel mai îndepărtat adăpost al pădurilor din hotarul satului îi prindeai chemarea. Se auzea atunci numai ca un biziit de bondar, care se ține pe aproape de ureche... Și te înfiora—maicuasă de departe te înfiora. Și fiindcă atîta înțeles venea în glasul acela peste crestele pădurilor, te turburai străduindu-te să înțelegi mai mult... Și, în pădure, mîna omului rămînea, atunci, nemișcată pe coada toporului și pînă și dobitoacele ridicau capetele dintre tufe, ascultînd mirate un glas cunoscut de departe...

Are clopotul Sașilor de peste Olt și el un dangăt adînc, mai adînc, dar nu te înfioară, nu te stăpînește așa...

Dar, după ce aproape un veac încheiat i-a petrecut pe alții cu vaier prelung, i-a venit acum rîndul și lui să plece. Chiar în Duminica din urmă, după slujbă, părintele Vianu i-a vestit pe creștincioși că clopotul cel mare este luat la bătae.

Se zvonise, de altfel, mai demult; auzise lumea că se cer și clopotele; dar acum satul știe că s'a cerut clopotul cel mare, că va fi coborît din turn, că va pleca...

Și lumea se strîngea și sfătuia.

Cu frigurile războiului, cu încercările, cu apăsarea lui se deprinseseră ei, și cei de departe, cași cei intrați în vîrtej de atîta vreme. Știrile dela cei plecați, cînd ușurătoare cînd triste, după ce străbăteau toate căminurile, mureau tot mai iute—și maicuasă pe vremea lucrului, cînd fiecare se simțea dator să țină loc de bărbat.

Dar acum avea să le ia *clopotul*. Clopot bun, clopot vechiu... De ce să le ia clopotul ?!...

Adunate la o poartă, oprite în drum ori agrăindu-se la căpătăiul unui ogor, femeile stabilesc locul de unde a venit porunca, felul cum a primit-o popa, locul unde are să se facă adunarea clopotelor. Iar pe sub sară, la porți, la răs_pintii, lume de toate vîrstele, abia adunată de pe ogoare, vorbește mai cu răgaz.)

„Și, totuși, nu se știe încă. S'ar putea să nu-l ia...”

È deschisă ușa la Anica lui Vrabie, afară la cuptor—și lumina focului joacă pe perețele casei vecinului, făcînd să tremure, să țopăie o nămetenie de umbră omenească deșirată, cu coasă în spate, și, pe lingă ea, alte umbre omenești, în amestec cu un căpșor zburliț... Cînd se strîng, cînd se deșiră și se slutesc...

— Nu i-ar răb-da Dum-nie-zo dră-guțu!—silabisește Anica cu patimă și cu răgaz, cînd omul cu coasa a sfîrșit vorba; iar dupăce a tras un lemn să mai potolească flacăra, clatină capul cu scîrbă și face din limbă ca și cînd ar chema porceii...

— Da' ce fac acolo cu ele?—îngină o vecină bătrînă cu glasul ostenit, ca de departe, al omului care nu aude tot și nu aude deslușit și de care de atîtea ori îți uiți că este de față—și, cum sta gînemuită pe prag, ridică spre omul cu coasă niște ochi mici întrebători, în care a adunat tot ce mai are.

— Le svirle în vrăjmaș!—se răstește Anica.

— Vai ce păcat! Vai ce păcat!...

Și bătrîna, cu minile adunate subsuori, se leagănă pe prag. Apoi, parcă nu mai gîndește nimic, dar adaogă dela o vreme, mai încet, ca pentru sine:

— Ne cherde Dumniezo...

...Și, totuși, parcă se îndoeste. Iși ridică ochii spre omul care se proiecta uriaș deasupra-i. Apoi începu iar să se gîndească la feciori—doi la Neamț și unul rămas în țară—și coborî privirea în pămînt, o pironi atentă, cașcînd ar vorbi cu cineva și ar vrea să se ajute cu ochii... Apoi îi veni în gînd să întrebe dacă se știe unde se duce fieștecare clopot, ori nu se ține socoteală... Dar rămase cu ochii ridicați în fața increțită, sură, a omului, mîngîiată de pîlpierea flăcării...

„...Clopotu-ăsta—continuă omul cu coasa—l-or adus din jos, din Ardeal, cu limba legată în cirpe; dar tot i se auzea glasul din car—și lumea din sate toată știa că aduc clopot. Puteau să-l vinză de zece-ori pînă acas'!...”

„Da' clopotaru'?!—că ăsta trăiește!—reluă omul din ușă, stăpînind cu ochii pe Ana, rămasă pe gînduri, imblînzită... La moartea popii al bătrîn clopotaru' a simțit deodată că clopotu' e prea ușor... A mai pus el putere; dar ce să tragă? Clopotu' mergea sîngur... Iac'așa! Iac'așa!...” —Și stîrnind învalmășeală de umbre pe perete, omul cu coasa își aruncă mai de multe ori mina, cum se arunca limba clopotului dela o fereastră a turnului la alta...

„...Așa. Și clopotaru' nu s'a pus împotriva. Și-a purtat mina cași cînd el îl trăgea și nu s'a oprit clopotul, creștinii lui Dumniezo, pînă cînd nu s'o văzut movila ridicîndu-se în țîntirim”.

Cu minile adunate, bătrîna se legăna iarăși mută, iar Ana rămăsese cu gura întredeschisă și cu ochii pironiți asupra omului cu coasa; parcă-l deslușea din privaz și se mira parcă de *dînsul*... Și lumina flăcării juca pe obrazul imbușorât al Anei, făcînd-o mai frumoasă decît era.

„...Ședeam afară pă prispă, sîngur, noaptea tîrziu. Poate nu

vă hine să credeți, da' asta așa-i".—Și omul se răzîmă binișor în uscior, mai în lumină... „Era o pace, cașicînd muriseră toți din sat... Parcă la lordache mai licărea o lumină... Da' io ședeam așa—și-mi așteptam băiatu' să-mi hie din poeni cu caii. Și auz odată, omu' lui Dumniezo, un zăngănit înăbușit, cași cînd un fluture de noapte se lohiește de o lampă; dar ce fluture și ce lampă! Apoi se leagă un glas, tremurat, potolit, așa ca de departe, de parcă tomna atunci l-ar hi oprit, clopotu', din tras și se mai auzea încă... „Ce să hie?“—zic eu, așa, pentru mine... Apoi, iar, mai tare!—și nu suna numai; vijîia, parcă zbura o pasăre împotriva vîntului...

Am sărit peste șînt și încep să mă rotesc în mijlocul uliții. Și, iacă, în dreptul grajdului lui Brînduș o lumină înăbușită se luptă să răzbată prin întunerice și prin fum și pe coperișul casei cocoșul de blehi sclipea din vreme în vreme... Cit ai răsuffla odată eram la poarta bisericii și împing... Împing degeaba și strig cit mă gînrile chieptu'—și împing! „Arde! oameni buni. Arde!“ Și o nălucă văz că taie drumu', parcă era svîrlită din pușcă, și-i auz răsufflarea clopotarului lingă mine. „Iute, frate Vășii, iute!“ Și Vășii a și trîntit cheia în zar și cit ai zice „Tatal nostru“ era satul tot în chicioare! Și peste un ceas ne-au trimis și Sașii pompele... Așa“.

S'a făcut tăcere adîncă. Numai flăcările mai jucau, repezindu-și mereu lumina, care tremura sfișîind întunericul...

Abia acum își dau unii samă cite lucruri se știau despre clopot. Și fără voie acum ochii trecătorului se ridicau spre turn, căutînd prin ferestre gura aramei larg căscată, cu limba atîrnată, gata parcă să glăsuiască.

— Uite clopotu'-al mare!—își ziceau copiii, însemnînd simplu prezența lui în turn, la același loc.

— Eu l-am tras odată...

— Și eu!

— Nu-i greu...

— Nu-i... Numa' pană se pornește... Da' tot trebuie putere!...

Zic și eu...

Și cum sta acolo nemișcat, fiecare l-ar fi putut trage...

*

Intr'o Duminiță de August, cu soare dulce, potolit, cu porcii încărcăți de roadă, toate păsările parcă se adunaseră în sat și, simțîndu-se mai de casă, făceau vrăbiile o gură, cașicînd cîe aduseseră și belșugul și soarele și pe celelalte păsări...

Și lumea se scurge, lăsînd în urmă uși zăvorite, ogrăzi puștii, în care toată viața se reduce la sfatul tainic al găinilor adăstînd zadarnic în fața tinzii,—ori la bătaia tirzie din aripi a unui cocoș stingherit de monotonia dimprejur—și te miri unde-i încape biserica pe toți...

Până pe la iconostase s'a revărsat mulțimea de copii; în-

cît o femeie ori vre-un bătrîn abia găsise loc să sărute icoana, după ce au răsbătut pînă la dînsa îndoindu-se, subțîindu-se și săpînd cu brațele...

Ca în ziua de Paști. Și e o tăcere... În biserică e toată tăcerea; arare e intreruptă de tusa stăpînită a unui copil... Dar fetițele, îmbrăcate în strae deschise, nu tușesc și nu-și întorc capul niciodată. Ca femeile... Și pînă la ușă lumea parcă este rînduită după îmbrăcăminte, așa că femeile care stau aproape de eșire au straietele cele mai negre...

După slujbă, după mir, părintele s'a apropiat de masa încărcată cu căpețele și, cadelnișind, a început slujba morților. Cele 20—30 femei cu bătrîni și copii abia putură, de înghesuială, să se adune în fața mesei, ajutate de nenea Ghiță Căruntu, care ține un fel de rînduială în biserică și are ascultare. Îndrăgît de lăcașul Domnului, încă din tinerețe el n'a lipsit dela o slujbă: apucă un sfeșnic cînd trebuie, nu lasă o luminare să picure, să se îndoale, să cadă, ori stînge, cînd clopotarul nu e de față—și face cu degetul la copiii care nu stau cumînți în biserică. După fețele bisericesti, el vine în cinste, înaintea comitetului. Acum, chiar, copiii își opresc ochii asupra lui mai cu dinadînsul, cu un amestec de respect, de admirație și de compătînire. Căci, după prînz, el avea să ducă clopotul la gară.

Părintele Vianu cădelnițează mereu, parcă în neștire—și chipul lui cărunt, palid și osterit, cu căutătura-i pierdută în gol, are acum un aer de sfînt, învăluit cum e în fumul cadelniței și în fumul și dogoreala zecilor de luminări de pe masă, care fac să-i tremure apa morților pe față...

Nu se mai făcuse parastas la atîția morți—și aproape toți credincioșii au rămas la slujbă ascultînd cu pătrundere. Numai arare cite-o răsufare grea, tăiată, cite-un icnit rupe tăcerea.

Căruntu, dela o vreme, cată nedumerit o femeie, care se alăturase la cei cu parastasul, mai în dos... Făcu un pas spre ea:

— Tu pe cine ai, Măriuțo?

Femeia, care nu păru bucuroasă de întrebare, clatină capul mai mult pentru sine, oftează și tace.

— Hai, Măriuțo!?

— Mi s'o arătat, nene Ghiță, eri noapte băiatu'...

Femeia se opri înecîndu-și răsufarea—iar Ghiță sta.

— Mi-o porîncit să-i tragă clopotu'-al mare...

Ghiță parcă rupsese un zăgaz, așa curgeau acum lacrămile femeii. Ochiul părintelui cașicînd se opriseră acolo, dar căutau tot în gol. Și Ghiță s'a tras înapoi, în strană, cuviincios, încurcat și gînditor...

De sus, din turn, se izbiră deodată valurile adînci grăbite ale aramei. Vuetul umplu biserică, năvălînd pe ușița turnului și pe ușa de afară. Clopotele cele mici își alăturară plînsul lor nestăpînit, învrîstîndu-l ritmic printre dangătele adînci și rare.

Era cașicînd pe toată ulița se trăgeau clopote.

Nenea Ghiță cată din ce în ce mai turburat, apoi șoptește răstit către femei:

— Nu se cade 'n biserică!...

Dar femeile, care până aci lăcrămau stăpinite, isbucnesc într'un vaier, pe care se silesc în van să-l înăbușe ascunzindu-și fețele în palme.

Și, acum, nenea Ghiță, care știe că nu-i bine așa, se uită năuc și neputincios împrejur, ca un om care, rămas de ai lui, s'a rătăcit undeva între străini. Copiii string din sprincene și strimbă buza. Pe o clipă parcă și-a uitat și el că e în biserică și parcă a oftat; apoi își întoarse capul dela părintele; și, pe negindite, fără voe, cașicînd cineva îl tira înainte, porni încetîșor spre eșire... Și toți îi făceau loc căutîndu-i cu un fel de teamă în față, până cînd îl podideau pe fiecare lacrămile.

Și părintele, care sfinșise slujba și căta stingherit din ușa altarului, făcu, cu mina tremurîndă, semnul binecuvîntării și se trase iute înăuntru, închizînd ușile cu o mișcare, pe care o facem cînd afară vremuește...

Romulus Cioflec

THOMAS HARDY

Oscar Wilde, Bernard Shaw și Thomas Hardy sînt cele trei mari creere cu care Anglia contemporană a gîndit viața. Meșteră alegere. Nimic mai deosebit ca temperamentele acestor oameni. Fiecare reprezintă o concepție despre lucruri antipodică celorlalți doi. Astfel:

Wilde este insuflețit de un „egocentrism” ameliorat grație unei elegante civilizații. Tema unică este „El”. Cînd vorbește de natură, de societate, de pasiune, se gustă, cu deficienți, tot pe El. Dacă a pus o problemă, nu ține neapărat să o deslege. Numai să găsească că a vorbit deajuns de propria lui persoană, — și lasă, bucuros, problema să se discorde cum o putea. În fruntea unor „opere complete” ar putea figura ca „motto” următoarea sa confidență: „Am venit pe lume cu un suflet gîrbovit de bătrînețe. Am suferit; am trăit... și acum, mi se pare că port cu mine sufletul proaspăt al unui copil nou născut”. (Sau: „the soul bears old and grows yonger” — A woman of no importance —). Explicații și comentarii sînt de prisos. Puțin îi pasă dacă și alții au încercat asemenea ciudate impresii. El, le are; și asta e deajuns. — Sau: „oamenii pun în opera lor numai talentul, niciodată geniul”. Același lucru, cu alte vorbe. Prin *geniu* (vorbă ingrătă care trebuie mereu definită) înțelege acea concepție de ansamblu a lucrurilor, o „Weltanschauung” filozofică și dramatică în aceeași timp, pe care, El, Wilde, nu o are. Și atunci, firește, o refuză și celorlalți.

Dimpotrivă. Gîndurile lui Shaw și Hardy merg cătră ce e înafară. Se preocupă cu solitudine de semenii lor și de tot decorul de probleme în care se zvîrcolește sărmanul suflet omenesc. Și unul și altul scuzează păcatele oamenilor. Fiecare din noi avem dreptate din punctul nostru de vedere. Sau mai bine totți avem *deopotrivă dreptul de a nu avea dreptate*. Adevărata, vinovat este întocmirea strîmbă pe care stăm.

Dar, pecînd Shaw „castigat ridendo mores”, nenruca pe urmă să-și clădească socialismul său fabian, satira lui Hardy nu

are nici pretenția de a dărîma, nici de a îndrepta. Se mulțamește să constate și să compătimizească. Deaceia unul alege comedia, celălalt tragicul romanului.

Criticii, generoși cînd e vorba de epitete în „ism“, l-au botezat pe Hardy: *pessimist*. Dar noi vom ști totdeauna că, dacă autorul lui „Jude the obscure“ nu apreciază prea mult eficacitatea unor reforme sociale, fie ele chiar fabianiste,—crede totuși în fericire. În același timp, însă, ne arată cit de lungă și anevoioasă îi este ascensiunea. Se poate ajunge *acolo*, dar rar, greu și tirziu, după ce ne vom fi călit la focul educator al suferinții.

*

Că Thomas Hardy este englez, originar din Wessex, că și-a făcut studiile la Oxford sau aiurea, că e bogat sau sărac, că e lord și pair sau burghez, sau proletar;—toate acestea nu înșamnă nimic. Poate, fiindcă înșamnă prea mult. Două biografii identice pot da rezultate absolut diferite. Două suflete străbat aceleași localități, aceleași cercuri, aceleași ocupații,—și găsesc mijlocul să răspundă lumii care se oglindește în ei în chipuri atît de neasemănătoare! Că *unul* samănă mai mult cu *un altul* decît cu un *al treilea*,—iată, într'adevăr, observații sterpe și zadarnice. E drept că, uneori, ca să putem circula pe planeta aceasta tulburător de variată, ne slujim de astfel de aprecieri. Dar nu sînt decît cirji pentru neputincioși. O gîndire adevărată le negă. Iată pentru ce Taine nu este *marele Taine* decît cînd renunță la *sistemul-Taine*. Această credință trebuie aplicată lui Hardy cu necesitatea unei datorii. Deși nu o formulează nicăeri, ea se desprinde din întreagă opera sa.

Un om este... omul acela. Nimic mai mult; ba încă prea mult. Chiar așa, problema întrece în cuprins sărăcăcioasa noastră știință a lucrurilor. De aceia, expresiuni ca „Shakespeare al secolului al XX-lea“ sau „un Caragiale al Scandinavilor“, etc... (vezi Mihail Dragomirescu) sînt, nu gratuite, ci dăunătoare. Nu pot aduce decît falșificare și confuziune în idei. Hardy nu a scăpat de acest procedeu eftin al catalogării. Confrații săi din America, setoși de glorie continentală, l-au împodobit cu frumoasa etichetă: „un Rousseau, mai puțin liric și tot atît de arzător“. Pentru ce? Fiindcă compătimizește cu jertfii alcătuirilor omenești? Fiindcă vede în natură o mîngiere? Pentru că „o cunoaște, iubeste și traduce ca un țaran indoit de un pictor și întreit de un poet“ (F. Roz)? Păreră noastră este că e cel puțin greu să se identifice un stoic cu un revoltat. Firmin Roz descopere că „Wessex novels“ nu sînt decît „transpuneri realiste ale tragediei antice“ pentru admirabilul motiv că... personagiile luptă cu fatalitatea!—alții amintindu-și că „Under the greenwood tree“ are ca subtitlu: „scene rustice în felul școlăi olandeze“ nu au pierdut ocazia să-l boteze: „un Ruisdael în roman.“ Și, astfel, rînd pe rînd, grația fluidă a eroinelor l-a făcut Shakespeare (Annie Mac-

donnald), amărăciunea înaccesibilului l-a prefăcut în Faust (Paul Margueritte), pentru a deveni, grație umanității sale robuste și adânci, un Dostoewski sau un Tolstoi (tot F. Roz.), — rămânând ca magistrarele sale analize psihologice să-l facă să iscălească Stendhal, sau Boyer... și așa mai departe.

Dar, este timpul să părăsim pe toți acești domni iluștri, și să vorbim puțin de romanele lui Hardy.

Personagiile sînt reduse ca număr. Aproape toate eroinele sînt fete tinere. Aceasta, însă, nu dintr'o predilecție a autorului pentru vîrsta de 20 ani, cum vor criticii. Dar se pare că înțelegerea sufletului feminin ne silește să luăm sexul frumos din primele clipe cînd fata începe să fie femeie. Ii va rămînea desulă vreme să îmbătrînească dealungul romanului. Astfel avem delicioasele figuri ale Barbarei (Barbara), Elfridei (Deux Yeux bleus), Anne (Le trompette major), Grace Melbury (Woodlanders), Tess (Tess d'Urbervilles). Niciuna din ele, parcă *prin definiție*, nu poate iubi, dela început, pe omul cu adevărat demn de aceasta. De unde, o clientelă de Don Juani seducători și frivoli, care le îndrăgesc numaidecît (Troy din Barbara, Alec d'Urbervilles, Fitzpiers din Woodlanders, Bob Loveday, etc.). Umanitatea lui Hardy merge pînă acolo încît chiar acestor sportsmeni ai dragostei le găsește trăsături stimabile (de exemplu renunșarea romaneștii ale sergentului Troy).

Apoi vine armata de oameni cumsecade, dar încătușați în formule consacrate și într'o morală filistină; astfel avem pe Jocelyn (La Bien-Aimée) pe Knight (Deux Yeux bleus) pe Clym Yeobright, pe Angel Clare (Tess d'Urbervilles) care își pun, și ei, candidaturile la inimile eroinelor respective. Dar cer ceiace nu se poate da de o fire sinceră și dreaptă. Numai o ipocrizie puritană e în stare să făgăduiască, mințind, lucrurile imposibile pe care ei le reclamă. De aici drama sufletelor ce nu se pot înțelege, în ciuda dragostei înseși.

Însfîrșit, cătră desnodămînt apar, în umilința lor triumfală, un Gabriel Oack (Barbara), un Diggory Wenn (The return of the native), Winterbonne, etc., Robinsoni înțelepți și stoici, care culeg ceiace a mai rămas dintr'o dragoste pe care, la dreptul vorbind, numai ei o meritau.

Pe ici pe colo, scena este mobilată cu o plebe de oameni mediocri, care oscilează între o bonomie simpatică și o abrutizare beată. Este de observat că autorul nu îndrăznește să-i disprețuiască, nici chiar amical.

Lucru foarte original este tehnica grație căreia tipurile sînt însuflețite. Se poate rezuma în trei procedee: *acțiuni*, *peizagii* și *dizertațiile autorului*. Faptele eroilor sînt alese cu o delicateță de neînchipuit. Fiecare pas, fiecare cuvînt rostit are darul să fie, în același timp, *neșteptat*, și totuși, *tocmai* acel care *trebuia să fie*.

Peizagiile sînt cînd foarte patetice, cînd pur descriptive cu mare lux de amănunte fine și ingenioase, cînd colorate cu puțin umor jovial sau ironie indurerată. Hardy știe bine că natura nu are înțeles decît cînd e pusă în legătură cu oamenii care o mobilează, și cărora le servește de cadru. Ea înconjură personagiile ca o nebuloasă de lumină care le întregește conturul.

Insfirșit, eroii sînt improșcați cu aforisme de tot felul, pentru tot ceiace nu se poate afla din fapte.

Astfel, ei pășesc, înfășurați ca într'o aureolă, într'un halo unde se suprapun, în straturi de curcubeu: *Acțiunile*, *Natura* pe care, oglindindu-se, o oglindesc, și *rezumatul sufletului*, care șoptește din cușcă acțiunile. Acest întreit procedeu le dă o viață bogată și întreagă, iar nouă impresia că îi trăim ca pe noi înșine.

*

Multe din romanele lui Hardy sînt dizertații asupra *Fericirii*. Pretinsul *pessimist* ne desvață să mai credem că: „fericirea nu e de pe aici“. Dar e rară, și anevoioasă de căpătat. Drumul îi este așternut cu dolii și hecatombe. Ca să o ajungem, ne trebuie o capacitate de suferință în același timp *mare și mărginită*. După ce am înduraț mult de tot, ajungem la o răsplată unde ne așteaptă o dulce oboseală. Uitarea ne va toci puțin simțămintele legate de dramele de altădată. Vom găsi o anestezie delicioasă, un somn sănătos și reparator. Am ajuns ceiace etica elenă numea „stoicism“. Atunci sîntem pregătiți. Putem aștepta. Dacă capriciul întîmplării ne aduce o licărire cit de plăpîndă de bucurie, contrastul cu nenorocirea prăpăstioasă de odinioară o va preface în soare orbitor. Este cazul lui Oack (Barbara); este și cazul Barbarei; este și acel al lui Philotson (Jude l'Olfeur). La ei, capacitatea de suferință este umplută. Barbara are nevoie de somnul moral care uită și se duce la Oack să-l găsească. Atunci, o întîmplare o face să pronunțe cuvîntul: „t...tôt“, care hotărăște totul, și îi face fericiți și pe unul și pe altul.

Temperament special, întîmplări *anume* întortochiate, și apoi venite *tocmai* în clipa oportună și poate unică. Condiții grele de împlinit. Winterborne (Woodlanders) se oprește la prima etapă, la o resemnare plină de bunătațe. Astfel moare ca un Robinson, capabil în lucrurile sufletului să-și fie deajuns lui însuși.

Alții nu pot ajunge nici chiar aici. Jude sau Sue vor vedea năpădind și ingrămădindu-se peste biata lor existență cadavre, furtuni, catastrofe, dispreț, decepții; dar niciodată sacul de dureri nu le va fi plin. Sînt astfel prăpăstii de suferinți, fără fund, unde nici moartea nu mai e o soluție. Ea este singura pentru Tess (Tess d'Urbervilles) și pentru Boldwood (Barbara).

Trebuie să adăogăm că această Fericire care, după multă trudă, s'ar putea cîștiga, este mărginită la oamenii care au plătit birul de suferință tristului privilegiu de a gîndi și simți Existen-

zele vegetative ca ale unui Coggan (Barbara), Fairway, Cattle (Return of the Native) nu o vor cunoaște niciodată.

O altă problemă, deopotrivă de pasionantă, este neînțelegerea radicală, nepătrunderea vecinică și fără leac a două suflete omenești. Le poate uni o simpatie și o asemănare oricât de mare. Acel „malentendu“ (intraductibil), original și transcendent, va sfârși totdeauna prin a se așeza între ele. *Explicația* care să lămurască, să limpezească ceața, este cu neputință. Fiecare din noi simțem baricadați cu blindajii opace care ne osindesc pe vecie la înfricoșătoarea „singurătate“ pe care, cu lacrimi, a cîntat-o Sully Prudhomme. Toată truda lor viață, Jude și Sue s'au străduit să o ocolească: ori de cîte ori era vorba să se căsătorească, îi cuprindea o spaimă nespusă. Firea lor de elită ghicea că două existențe nu vor face niciodată una singură. Atunci fiecare a luat calea pe care, credeau ei, le-o croise soarta. Între cele două drumuri s'a săpat prăpastia pe care în zadar năzuim să o umplem. Ea nu a știut să cruțe nici pe Elfride (Deux yeux bleus) nici pe Tess, nici pe nefericita Sue.

Cărțile lui Hardy sînt pline cu idei profunde. Să le înșir pe toate ar fi prea lung. Amintesc o ultimă, întrecută: *teoria omului superior*. Este vorba de Jude și iubita sa Sue. La începutul povestirii, Jude ședea pe ogrămadă de gunoiu și privea la asfințit, avea vre-o 10 ani și: „nu simțea deloc nevoia să crească, să se facă mare“. Într'adevăr. Omul superior ignorează evoluția. Jude își va schimba caracterul, își va prefăce felul de viață, își va renega crezul, își sporește patrimoniul, își îmbogățește cunoștințele; ajunge în starea aceia de degradare în care îl găsește moartea. Dar Jude rămîne tot același. Bogăția nu-l îmbogățește, dupăcum degradarea nu-l coboară. E foarte dramatică ascensiunea în sens invers a celui „cuplu hypersensibil“, cum îl numește autorul. Sue debutează cu o detașare voltairiană și caută să desrobească pe Jude de visurile în care încă credea. În momentul însă cînd reușește, ea este aceia care nu-l mai poate urma. A căzut, definitiv, pradă unei exaltări mistice. Deacum va crede în tot ce disprețuise. Dar, cu toată această epuizare a cupei vieții, nu s'a schimbat nimic în ei. Amîndoi rămîn aceiași, ca în primele zile în care au avut trista fericire să se cunoască.

*

E greu de definit *genul literar* în care sînt scrise cele 18 volume de „Wessex Novels“. Nu sînt nici picturi de moravuri, nici romane de aventuri, nici descriptive, nici chiar toate acestea la un loc; s'ar putea spune că sînt romane unde acțiunea, fără să lipsească, este indiferentă. În fine este romanul prin excelență psihologic, în înțelesul cel mai bun și *bourgetic* al cuvîntului.

Lucru amuzant, dar de loc ciudat. Critica franceză, cu proverbiala sa miopie pentru tot ce nu e producție franțuzească, nu

a scăpat prilejul să facă, din două minunate calități, două motive de invinuire.

Ca toți marii scriitori, Hardy nu pune mare preț pe verosimilitatea întâmplărilor. Găsim la el aceeași intrigă puerilă ca în B. Shaw, Ibsen, aceleași sfuri ca în Molière, aceleași situații puse cu mina ca în Balzac, etc. La toți aceștia personagiile vin, aduse de împrejurări imposibile pe aceeași scenă, foarte strimțată, unde își spun rolul, parcă tocmiți de autor. Și totuși, artificialitatea procedurii nu jighește.

Firmin Roz însă se supără. Cași criticii care declarau, superbi, despre Bernard Shaw: „ce n'est pas du théâtre“, F. Roz îl acuză pe Hardy de „*Novelist of sensation*“, și declară că „convenția are și ea o margine“. De acord. Dar să căutăm tocmai aceeași margine.

Între autorul ilustru și anonim al acestei lumi, și *Noi*, va fi todeauna o diferență: Activitatea noastră nu poate crea dintr'o bucată. Cei mai răsfățați printre copiii talentului vor fi siliți să se mărginească cu cioburi, cu crîmpee din realitate. De aci caracterul fragmentar și intermitent al producțiilor literare. De aci structura de mozaic cu care trebuie să se mulțamească cei mai năprasnici creatori. Dacă vrem *verosimilitate absolută*, trebuie să sacrificăm *aprofundarea caracterelor*, și invers. Avem de ales între *faptul divers* și *Eroi viabili*. Cred că nu este nici o îndoială asupra sensului în care vom hotărî.

A lua un Hylot al imaginației noastre, a-l instala succesiv în întâmplări cit mai diferite, apoi:

Les petites marionnettes
Font, font, font
Trois petits tours
Et puis s'en vont,

pentru a face același lucru în alte locuri și a vedea „ce que ça donne“—, iată sarcina grandioasă, dar *exclusivă* a scriitorului. Cit despre sus pomenitele „evenimente“, nu sintem datori să le *legăm*, ci numai să le *întrebuințăm*.

Vine însă un moment, cînd totul se schimbă. De unde până atunci verosimilitatea era secundară, devine, deodată, o dogmă.

Ajungem la o distincție, după părerea mea, capitală în Estetica literară: Sint împrejurări *exterioare* personagiilor, și altele care *emană*, sint determinate de inșiși caracterele acestora.

Primele nu au nevoie să fie coerente și logice. Poate, chiar, mai bine, să nu fie. Hazardul cel mai fantastic e o problemă a lumii *noastre* și nu a alteia. Apoi, dat fiind că „Le vrai peut souvent n'être pas vraisemblable“, ar fi timpul ca între acestea două să începem să preferăm „le vrai“, și *mai cu samă* în cazurile cînd nu e „vraisemblable“. O intrigă cu cit mai mulți „Deus ex machina“ este cel mai fericit simbol al ciudatei și capricioasei noastre realități.

Cu totul altceva cind e vorba de întîmplările din categoria a doua. Dacă acestea sînt consecințele acțiunilor săvîrșite de diferiți eroi, verosimilitatea ia proporțiile unei datorii. Atunci parcă autorul însuși ne-ar șopti: „băgați de samă: acum totul se numără. Fiecare mișcare, fiecare cuvînt, fiecare clipă de tăcere, fiecare bătae a pulsului, are o însemnătate și o repercusiune incalculabilă“. Acum artistul a devenit sgîrcit și precaut. Își cîntărește fiecare vorbă, se tocmește pentru fiecare slovă.

Însă *momentul* se consumă. Eroul a spus tot ce avea de spus. Pentru a provoca un altul, se recurge, din nou, la intriga *exteroară*. Dar atunci, orice intrigă e bună.

*

Tot F. Roz reproșază lui Hardy „glosele scolastice, sentințele filozofice și reflecțiunile sociologice“ cu care își împodobește povestirea. În acest scop, citează un pasagiu din „Woodlanders“ unde, zice d-sa, Hardy prăpădește farmecul frumoasei figuri a lui Grace Melbury, numind-o: „o reductio ad absurdum a tuturor încercărilor de a face cunoscut sufletul femeii.“ — Nu numai că această frază nu are nimic comun cu doctele digresiuni și emfaticile pleoarii ale unui Bourget; dar, dinpotrivă, îi găesc mult haz.

De altminteri, trebuie să ne amintim de chipul foarte special în care Hardy uzează de asemenea aforisme. Au aerul să ne spună necontenit: nu ținem să fim luate ad litteram. Nu ne cereți decît un lucru, și numai acela: să aruncăm puțină, oricît de puțină lumină asupra eroului, cind ea nu-i poate veni de aiurea.

*

Până acum, am vorbit „en détail“ despre diferitele calități ale clientului nostru. Voiu sfîrși cu *cea mai generală* și totdeauna cea mai însemnată.

Thomas Hardy poate spune tot ce vrea.

E chiar un fenomen lingvistic curios. În romanele sale traduse în limba franceză, agilitatea cu care cuvintele talmăcesc toate ascunzișurile gîndirii, produce un efect ciudat. Am primit dela mai mulți francezi, exclamația invariabilă: „Mais ce n'est pas du français!“ Totuși traducerea era impecabilă!

În realitate, ne aflăm în fața unui *barbarism de gîndire*, dacă se poate spune. Limba franceză, oricît ar fi ea izvorul nuanțelor infinite ale unui France, Beaudelaire sau Villiers de l'Isle Adam,—nu poate totul. Îndată ce intervine un domeniu care îi este închis, își perde caracterul său propriu, și oarecum, se *deșnaționalizează*.

Dacă, cum cred, una din misiunile marilor scriitori este și această *internaționalizare a limbilor*,—atunci Hardy, care a dat unei limbi prilejul de a se depăși pe ea însăși, poate intra în familia adevăraților artiști.

D. I. Suchianu

TABLOUL

O zi de Mart cu cer senin...
Imi strîng truditele pleoape,
Cînd soarele ca un rubin
Își joacă vastele lui ape;

Și prin' perdelele cu flori,
Trecîndu-și razele discrete,
O broderie de culori
Aplică straniu pe pîne;

Și cade pe un vechiu tablou:
O babă veștedă... De-odată,
Lumina pune zîmbet nou
Pe gura ei îndurerată.

În ochi îi năvălesc văpăi
Și pe obraji carmin se lasă,
Ca 'n timpul dragostei dintăi,—
Și-i iarăși tînără, frumoasă...

Dar soarele, în nouri suri,
Și-ascunde reflectorul magic.
Pe fondul anticei picturi
Văd ochii stînși și nasul tragic.

M. Sevastos

Din cuceririle fizicei cerești

În lungile nopți petrecute „pe poziție“, afară de rachetele înamicului, care pluteau câteva clipe în aer și se lăsau ca niște steluțe, privești marea a cerului înstelat ademenă gândul către cercetarea celor nepătrunse: sus, în tainele cerului; jos, în sufletul omului.

Deciteori nespuse de frumoasa constelație a Orionului, cu briul celor „trei regi“, vecina lui Taurul, Sirius cu scipirile lui orbitoare și Jupiter cu luciul său mat, fără scipiri, nu mi-au răscolit cunoștințele despre punctele de foc, care împodobesc bolta nesfârșită, dupăcum steluțele de artifiții îmi răscoleau sentimentele... După mii de ani de „civilizație“, omenirea nu s'a ridicat până la înlăturarea omuciderii în masă!

Ici, în tină, clocotesc urile și se sfîșie fiii aceluiași fir de colb; dincolo, sus, în armonia veșnică a mișcărilor, materia își împlinește ciclul ei fatal, dela virtețul eterian creator, până la sbuciumatul suflet al ființelor asemeni nouă.

Oricit de ciudat s'ar părea, dar e sigur că mai bine cunosc învățații cerul decît sufletul omenesc. Nu atît pentrucă problemele sufletesti sînt mai complexe, ci pentrucă au fost mai rău studiate.

Omul, de cînd e om, ba încă și mai demult, depe cînd era mai-muță, a cercetat cu mai mult interes ceiace este înafară de el, decît ceiace se petrece în el. Și cînd cercetarea aceasta a început, rezultatele au fost falsificate de zeci și sute de pricini.

Abia de câteva decenii se poate vorbi de o metodă științifică în psihologia experimentală. Deaceia, în lipsă de criterii pentru a înțalege cum se țese în suflete atîta răutate cu atîta devotament, uneori inutil, reveneam la lumea stelilor.

Multe, desigur, mi-ar fi spus și firile de iarbă și frunzele copacilor și chiar pietrele a căror viață mută aveam oarecare elemente s'o înțaleg. Mai tare mai imperios mă atrăgea însă, lumea celor de sus. Gîndul are aripi și colo, spre cer, căuta liniștea și mîngierea, care vine din cunoașterea cîtorva din minunile descoperite de atîția iubitori ai cerului.

„Cînd *Orionul* luminează frumoasele noastre nopți de iarnă, nimeni nu-și poate stăpîni extazul în fața minunatelor lui splendori. Indreptați către această regiune cel mai slab instrument, bi-

noctu ori lunetă, veți zări acolo mulțime de puncte sclipitoare, sori enormi, stele scinteeoate, nebuloase, în care se grămădesc materialurile sistemelor născinde; astre roșii, care aruncă în spațiu ultimele raze ale unei vieți, care se stinge domol, lumi ciudate a căror felurime pune omului problema timpului și a spațiului**).

Cercetarea cerului caută deslegare și la alte probleme, cum e aceea a materiei și energiei, a nașterii și morții lumilor, cu un cuvânt a evoluțiunii universale.

La deslegarea acestor probleme a jucat și joacă un rol co-virșitor spectroscopia și fotografia. Prin ele se poate azi spune: care stele sînt tinere, care mai în vîrstă ori chiar bătrîne de tot; care se apropie și care se depărtează de noi și cu ce iuțeață. Ele ne pot îngădui o admirabilă concepțiune despre origina soriilor și prefacerile materiei din univers. Deaceia socot că nu va fi fără interes a expune cîteva cunoștințe dobîndite, nu prea demult, de fizica cerească.

I

Până acum vre-o 200 ani în urmă, singurul mijloc de cercetare a cerului era ochiul. Vechii astrologi și astronomi înjghebase hărți ale cerului și clasificase stelele după grupările lor: în constelații (Carul mare, Gemenii, Vizitiul ș. a.) și după mărime. Cele mai strălucitoare stele erau de „prima mărime“, cele mai puțin luminoase de mărimea a șesea.

Mai apoi s'a întrebuițat luneta, care n'a adus mare progres în studiul cerului, deoarece, chiar cu cele mai bune lunete, stelele se vedeau tot ca niște puncte. Ba, cu cît luneta era mai bună, cu atît stelele se vedeau mai mărunte, reduse la puncte mai mici. Un progres s'a realizat prin telescopul lui Herschel. Cu acest instrument, chiar inventatorul lui a putut găsi, că numărul stelelor trece de 30 milioane. În negurile lăptoase, vizibile cu ochiul, cum e Calea laptelui (Drumul robilor), cași în negurile descoperite cu acest prețios instrument, s'au recunoscut grămezi de mii și milioane de stele.

Cu telescopul său, Herschel ajunge la concluzia, că sistemul nostru solar face parte dintr'un univers izolat, o părțică din universul infinit, face parte din *sistemul lacteu*.

Sistemul lacteu ar fi o mare imensă — beșică eteriană, în care plutesc cîteva sute de milioane de sisteme solare. Dar, în afară de sistemul lacteu, ar mai fi în univers alte sisteme lactee, tot cu miliarde de sori — și aceasta repetindu-se în nesfîrșit.

Dar, cu cît Herschel se deprindea a ceti mai mult în cartea secretelor cerului, cu atît își dádea mai bine sama, că nici telescopul său nu deslega enigma cerului. El a pătruns în fundul cerului până la stele de a 14-a mărime, adică la acele stele care sînt așa de departe de noi, încît abia se zăresc cu cele mai bune telescoape.

*) Abbé Th. Moreux. Les merveilles des mondes.

Nici lui Herschel nu-i fu cu putință să calculeze cam la ce depărtare sînt stelele de noi. Numai după mari sforțări și încercarea multor mijloace, astronomul Bessel (pe la 1837) a reușit, folosind o metodă a marelui fizician Fraunhofer, să calculeze depărtarea stelelor între dînsule și depărtarea lor de noi. Una din cele mai apropiate stele este la 80 bilioane de Km., adică la o depărtare de 500.000 ori mai mare ca depărtarea pămîntului de soare, care e de 150 milioane de kilometri. Neînchipuita depărtare a stelelor fixe era dovedită și de atunci încoaie s'a calculat, pentru multe stele, depărtarea lor de noi.)

Dar dacă cifrele sînt date în bilioane și trilioane de Km. ori în milioane de distanțe pămîntești, nouă aceste cifre nu ne spun aproape nimic. Mîntea noastră, deprinsă cu distanțele pămîntești, nu poate cu rînde, măsuri cerești. A exprima depărtările astronomice în kilometri, e tot așa de nepractic ca a măsura Europa în milimetri patrați. Deaceia s'a întrebuițat o altă măsură în astronomie și anume *anul de lumină*. Intr'o secundă, adică cît ține timpul dela o bătae de puls până la cea următoare, lumina poate înconșura de 8 ori pămîntul, pentrucă iuteala ei este de 300.000 Km. Intr'un an sînt peste 30 milioane de secunde, adică lumină parcurge în acest timp de 10 mil. de ori cite 1 mil. Km.=10 bilioane de Km. Adică un Km. se raportează la un an de lumină ca o secundă la 60.000 ani.

Cele mai apropiate stele de noi, sînt cel puțin la cîțiva ani de lumină depărtate; dela cele mai depărtate lumina ne vine în zeci, sute și chiar mii de ani.

☉ Dacă am vrea să dăm o imagine concretă de depărtarea noastră de stele, am putea închipui pămîntul prin un grăunte de popușoiu așezat în lași. Soarele s'ar găsi atunci cam la 10¹ m. de el și l-am putea înfățișura printr'un bostan. Cea mai apropiată stea de noi, ar trebui să ne-o închipuim așezată cam la polul sud! Una din cele mai depărtate n'ar mai avea loc pe pămînt, chiar dacă am muta sistemul nostru solar (grăuntele și bostanul) la polul nord.

Sîntem locuitorii unui fir de praf în univers!

Cu telescoapele cele mai perfecționate s'a putut sonda a-dîncimile cerului, s'a calculat depărtarea astrelor, s'a stabilit ne-îndoios, că stelele sînt sori și că în jurul lor se învîrt planete, cași în jurul soarelui nostru, că pe acele planete—cine ar putea tîgădui?—trebuie să fie ființe gînditoare, care cercetează cerul. Acele ființe văd soarele nostru ca o stea și bănuesc, probabil, și existența acestui neînsemnat fir de praf, pămîntul, răscolit de a-titea patimi.

☉ S'a mai stabilit că sori aceia nu rămîn în locul lor, ci se mișcă și ei în univers; deci stelele nu sînt fixe. Dacă ni se par fixe, pricina stă în imensa depărtare care le desparte. Deși ele se apropie ori se depărtează între dînsule cu zeci de Km. pe secundă, totuși în sute de ani abia se pot recunoaște deplasări de un disc lunar. Sirius, de pildă, se mută în 1500 ani atîta cit e

drumul dela o margine la alta a lunii. Intr'un milion de ani va înconjura însă tot cerul.

În mișcarea sorilor din sistemul lacteu e o desăvârșită ordine, cași în mișcarea planetelor în jurul soarelui nostru. S'a mai constatat apoi că mai mulți sori, cu sistemele lor planetare, formează grupe, roi de stele, cu mișcări în aceeași direcțiune. Aceasta s'a putut dovedi mai ales cu ajutorul *fotografiei*.

Camera fotografică s'ar putea numi al treilea ochiu omesc. Numai că, pecind ochiul nostru poate fixa un punct în spațiu o singură clipă, ochiul fotografic poate rămînea deschis 10 minute ori 10 ore neîntrerupt. Cu cît stă mai mult deschis cu atîta prinde mai multe imagini.

Prin fotografie s'au prins imaginile stelelor până la a 16-a mărime. Un exemplu ne va arăta ce cunoștinți ne poate aduce acest auxiliar prețios: placa fotografică. Pe un punct al cerului vedem o stea. Telescopul, fixînd acest punct, mai descopere cîteva zeci de stele de diferite mărimi. Placa fotografică, fixînd același punct 13 ore în șir, înregistrează așa de multe stele, încît se ating și se acopăr unele pe altele. Mii și milioane de aștri, acolo unde ochiul vede un singur punct luminos! Mai mult încă. Fotografia prinde, sub forma unei dîre, și mișcarea făcută de stea în timpul cît aparatul a rămas deschis.

Ochiul fotografic a început a realiza visul unui Herschel, de a face o hartă a cerului exactă, pentruca din controlul ei, cu o alta făcută cîteva ani mai tîrziu, să se poată preciza și mișcările relative ale astrelor, a sutelor de mii de stele. Prin aceasta se va stabili o vedere totală a mișcărilor sistemului lacteu.

Opera aceasta gigantică s'a făcut. După 50-60 ani se va face harta cea nouă și unii din cetitori vor avea, poate, prilejul să admire la ce minuni duce munca pașnică a omului.

Cu toată perfecțiunea ei, metoda de măsurare fotografică nu ne dă tot ce dorim. Prin fotografiere putem vedea mișcările laterale, în planul plăcii fotografice. Cum să ne dea placa drumul mișcărilor îndreptate spre noi ori opus nouă?

Cînd priveam rachetele inamicului, mi se părea c' punctul luminos stătea cîteva clipe nemișcat în spațiu, apoi cădea în cătră pămînt. Tot timpul cît racheta mergea dela șanțul aruncătorului spre noi și era în direcția privirii noastre, punctul de lumină se părea nemișcat. Placa fotografică n'ar fi înregistrat decît un punct, nu o dîră de lumină. Așa și cu mișcările stelelor, în direcția razei noastre vizuale. Ele nu se pot înregistra de placa fotografică.

Ar putea steaua să vină spre noi cu o înțeață de 7-8-50 km. pe secundă, ori să se depărteze de noi în același zbor nebun, noi s'o fotografiem ani și ani dearîndul și tot să nu ne dăm sama de această mișcare.

Nici lunetele, nici telescopul, cu toate perfecționările lor, nici placa fotografică nu ne pot da răspuns la această problemă.

Totuși soluția s'a găsit. Folosînd *prizma*, cristalul cu 3 muchi, care risipește lumina și-o desface în 7 culori de curcubeu,

omul a deslegat nu numai problema constatării și măsurării mișcărilor în direcția razei noastre vizuale, dar și alte mistere ale universului, care stă de acum deschis tuturor cercetărilor.

II

Prizma de cristal cu 3 muchi are efecte contrarii lentilei. Pe cînd lentila adună, strînge într'un punct mînunchiul de raze de lumină, prizma împrăștie razele, ea le întinde într'o fâșie în care lumina e descompusă în cele 7 culori: roș, portocaliu, galben, verde, albastru, siniliu și violet. Acesta e *spectrul solar*.

Lumina este rezultatul oscilațiunilor extrem de repezi a atomilor și moleculelor. Aceste oscilațiuni produc valuri eteriene, care se propagă cu înțea de 300.000 Km. pe secundă și impresionează retina noastră.

Nu toate undele eteriene au aceeași lungime. Precum un vapor mare face valuri mai mari decît o luntre, și un tren valuri aeriene mai mari decît un glonte, tot așa și lungimea valurilor eteriene e diferită după oscilația care le provoacă. Sînt valuri de eter care au 5 Km. dela punctul unde se ridică pînă la cel la care se sfîrșesc. Așa, sînt undele herțiene, pe care le-a aplicat așa de fericit Marconi, transmițînd știri prin telegrafie fără fir. Sînt și valuri eteriene așa de mici, încît străbat chiar prin corpurile opace. Astfel sînt razele X (Röntgen). Cum toate valurile eteriene fac cam 300.000 Km. pe secundă, se înțalege că cele mai mari oscilează mai de puține ori, cele mai mici mult mai de multe ori, precum un om cu picioare mai lungi face mai puțini pași ca unul cu picioare scurte, pentru aceeași distanță și același timp.

Din mulțimea de vibrațiuni care se propagă prin eter, numai puține, care au o anumită lungime, deci un număr determinat de vibrațiuni, pot impresiona ochiul nostru. Aceste vibrațiuni constituie *gama optică* a vibrațiunilor eteriene, precum oscilațiunile aeriene între 18 și 30.000 pe secundă constituie *gama sonoră*.

În lumina albă sînt nenumărate unde, din care cele mai încete fac 450 trilioane oscilații pe secundă, cele mai iuți 800 trilioane în același timp.

Lumina albă dela soare, trecînd prin prizmă sufere o încetinire în mers și o abatere din drum: *raza de lumină se refractă*. Undele cu lungime mai mare, deci cu număr mai mic de vibrațiuni, se abat mai puțin din drum, cele cu lungimi mai mici se abat mai tare, aceasta e pricina despărțirii.

● Ritmul vibrator al fiecărui fel de atom are locul lui în spectrul solar. Uneori valurile eteriene provocate de atomi sînt oprite de atomi similari înțilniți în drumul lor, iar pe spectru apare, în locul lumini, o bandă întunecoasă. Această bandă de absorbire a unei raze cu un număr determinat de vibrațiuni pe secundă este, ca să zic așa, scaunul rezervat al razei care s'a pierdut pe drum. În cazul cînd ea poate ajunge la spectru își ocupă locul, iar dacă

spectrul e produs nu de soare, ci de o flacără slabă ca cea din o lampă cu spirt, raza emisă de atom va da o bandă sau mai multe — dar caracteristice — foarte lucitoare.

Prin lucrări de aproape 100 ani, fizicienii și chimiștii au reușit să fixeze, în gama optică, locul ce se cuvine fiecărui din elementele chimice cunoscute. Prin spectroscopie s'au și descoperit multe elemente noi, care s'au identificat chimicește mult mai tirziu în corpurile de pe pământ.

Prin aceste cercetări, începute cu lumina solară, apoi cu a stelelor și nebuloaselor în care nu s'au întocmit încă sori, s'a stabilit că aceleași elemente formează astrele luminoase, cași planetele întunecoase, deci *unitatea materiei*. Azi chimia disociază unele elemente, cu pond atomic greu, în elemente cu pond atomic mai mic. Ea nădăduște că va reuși să dovedească, cum că cele 80 și mai bine de elemente formează o *gamă a materiei*. Elementele cu pond atomic mare nu sint, după această concepție, decit grămezi de atomi ai unei substanțe mai simple, a unei *unități de materie*, care poate fi *hidrogenul*.

Spectroscopul ne dovedește, în adevăr, că în nebuloase, în acele grămezi de materie cosmică împrăștiată în nesfirșit, predomină spectrul hidrogenului, că acolo unde încep a se îngheba sori, apare spectrul heliului, de 4 ori mai greu ca hidrogenul; iar în sorii mai bine formați, mai în vristă, se găsesc mai toate elementele din sistemul nostru solar.

Spectroscopia a deslegat, cum am menționat mai sus, problema apropierii ori depărtării stelelor în direcțiunea razei noastre vizuale, mișcare pe care nu ne-o poate prinde placa fotografică.

Dacă, comparînd spectrul unei stele cu spectrul unui metal incandescent, constatăm că spectrul stelei se abate cit de puțin cătră roș sau cătră violet, avem siguranța că astrul se mișcă spre noi, ori în direcție contrarie.

Să presupunem că avem notate pe ambele spectre scara vibrațiilor și fixăm gradațiunea 600, adică locul unde vin undele etriere cu ritmul de 600 trilioane oscilații pe secundă, la limita dintre verde și albastru. Dacă cumva astrul se apropie de noi, cu oarecare iuțeală, atunci în loc de 600 trilioane de vibrații ne sosesc 650 trilioane, deci o deplasare a regiunii luminoase spre roș. La linioara 600 e albastru. Dela steaua care se depărtează ne sosesc, de pildă, 550 tril. în loc de 600 tril., deci la linioara 600 avem verde (în loc de limita dintre verde și albastru).

După mărirea acestei deplasări, care, firește, nu se poate observa decit cu microscopul, se determină iuțeala stelelor, chiar cînd acea iuțeală n'ar fi decit o jumătate Km. pe secundă în direcția razei noastre vizuale.

În loc de a privi spectrul cu microscopul, se fac fotografii spectroscopice, care dau rezultate de o precizie indiscutabilă.

La controlul rezultatelor obținute prin spectroscopie servește și un ingenios mijloc de măsurat variația căldurii, ce ne vine de la

astru. Un american, Langley, a inventat un aparat termoelectric, numit *bolometru*. De atunci s'au înmulțit aparatele de felul acesta și s'au perfecționat ¹⁾. Un asemenea aparat poate pune în evidență și măsura, diferențe de temperaturi de o sută milioane de grad centigrad (Celsius). Dacă steaua, deia care bolometru primește raze de căldură, vine spre noi, aparatul notează un spor de căldură; dacă se depărtează, arătătorul lui notează o scădere de temperatură. Aceste variațiuni de temperatură nu se pot măsura cu termometrul, pe care-l folosim noi. Pentru a ne folosi de un termometru obișnuit ar trebui să facem între cele două liniiare, ce însumă limitele unui grad, 100 milioane de diviziuni și să putem citi dilatarea mercurului la fiecare sutime de milioane de grad.

Mulțumită întrebuirii spectroscopului și bolometrului, astronomii pot calcula chiar mișcările stelelor depărtate la 100 ani lumină de noi și au siguranța că nu fac greșeli mai mari de 1 Km. pe secundă. Adevărată minune!

„Gințiți-vă, noi vedem deasupra noastră, pe fondul cerului, puncte mici, care chiar în cele mai mari telescoape—nu se schimbă, nu se văd mai mari. De când omul cunoaște cerul, aceste punctișoare stau ținute pe locul lor ceresc, atârinate ca niște lampioane. Noi știm astăzi, nu numai că aceste puncte sînt sori, cași soarele nostru, că ei sînt depărtați de 100 ani lumină de noi, că sînt înconjurați de planete, cași soarele nostru; nu, noi ne îndreptăm luneta spre un asemenea punct, punem un aparat cu prizme în ocularul său și înșurubăm în capătul inferior o cameră fotografică. Deschidem crăpătura pe unde intră lumina, o închidem după un timp iarăși, ne ducem cu lădița închisă într-o cameră întunecoasă, miem placa gălbue într-o baie, o punem sub microscop și spunem: acest soare, la depărtare de 100 ani lumină se mișcă spre noi cu o înțeață de 23 Km. pe secundă. Avem absolută siguranță că nu face nici 30, nici 20, ci 23 Km. pe secundă! Nu este și omul o minune, cea mai mare minune a universului?” ²⁾

Fizica stelelor a ajuns azi, datorită fotografiei și spectroscopiei, la rezultate grandioase. Prin spectroscopie putem să cunoaștem vîrsta relativă a stelelor și, cine știe, poate se va reuși a determina chiar vîrsta în ani—cu aproximație, se'ntelege—a stelelor mai importante.

Demult se clasifică stelele, după culori, în : albe, galbene și roșii. Spectroscopul ne spune că :

1. *Stelele albe* (ca Sirius), care dau un spectru strălucitor înspre regiunea violetă și unde razele caracteristice hidrogenului sînt foarte vii, sînt stele tinere. Ele au o temperatură extrem de urcată (poate 20.000 grade Celsius).

¹⁾ *La science et la vie*, dă în No. de Noembrie 1919 o descriere a aparatelor și metodelor.

²⁾ F. Hahn, *Die Milchstrasse*, opuscul de vulgarizare, de care m'am servit mult în alegerea datelor din acest articol.

2. *Stelele galbene* (ca Arcturus din Bouarul), care dau un spectru ca al soarelui nostru, sînt stele ceva mai bătrîne și mai puțin calde ca stelele albe.

3. *Stelele roșii* (ca Aldebaran din Taurul), și în care partea violetă a spectrului e puțin luminoasă, sînt stele bătrîne. În spectrul lor sînt foarte multe bande de absorbțiune. Temperatura lor e mai joasă ca a soarelui nostru. Ele sînt sori bătrîni, care se apropie de sfîrșitul vieții lor. Nu după multă vreme (cîteva milioane de ani?) cadavrele lor vor pluti invizibile în univers și numai fotografia ne va da știri despre ei, cînd vor acoperi, vor eclipsa, pentru cîteva clipe vre-un alt soare, lucitor ; și calculele, dacă vor avea indicii de perturbațiunile pe care aceste cadavre rătăcitoare le provoacă în drumul altor sori.

Apoi, sori aceștia morți, ajungînd în sfera de atracție a altor cadavre de sori, ori a unor sori încă în viață, vor începe un virtej din ce în ce mai violent: unul în jurul altuia—cazuri se cunosc—se vor apropia cu iuțeli ca a razei de lumină și, ciocnindu-se, vor ridica flăcări în universul întunecat, care vor fi notate ca stele noi (*novae*), a căror lumină însă va scădea prin risipirea materiei aprinse în spațiu și formarea unei nebuloase. În aceasta, cu vremea, se vor organiza noi sori, care vor repeta ciclul veșnic al materiei și energiei.

Prizma, așchia de sticlă, a devenit, în mina omului, un minunat mijloc de cercetare. Cu această chee-fermecată s'a deschis poarta cerului, pentru a fi spectatori la nespusul de măreața priveliște a universului fără margini.

„Începerea și cununa cercetării spectro-analitice o formează întărirea *principiului evoluțiunii universale*.” (F. Hahn, loc. cit.)

T. A. Bădărău

RAIURI PIERDUTE *)

„...Și Iehova Dumnezeu zise : Eacă Adam s'a făcut ca unul din noi, cunoscînd Binele și Răul. Dar ca nucumva să'ntindă mina lui și să ia deasemenca și din Pomul Vieții și mîncînd să trăiască 'n veac... Iehova Dumnezeu îl izgoni pe el; și'n fața grădinii Edenului puse Cheruvii cu sabia vilvoritoare să strejuiască drumul înspre Pomul Vieții...”

Biblia : Cartea I; Cap. 3.

Tăcuți, Adam și Eva pășeau spre zări posace...
Durută, glia-mamă simțea în sfînta-i pace
Pe fiii ei rîndind-o cu primii pași ai vinei—
De-acum cereasca humă va fi pămînt al tinei !...

Merg mîna'n mîna-alături ; dar Omul singur știe
Să calce dîrz nainte—cînd pierde-o Veșnicie ;
Trufia și'ndoiala răzbună'n el tot chinul,
Din fructul de lumină nu'n van a supt veninul :

„...Ce-au vrut acele plaiuri, cu șerpi ce'mbie'n cale,
Cu ispitiri de daruri ce'n soare rîd mortale,
Cu-ascunsul ochiu, ce știe din veci, dar stă de pîndă
Și'ndrumă brațul faptei—spre-a-i fulgera osîndă ?...

„...Vom merge, — unde ? — nu știu ! — dar caut, ce-i în mine :
Un vis *al meu* de raiuri cu alte legi de bine—
La cap de vreme, rîd poate și roduri ce nu'n, a!ă !“

—Credința-i nouă'ncinge cu-o rază fruntea-i pală.

*) Vezi partea I-a: „Eva“, in „Viața Romînească“, anul VI, No. 7. 8 și 9.

Și mîna vinovată a soaței scumpe strîns-a,
Sfințite-i sînt de-apururi și vina ei și Dînsa :
Pricepe-adînc solia prin vreme a mîinii ceia—
Pierduse oare raiul, cînd i-a rămas Femeia ?...

0

Dar Eva, crinul gingaș smuls țărnilor de soare,
Sub cerul sur se'ndoaie, e'n mers șovăitoare,
Își simte prins tot pasul ca'n lațuri de regrete,—
Din nou și-ar vrea în soare tot auru-i din plete !...

Dar caldul strîns al mîinii c'o flacăr'o'nfășoară—
Iubire și căință zbucnesc în ea, s'o doară :
„—Tovarăș scump ce suferi, al cui e'ntregul vinii ?...
O, de-aș putea doar mie, să-mi strîng sub pași toți spinii !“

Și-un gînd al ispășirii răsare 'n ea și crește,
Dînd lacrimii din gene o zare ce-o orbește :
„—Cîndva te-oiu readuce, ferice, 'n raiuri sîinte—
Cu trupul dalb, ți-ciu merge lumină înainte.

„O ! fructul Cunoștinții — nu-l cred doar fruct de moarte—
Tot el va ști spre pomul Vieții să ne poarte ;
Și poate, 'n vreme, Adame,—tot mînile iubirii
Ți-or tînde rodul Vieții și-al Indumnezeirii !“

Ea ntoarce fața'n lacrimi, să bea'n priviri, cu sete,
Cărarea revenirii, —ca'n veci, prin vis, s'o'mbete.
Dar paloșul de flacări ce-Arhanghelul avîntă
I-aruncă'n ochi un fuiger grozav din para-i sfîntă.

...De-a'unci, îi rătăcește Femeii în privire
O taină ce'nfioară adînc și peste Fire :
Un foc fugar, o zare de-afîurea'n ea străluce, —
Resfrîngerî din Edenuri, spre care ne va duce !...

A. Toma

In drum, spre Braniștea...

În'o gară mai era până la coborîre. Mihail Dumbravă nerăbdător se și ridică în picioare, își trase de cîtevaori cu mîna prin păru-i lung retezat flăcăește la ceafă și apoi, dintr'o opintire, sălta de pe-o poliță a vagonului o legătură de cărți, un fel de sac cusut din lăicerul pe care i-l dăduse maică-sa să se'nvălească, încă de cînd începuse el să fie student la Medicină, acuma vr'o șase ani de zile în urmă.

Era prin luna lui Iulie. Se ducea acasă'n Braniștea unde-și pusese'n gînd să pregătească un doctorat greu, pentru care în adevăr îi trebuia o spinare de cărți și-un braț de ciolane de om, grămădite tot în buceaua aceia de lăiceriu vîrgat, pe care o proptise acum de ușa deschisă a vagonului.

În picioare, lingă sac, se'nțepea și el, măsurînd cu ochii munții fugari, care-și șerpuiau spinările negre în zarea albastră-fumurie a depărtării. Priveliștea aceasta pe care o putea prinde numai între aceste două din urmă gări, de cîteori venea spre casă, îi trecea în toată ființa cele dintăi svicniri ale unui dor nestăpînit de oameni, de locuri, de izvoare, de pădurile de brad din Braniștea...

Cu gura mare căscată, lălăia acum un cîntec falnic, un fel de cîntec mai mult puternic decît melodios, care s'amesteca și se pierdea în trîncănitul de fier al vagoanelor și'n pufăitului de abur al mașinii.

Trenul fugea nebun. Și'n mîntea lui treceau nebune, gînduri după gînduri. Se vedea acum ajuns în gară. Într'un colț, tocmai colo, departe, spre magazie, acolo unde-l aștepta întotdeauna, îl vedea parcă pe moș Gavril Fleandură, căruțașul din Braniștea, așa cum era el, — un om mărunt, c'o pălărie mare s'așoperi o arie, c'un găetan roș dat de trei ori pe lingă coiful rotund al pălăriei, cu biciul subsuoară, cîntînd cu ochii boldiți și cu gura căscată spre boerimea care scobora din vagoane. „M'a văzut“, își zicea Dumbravă. Și parcă-l zărește pe moș Gavril cum dă cu fuga spre dînsul, — dar ferindu-se de tren ca de-o primejdie mare, — tăbărînd cu grabă, ca să-i dea ajutor la bagaje.

Așa sărînd din gînd în gînd, cu ochii pretrecînd mereu munții, care parcă-și încovoiau spinările negre sprijîniind marginea ne-

sfirșită a seninului acelei amiezi de vară, — tresări ca dintr'un vis, cînd țipă mașina și trenul prinse a-și domoli mersul, pînă se oprî detot în gară.

Înadevăr, acolo, la colțul magaziei, Dumbravă dădu cu ochii de Gavril Fleandură, care-l căuta cu ochii măriți roată, cu gura căscată spre vagoane.

— Hee!... Aici, moș Gavril! răcni el, făcînd din mîină de pe treapta vagonului.

— Iote-l.. D'apoi că mai nu te cunoșteam!... Bine-ai venit! — rosti moș Gavril, aburcîndu-și sacul în spinare, aplecîndu-se din șele ca subț o grea povară. — Alt tărhat mai ai? — întrebă el, cătînd spre minile lui Dumbravă.

— Bine v'am găsit!... Atîta-i, moșule, — răspunse Mihai, apucînd după moșneag care se'ndreptă cu pași mititei spre trăsurică.

În urma lor, trenul își luă rămas bun din gară printr'un fluierat prelung, ce făcu să tresară în clocote de chiot curcanii din ograda șefului de gară.

Mihail se urcă în trăsură dinapoi; iar moș Gavril dinainte pe capră, făcîndu-și două cruci, dădu biciu cailor. Și porniră la drum în obișnuitul mers al cailor țărănești de trei-trei, trei-trei și apoi la pas și apoi iar trei-trei și iar la pas, dupăcum moș Gavril ridica ori scobora biciul.

— S'o mai scumpit *trinu'* ori tot ca mai înainte? — întrebă moș Gavril, așa, ca să prindă a lega sămîntă de vorbă cu Dumbravă.

— Ba tot așa-i, moșule, răspunse el, aprinzîndu-și o țigară.

— Hee!... Bun lucru-i și *trinu'*! Te sui în el, nici nu ții de hături, nici nu dai cu biciul, nici nu te'ngrijești că i-or cădea potcoavele, ci pufai-pufai, pufai-pufai... dela leși și pân'aici mai că nici n'ai cînd trage un somn bun și-ai ajuns. Hm! Mare iznoavă-i și *trinu'*! Bun cap o mai avut și cine l-o mai iscodit. Eu chitesc așa că *trinu*, *tomobila* și *tilifonu*, cu jurămînt că au cîte-un șfichiu din coada necuratului.

— Taci, moș Gavril, — făcu cu'n zîmbet ușor Dumbravă. — Da' nu ți-am mai spus deatîteaori că nu-i vorba aici de amestecul dracului? Nu ți-am spus că-i aburul, benzina și magnetul... pe care a ajuns omul cu știința deacuma să le stăpînească cum vrea, spre folosul lui!

— Ei, dacă-i așa dupăcum le știi 'mneata pe toate, de ce nu te-apuci să faci singur un *trin*, ori o *tomobilă* ori un *tilifon*, să te-aud grăînd măcar la o svirlitură de băț; să vad și eu ar' să iasă la vr'un capăt, de nu-i pune măcar... un perișor din coada lui Scaraoțchi? Ce crezi 'mneata că'n carte ar' să te'nvețe cum să-l prinzi și să-l desbraci pe 'ncornoratu'? Dac'ar fi așa... apăi cine nu și-ar face *trin*, cine n'ar avea *tilifon* și *tomobilă*? Ian dă colo banii dintr'o comoară, știi tot de cei gălbiori, ca ochișorii 'mnealui de pe pustii, și să vezi cum nu te-or mai ameți de cap pela școli, ba că-i abur, ba că-i *mahnet*, ba că-i... acu era

să-i zic pe nume ! Dă-mi mie numai o unghiută de-a lui Aghiută, și de nu te-oiu duce eu pe sus acu până'n Branîște... să mă șueri ! Da,—asta-i... Că n'ai de unde-mi da nici unghiută, nici perișor, nici cornișor ; că doar nici eu, nici 'mneata nu ne-am ajuns încă cu dracu'...

Tăcură un răstîmp amindoi drumeții. Cu capetele aplecate se gîndeau însă unul la altul. Dumbravă îl știa pe moșneag că-i place să îndruge așa, vrute și nevrute. Moș Gavril, care de vr'o cincisprezece ani ducea și aducea dela gară băeții din Branîștea, care urmaseră pela școlile din țiguri, cu cinstită părere de rău se gîndea acum, că dintre toți cei patru cărturari plecați odată, în același an din sat, numai acesta era mai întîrziat cu învățătura. Ceilalți demult isprăviseră școlile ; unul s'alesese popă, și doar își zicea el : Popa-i popă ! Cită carte nu'nvață un popă ! Și iaca is taman șase ani decînd și-o luat darul preoției, s'o însurat, are vr'o patru copii și-i... om la casa lui. Un altu-i *profisor* de oraș... hehe ! om mare ! Și-acela-i însurat... nu-i ca cucu ! Pe-al treilea îl știa că s'a făcut avocat la Bacău ; or fi mai trei ani decînd l-a văzut el la o judecătorie, c'o tașcă de piele neagră subsuoară ; toți i se dădeau într'o parte făcîndu-i loc cînd trecea printre oameni. Dar aista, a lui Dumbravă, ce naiba, ce hram poartă de nu mai isprăvește ? își zicea el acum, răsfrîngîndu-și buza cu nedumerire.—Ce adică, ca să iasă doftor, cum îi bunăoară băetul lui Bolohan dela noi, i-a trebuit mai mult de-un an de 'nvățătura ? Și dă ! laca, așază șbanțuri, sloboade singe, pune lipitori, și scoate măsele—de i-s'o dus pomina prin meleaguri. Și are, pare-mi-se, mai vr'o sută de franci pe lună, numai leafă. Și-i doftor bun, doftor căutat, și are gospodărioara lui și are strînsura lui, nu umblă ca ista, cu jechila 'n spinare, ca omu' fără nici un căpătăiu. Degeaba s'a mai strădănit și bietu' tată-su, să-l poarte pela învățături, și cînd colo... el e-un tîrie-briu, care după feleșagul școalei la care zice că'nvață, nu i-ar mai învățu' capu' de-alde unu' și de-alde altu' cu aburi, cu *mahnet* și cu alte pozne... pe care cică le știe de prin cărți. Bietu' Dumbravă, bun gospodar,—și ră parte de fecior mai are !

Caii folosindu-se de îngîndurarea lui moș Gavril mergeau încet, la pas, deabia mișcînd trăsura ; unul din ei însă întinzînd botul să smulgă o gură de troscot depe marginea șanțului, îl scoase pe stăpîn din făgașul prepusurilor, făcîndu-l să le ardă cite o păreche de bice, de-i așeză pe cîtiva stînjeni de fugă spărietă.

Pănă'n clipa cînd se smunci trăsura, Dumbravă rămăsese dus parcă pe altă lume. Era vrăjit de frunuseștea drumului, care trecea acum pe subt o luncă deasă de sălcii băirine, prin care răs-bătea strălucirea despletită a soarelui, așternînd pe jos o mîes-trită horbotă de umbră cu alesuri de lumină

— Tare-i frumos pe-acea, moș Gavril ! la stăi și te uită dumneata, cît is de minunate răchișile acestea. Zău, mai mare dragul să treci pe subt ele.

— Nndă ! Doar n'oiu mai sta eu acu să sgîesc ochii la tufe ! Dă-le naibii de cioate, că mi-i acru sufletu' de ele ca de mere pădurețe. Mai bine spune-mi cum o mai duci pe-acolo, pela leși ? De carte te mai ții, ori ai legat-o de gard ? Ai vr'un pic de lefușoară, ori așa... cam cu nădejdea tot la traista de ovăs de-acasă ?

— Ba am vr'o șezeci de lei pe lună... am un fel de slujbă... acolo la un spital.

— Șezeci !... ingină moș Gavril.

— Da, is un fel de ucenic de doctor ; că mai am încă... până ce-oiu isprăvi.

Moșneagul își zise, în gîndul său : „Ihî ! Să trăești murgule, să paști iarbă verde. li isprăvi cînd m'oiu popi eu.“ — Ei da ! rosti el tare, cu multă îngăduință. — li bună și asta ; decit *nica*... tot se chiamă că ai cu ce-o duce de azi pe mîni.

După un răstîmp de tăcere urmă, tot el : — Ba, iaca doftoru' ista dela noi... știi băetu' lui Bolohan...

— Care doftor ? întrebă cu mirare Dumbrăvă. A ! Ghiță ! Agentul sanitar...

— Ei, da ! Ghiță doftoru'... mă rog ! Il știi, băetu' lui Bolohan. Are leafă mai de-o sută de franci pe lună și chicușuri, ca la popă. Ba scoate o măsă și-i dă unu' o găină, ba pune niște șbanțuri și-i dă niscaiva ouă, ba de ici un gologan, ba de colo doi... Și-și duce gospodărioara chiar acătării, ca un fruntaș.

Ei, da' nici toți oamenii nu-s într'un feliu, nici norocul nu-i deopotrivă. El se vede c'o fost mai ușor de cap, o făcut ce-o făcut și-o scapat într'un an. Poate c'o apucat timpuri mai bune... Poate c'acu s'o mai schimbat formele... că iaca, mă tem că s'or fi petrecut mai șese ani acu de cînd te duc și te-aduc dela gară, — vrasăzică numai decînd înveți la *Universitată* — și tot nu ești la sfîrșitul sfîrșitului... Că doar și învățătura îi ca și prășitul, cit prășesc eu într'o zi, nu prășește altui într'o săptămînă.

Dumbrăvă însă, mai că nici nu-l auzea vorbind pe moș Gavril. Fiecare locușor, fiecare limbă de pădure, fiecare cotitură din drumul acesta dela gară până acasă îi era legat, cu noduri strînse, de inimă. Tocmai acum trecea pela izvorul de subț deai, unde, încă de pe cînd era el prin clasa a opta de liceu, îl stăpînea o puternică amintire. Aici, la întoarcerea după o vacanție de Paști, îi spusese el niște cuvînte de dragoste fetei popii din sat, școlăriță și ea, pe vremuri, la lași. Era cea dintâi dragoste a lui, urzită în primăvara aceia, pe timpul cînd îmbobocea răchita.

Moș Gavril însă, care știa vorba satului, că băetu' lui Haralambie Dumbrăvă e un „tiric-brîu“, căruia numai vorba-i merge că-i la lași, la învățătură, ținea să afle anume, să știe chiar din gura lui, pentruce-a rămas în urma tuturor celor plecați odată cu dînsul din Braniștea. „Ce fel de carte — își zicea el — mai poate învăța un om care-i mai de treizeci de ani, cînd ceva-ceva de-a mai trece, a pășit și de vremea insurătorii ?“ — Deacea acum nu se lăsă răzbit de tăcerea lui Mihail, ci propînd caii, se scoborî

din trăsură, mai potrivea hamurile pe dinşii, se mai uita pe sub pintecele lor, pomeni așa între dinți pe bunica mamei lor, îi trase de urechi până ce fiecare din ei răspunse prin cite o pufnitură pe nări, le șueră cum se șueră la cai în popasuri scurte; pe urmă, după ce porni, împingând mai subt capră legătura cea din lăceriu, i se păru că a simțit niște cărți groase, dar că parcă mai era ceva înlăuntru.

— Știu că aici îi fi avind cărți și niscaiva *ostromenturi*. Să fiu cu luare amînțe să nu le ating cu picioarele.

— A, nu!—zise Dumbravă; am numai niște cărți și niște ciolane...

— Cum? Ce ciolane? întrebă moșneagul deschizînd ochii pănă'n albul lor.

— Niște ciolane de om,—răspunse Dumbravă.

— De om? D'apoi ce? Ai desgropat pe cineva?

— Nu... aestatea-s de om mort și neingropat, anume pentru învățătură.

Gavril îl privi o clipă țintă drept în ochi. „Adică cum, își zicea el,—ca să învețe a tămădui boalele, are nevoie să poarte ciolane de morți în traistă? Asta s'o creadă el și cu tată-su. Pe mine nu mă poate el bolmoji.“ Dînd biciu cailor, scuipe cu desgust într'o parte, mai aruncă o privire spre legătura în care în adevăr deosebea prin țol bodolanele îngrămădite; și apoi răsucindu-se cătră Dumbravă, făcu din ochi, rizînd cu înțales, cînd spre dînsul cînd spre traistă:

— Ei! Așa, mai vii de-acasă! Bine-ai făcut c'ai legat cartea de gard. De-acu, om te faci! Să știi că te umpli de bani! Da' iote ce: să iei sama să nu te zăpsească cumva *jăndării*, că te leagă cobză și te poartă prin judecări. Să nu știe nimeni, ferit-o Sfîntul, că-i vai și am r de pielea 'mnitale!

— Dar ce-ți închipești, moș Gavriile, c'au să se amestece jandarmii în ro tul învățăturii mele?

— Ei, lasă! Lasă, nu mai umbla și 'nmeta acum cu îngăimeli, vorba ceia: vrei să vinzi castraveți la grădinar. Mie mi-o înălbit capul în de-al de-acestea; nu te mai ascunde de mine, că eu tac chitic, ca pămîntul. Dar știi, chitic, na! Și-și închee vorba cu o pocnătură de unghie în marginea dinților.—Da'ia ascultă,—urmă tot el cu vorbe șoptite,—după un scurt răstimp de tăcere, să-ni dai și mie un osișor; am ochit și eu un loc de comoară, tocmai colu, în Bîtea Șoimului. Am vizut eu arzînd locul' și 'ntr'o noapte acu înainte de lăsata' secului, am săpat o bortă cit mine de adîncă. Auzeam cum suna caltarea, cînd dădeam cu cazmaua, dar n'am răzbit la dînsa, pentrucă n'aveam ciolanu' de om mort ne'ngropat. Aveam iarba fierelor, dar n'aveam osișoru'. Deaceia mă rog 'mnitale ca de Maica Domnului să nu mă leși! Fă-mi binele ista, c'apoi las de nu te-oiu multămi eu c'o căciulă de galbeni.

— Da'ți dau și două moșule, răspunse Dumbravă.—Nu-mai să ne prindem tovarăși amîndoi, adîugă el în șagă.

— Ei, iaca... să știi... mă prind tovarăș și te duc să-ți mai arăt încă vr'o cinci locuri de comori, da' să nu cumva să afle cineva. Nu de alta, da's puse de mine pe jurămint de afurisenie la un călugăr dela Schit. Numai atita mă rog, să nu fie ciolane de om îngropat.

— Nu! — răspunse Dumbravă cu neclintită hotărîre, — astea-s oase fierte, anume ca să se deciocăleze carnea depe dinsele.

— Ei, păi dă! Cred eu, că știi 'mneata, ce fel de ciolane îți trebuie cînd umbli după comori. Acuma parcă își dădea Gavril samă, că băetul lui Dumbravă tot are un căpătăiu pe lumea asta... Adică ce i-ar mai trebui lui *Universităta* dac'ar da peste o comoară? De-o fi avînd și-un fir de iarba fierelor, cu ciolanele cite le are, îi face așa dădă de bani, de n'a ști unde să-i mai ascundă. Iar mai trase o ochire furișă spre traista cu ciolanele. Hm! Să le aibă el... ce și-ar mai umple chimirul! Numai păcat de băet, că parcă-i o leacă cam țicuit. De-a pune mîna pe vre-o caldare de bani, tare i-i teamă c'a inebuni de tot! Iar cată la el, cum umblă cu ochii prin tufe, prin dudăe... par ă-i mereu cu gîndul s'o iee așa, razna, în neștire. Oare ce-ar fi să-l întrebe ce meteahnă are?

— Iar să mai proprim să se răsufle cai — zise bătrînul oprind trăsura în dreptul unui pîlc de verdeață, umbrit de poala pădurii.

Dumbravă zîmbi, se scoborî din trăsura, își luă pălăria din cap, se lungi pe spate cu minile întinse lăturiș pe pajiște și apoi, fără să zică un cuvînt, înlemni cu ochii înfipti în creștetul crîngului. Inadevăr era atita liniște în cuprinsul seninului, că nu se clătina o frunză măcar depe mătăcini.

— Ce mai frumuseța lui Dumnezeu! Pe aici să fie să te plimbi așa c'o duduca, apăi drept că ți-ai uita zilele. Hai? Ce zici? — întrebă moș Gavril, scoțînd din sinul lui larg o motoșcă de petică, pe care — deslegînd-o cu degetele sale noduroase — și-o așeză pe un genunchiu, răsucindu-și o țigară, eșită cu greu din minile-i aspre. Cu mișcări domoale scoase del: brîu un am iar cit o cute, legat în lanțuri și potrivindu-și o fărîmătură de iască pe buza cremenii, zbătu rar, sârîndu-i pînă sub musteți smocurile de scînteii.

Dupăce-și aprinse țigara, își urmă iar vorba de mai înainte: — Ți-i drag la pădure, amarnic, după cite înțeleg eu. Vad că nu te-ai mai urni din locu' is a.

— Moșule, — zise Dumbravă, — așa mi-i de drag codru, că-mi vine să mă duc la fiștecare copac în parte să-l string în brațe și să-l sărut u dor de f ate. Cit oiusta vara asta în Braniștea, așa sint hotărît, s'o duc zi și noapte în pădure, că tare mi-i dragă.

— Hee... reacu, băet, sârîcu! fă tu moș Gavril din din cap, cu multă minire. Vezi, că cine te-o silit să înveți carte, cînd nu ți-o fost dat dela Cel de Sus să inv ți, n'o făcut bine!... Omu' îi cași calu'... îl pui la ham și-l mîi mai tare decît îl țin puterile, s'aprinde și nu te mai slujește. Așa și cu 'mneata; să știi că asta numai din învățatură ți se trage, că doar să-mi fie cu er-

tare că mă rostesc, da' omu' care se silește la învățat și nu izbutește, îi cași cel care se juchește și zace de *prelargă*; la felu pică la mihnire și tinjește. — Numa, că este leac și pentru asta. Iaca, cit mai stai pe- aici să ne răpezim într'o zi amindoi la Schit, la Mănăstire. Este acolo un călugăr bătrîn, unu' Pafnutie. Odată numai să-ți cetească molifta mîntuirii și să yezi cum parcă deodată te înseninezi și ți se ridică greul de pe inimă.

— Apoi deacu' hai să pornim! rosti moș Gavril tare bucuros și el că străbătuse însfirșit la inima lui Dumbravă și-i putuse da un sfat bun pentru sănătate. Bucata de drum care o mai aveau până in Braniștea, fiind numai de-o palmă de loc, și-o petreceau acum închiși in cetățuia și îndurilor fiecăruia, cugetînd la rosturile lor și Dumbravă și moș Gavril, și parcă tot pe gînduri căzuse și caii, care tîriau cu pași molateci cărucioara veche sub arșița dogoritoare a soarelui.

În cărucioara asta, se gîndea moș Gavril, — de treizeci de ani dusese și adusese din gări tot felul de oameni: și mai mari și mai mici, și mai bogați și mai săraci; și purtase mulți băeți la învățătură... și a cărat miri și mirese și socri mari și nuntași, și oaspeți pela petreceri tot el îi adunase... Dar acum pe cine duce în cărucioară? Duce pe un om ofilit de învățătură și o traistă de ciolane! Parcă i se 'ntunecă deodată înaintea ochilor, și o piclă de mihnire i se lasă pe inima-i îngreuiată ca lutul. — Auzi, în trăsura lui, cu care o viață întreagă cărase numai tinereță și sănătate și bucurie, să ducă el acu ciolane de om mort?! Aista-i un blăstăm pe bătrînețele lui; mai bine se lasă de căraușie!... Ce noroc! Ce comoară! Doar nu-i trebuie zece jurloae ca să desgroape o caldare de bani, îi trebuie o fărîmă de os! „Mă mier ce minte am avut să mă bucur așa, că nebunul ista o adus o traistă de ciolane!? Da' facă borș cu ele, că dă! Acuș i-oiu pomeni... neamurile! Adică cum!... Să-i duc eu cu cășorii mei traista cu mortăciunile lui, să-mi fac eu ris de cărucioara mea, să-mi asmuțesc eu singur nălucile în tirla mea. D'apoi cine ar mai merge'n căruță cu mine, cînd ar ști c'am dus eu mort într'insa. Ț-ț-ț! — Mi-am stricat eu singur rostul căraușiei. — Gîndind, de năcaz parcă i se opăreau obrazii. — Și unde mai pui, că deacu 'nainte n'are să mai aibă liniște, n'are să mai poată umbla noaptea prin ogradă, de răul nălucii. Parcă-l vede pe omul ista căruia-i stau ciolanele în traistă, cum i s'arată la o vreme de noapte poponeț picior peste picior, bind *titiun* colea pe capră lingă el... Ori l-a vedea cum vine 'n crucea nopții, cum îi scoate cășorii trudiți dela iesle, înhamă frumos la trăsura și se primblă pîn'ce cîntă cucoșii, ca'n rădvanul lui tată-su... și n'are să aibă parte să-i spue o vorbă, căci el îi o arătare, nici n'ai ce bate, nici n'ai pe cine da n judecată... Ba ferească sfîntul! Nădejdea și scăparea îi la părintele Pafnutie dela Schit! El cu căru ioara spurcată nu intră în ogradă batir moartea să-l strîngă de gît. Iaca colea-i cîrnitura la mănăstire; dă pe netotul ista jos cu traista lui de dur-

toae și se duce întins la părintele Pafnuție să-i cetească molifta mîntuirii, ș'asa scapă..

— Deacu eu, fac pe drumul ista la Sfintu' Schit! zise moș Gavril tare încruntat, oprind caii în dreptul cotiturii la capătul satului. 'Mneata să-ți iei lăiceru' cu bodolanele și du-te'n piața lui Dumnezeu, cum îi ști până acasă, că eu mă duc să-mi cetească părintele Pafnutie să-mi scot căruța din boală.

— Cum, moșule? — rosti nedumerit Dumbravă, mă leși acu, să mă duc eu pe jos dealungul satului cu traista'n spinare? Hai, de mă du încaltea până acasă și te-oiu cinsti c'un git de rachiu peste tocmeală.

— Da' nu-mi trebuie nici o lescae, ferească Dumnezeu! Mi-am spurcat trăsura cu ciolanele 'mnetale. Dă-te jos, că doar n'am să-mi fac cuib de năluci în tirla mea.

— Ei, iacă mă dau moșule, rosti Dumbravă, stăpinindu-și minia. Văd eu că nu ești în toate apele.

Dind bice apăsate cailor, moș Gavril apucă pe drumul mănăstirii, c'o iuțeață cum n'au mai pomenit-o nici el, nici caii lui, lăsînd în urmă un nour lung de colb alb; iar Dumbravă șoldit cu traista în spete, intră'n Braniștea ca un drumeț străin, stîrnind cîinii de pe la case. Mergea cu greu purtînd pe umăr lăicerul cu cărți și cu ciolane, — și'n inimă un dor nemăsurat de casă, de oameni, de izvoare, de pădurile de brad din Braniștea... Pe colțurile de prispă eșeau femeile cătînd lung spre dînsul cu ochii măriți, cu minile subpuse.

— Da' cine era, tu fa Casandră, ist'care trecea cu casa'n spinare? — întrebă de peste drum Ileana lui Teleagă.

— Dă, fa... hăi! D'apoi ti'i miera de nu era băetul cel dus în lume, al lui Dumbravă.

— Care, fa?

— Cel despre care s'auzea, că o umblat să se facă doftor... Iiraa! Fa... hăi! Bine mai zici! Acela ar'să fie... Da' rău o mai agiuns!

Ican I. Mironescu

De vrei să mor...

De vrei să mor,
Să fugi de mine-o săptămână,
Să ocolești cu 'nverșunare
Și casa mea, și drumul meu.
Cînd te-oiu ruga să vii,—amîna
Și minte-mă așa, mereu.
Iar cînd mă vezi din întîmplare,
Să treci, zîbind nepăsător.

Și pe 'nserat, la casa voastră,—
De vrei să mor,—
Coboară storul la fereastră.
Și ușii care mă așteaptă
Cu vechea și 'nverzita-i treaptă,
Să-i pui zăvor!

Și 'ntr'un tîrziu, posomorît,
Să-mi spui cu vorbe care dor,
Că nu mă vrei, că m'ai urît,
Că mi-e 'n zădar durerea 'ntreagă
Și că nimic nu ne mai leagă,—
De vrei să mor...

Viață

E cald.™ Grădina 'n jurul meu
Surîde leneșă subt soare.
Frunzișul, prăfuit și greu,
Își culcă umbra mișcătoare
Pe-al erburilor cîmp plăpînd...
Sglobiu, cu capul dat pe spate,
Un mac își scutură pe rînd
Petalele însîngerate.

În sălcii vrăbiile dorm.
Un cuc neobosit aruncă
Imperechiat și uniform
Chemarea-i scurtă, peste luncă.
Și din trifoiul parfumat
Cu flori învoalte și rotunde,
Discretul murmur necurmat
De greeri adormiți, răspunde...

Pe-un fir subțire, auriu,
Se leagănă subt o glicină
Un mic paianjen străveziu,—
O picătură de lumină.
Și, dibuind, un gândăcel
Cu poleitele-i antene
Coboară de pe-un mușetel
La umbră, între buruene...

Otilia Cazimir

Hîrcă pentru hîrcă

Săptămîna trecută, pe cînd lipseam de-acasă, o față bise-
ricească—un călugăr, cum se va vedea—a venit și mi-a lăsat un
pachet pecetluit și o scrisoare.

Cine îmi trimite aceste lucruri? Imi scria prea cuviosul sta-
riț al unei minăstiri depărtate, aducîndu-mi la cunoștință vestea
tristă că un vechiu al meu prietin, călugărit acolo, cu zece ani în
urmă, a încetat din viață. Bătrînul stariț imi scria :

„Cu fringere de inimă vă dau de veste că părintele nostru
Arcadie, al Domniei Voastre bun prietin, s'a săvîrșit din viață,
întru a șasea zi a lunii lunie, dupăce, de mai multe zile, pierduse
cunoștința despre cele pămîntești și vedea și grăia numai cu ră-
posați și cu sfinții îngeri. S'a mutat la cele vecinice fără multă
bătaie, dîndu-și duhul ca un copil, ajutorat fiind de rugăciunile
preoților și de Sfînta Impărtășanie pe care a luat-o cu duhovni-
cească bucurie. Mai înainte, însă, de amestecarea duhului său, a
apucat să mă cheme în taină și mi-a încredințat un caet descu-
sut, scris pe mai toate fețele, zicînd că este diata sa, pe care eu
negreșit să o trimit, prin mină credincioasă, la mina Dumneavoastră.
Chiar în fața părintelui Arcadie, am strîns filele cele multe într'o cutie,
precum vedeți, și am legat cutia bine, întărîndu-i legăturile cu pe-
cetia sfintei noastre minăstiri.

„De comînd și de toată purtarea de grijă pentru suflet, a
regulat decuvreme, în auzul și cu știința întregului sobor. După
cum și-a arătat dorința, l-am îngropat subt un cireș bătrîn, în po-
teca gropniței cu oseminte. Nici o vestire n'am mai putut a face,
au la prietîni, au la oareșicare rude, vremurile fiind protivnice.

„Și altceva nemai avînd să vă mai scriu, fără numai că vă
pomenim totdeauna în zperitele noastre rugăciuni, ne rugăm Dom-
nului să ne ajute să ne mai vedem odată, față cătră față...”

Adaos : „Trimisă prin părintele Agathanghel, călugăr cre-
dincios, care va cere dela bunătatea Dumneavoastră sau dela cas-
nicii Dumneavoastră două vorbe, precum că s'au primit pachetul
și scrisoarea care vă trimit.”

Am rămas pierdut în gînduri triste și într'un noian de a-
mîntiri, lată încă un amic pe care nu-i voiu mai întîlni, în lumea

aceasta ! Alexandru Valente (călugărul Arcadie, de mai târziu) era unul dintre cei doi-trei prietini, născuți sub stele neobicinuite, originali și la fel cu nimeni altul decât cu ei înșiși, pe care i-am întâlnit în viața mea. Iată-l azi și pe el călător în eternitate ! Ce scria el în acest caet, legat și sigilat de starițul lui de metanie ? Am rupt sigiliile și am scos caetul la iveală

Pachetul cuprindea o coală întreagă, strinsă în patru sferturi (o copie de testament, de-altfel făcut demult și depus la tribunal) și vre-o sută de file de caet, unele scrise, multe scrise și șterse, iar ultimele albe. Filele nu erau numerotate și nici adunate în ordinea celor scrise pe ele, așa încît potrivirea lor mi-a cerut timp și luareaminte. Odată înșirate, aceste pagini infățișau cetitorului acest straniu crîmpeiu de viață omenească :

„Părinții mei plecaseră la țară și anume la un unchiu al meu, frate cu mama, pentru liniște și aer curat, de care mama, adinc neurastenică, avea mare nevoie. Eu rămăsei !a oraș, cu bunica. Mă pregăteam să dau examen de intrare în școala militară și învățasem cu rivnă toată vacanța. Credeam că acest examen va începe în ziua de 20 August, cum se anunțase la început. Spre surprinderea mea, aflai în ajun că, din cauze neprevăzute, examenul va începe deabia la 30 ale lunii, deci cu zece zile mai târziu. Aminarea aceasta a fost fatală vieții mele.

Eram intim prietin cu un băiat excepțional de inteligent și de simțitor, dăruit cu darul inchipuirii și al poeziei, poet precoce, dar suflet zvăpăiat și descumpănit. Eram intim prietin cu cel ce era să fie într'o zi poetul Silviu Merișan, în vremea aceea, însă, un simpatic corigent la Trigonometrie și excursionist pasionat ori pe unde, fără numai în excelențele manuale de Matematici ale Fraților Iesuiți.

Nenorocul meu a voit să mă întâlnesc cu Silviu, tocmai cînd mă înapoiam dela cancelaria școalei militare, unde aflasem vestea că examenul s'a aminat.

— Silviu sint necăjit ! Credeam că mine dau jos de pe umeri povara asta pe care o port de două luni : examenul meu la școala militară. S'a aminat examenul cu zece zile !..

— Valente !... o i... e : o excursiune, dragul meu, până la Minăstirea Pojorita, unde este arhondar moșul meu, Părintele Dionisie ! Numai două zile pierdem, și încă nu le pierdem, fiindcă iai Trigonometria cu tine și mă freci cu ea pe cap, până s'o prinde de mine vre-un sinus-cosinus, vre-o secantă-cosecantă !

Mi-a luat mințile ! M'a hotărit să plec cu el la Minăstirea Pojorita, adouazi, în zori și am lăsat, mihnită, pe bunica. Am plecat cînd se îngina ziua cu noaptea. Amicul meu cunoștea drumurile, fiindcă, vagabond prin temperament, bătuse de multe ori calea până la Minăstirea Pojorita, uneori chiar pe jos, cum făcea de data aceasta, în tovărășia mea. Nu m'am mirat, prin urmare, că am luat-o pe niște poteci care nu puteau fi cunoscute de oricine și am lăsat drumul cel mare, prea umblat și plin de praf.

, Ziua se ridica senină și trandafiric din crîngurile și din po-

rumbiștile printre care ne strecuram. Prospătatea dimineții și aerul curat ne înviorau și ne înmulțeau puterile. Eram liberi, tineri și sănătoși! Tot ce vedeam în jurul nostru se răsfrîngea cu nou-tate și cu farmec în oglinzile cugetului și lumea întregă părea că e a noastră, așa fragedă cum renăște din pelincile străvezii ale nopții.

Am trecut pe lângă fântini de unde scoteau apă copilite, pe lângă bălți în care cocostircul făcea inspecția lui de dimineață, prin păduri de stejar, pline cu cuiburi de cioară. Silviu vorbea în versuri cu aurora, cu dovecii mari și galbeni de prin porumb, cu lăcustele care țîșneau sub pașii noștri, cu cocoarele care creșteau printre răzoare.

Pe la ora zece, înainte de amiază, după șase ceasuri de drum, ne-am oprit într'un sat, la o circumă. Nu eram oboșiți de loc, dar ne era foame! Eram fericiți de fericirea forțării care pune în vibrație toți mușchii trupului. Eram mai vîguroși și mai dirși decît în ceasul plecării!... Ne-am sculat, simțind în noi puteri intacte, deabia întărite de drumul făcut până aici și gata să ne ducă înainte, zecimi de kilometri, în ritmul pasului înalterabil și clas ic.

După prînz, pe la toacă, am văzut, în depărtare, turnurile Mînăstirii Pojorîta. Cit despre Trigonometrie, bietul manual s'a hureducacat zadarnic în geanta mea de călătorie, fiindcă Silviu nici n'a voit să-l vadă.

Eu unul intram într'o mînăstire întăia oară. Silviu venea aici ca la el acasă; era doar rudă cu marele arhondar și mînăstirea era pentru el o cunoștință din copilărie. Cu totul altfel se petreceau lucrurile cu mine. După zarva și improvizările lui Silviu Merișan după arșița lui August și covorul infinit al cîmpiilor imbelșugate, m'am pomenit deodată în paraclisul mînăstirii, la slujba de vecernie! Părinți bătrini, cu capul învăluit în negru, stăteau parcă de veacuri în strane mohorîte. O tăcere de subterană primea și sorbea fără ecou cîntatul searbăd și subțire al stihurilor din ceaslov. Răcoarea din năuntru pătrundea până la oase și dădea pe față că mînăstirea este clădită pe malul unui lac adînc, de respirarea căruia se înflora, întregă, străvechea zidărie.

Intr'un tîrziu, unul dintre părinții care erau de față la slujba vecerniei s'a apropiat de noi. Era un monah aproape alb, înalt și puțin încovoiat. Silviu mi-a șoptit: — Părintele Dionisie, moșul meu.

Am sărutat mina cuviosului moșneag și la îndemnul lui, l-am urmat și am eșit din paraclis, pecind ultimele rugăciuni se stingeau sub bolțile arhaice și afumate. Am intrat în arhondarie și anume în chilă deosebită a marelui arhondar, părintele Dionisie. Mi se păru foarte familiară și primitoare și-mi aduse aminte de odăița bunicăi. Scoarțe pe paturi și pe pereți, zidul dela răsărit plin de icoane, busuioac în toate părțile — și pămătuferi uscate și stebile verzi, în glastre. Dar farmecul cel mare al chiliei părintelui Dionisie era priveliștea lacului imens pe care o încadra ferestra zăbreliată. Avînd o fereastră spre răsărit și alta spre miază-

zi, chilia aceasta venea într'un colț al marelui patrat al minăstirii și stăpînea vederea lacului, pe o largă întindere.

— Nu vă dau apă și dulceață, nepoțcii mei, ci dau poruncă să vă pregătească o gustare vrednică de osteneala voastră. Dragă domnule Valente, nu mai fii trist, căci, iată : vrednic este lucrătorul de plata sa !

Răspunsei cu vioiciune și cu sinceritate :— Vai de mine, Prea Cuvioase, nici tristețea, nici foamea nu sînt cauza tăcerii mele ! Văd lucruri noi, sfinte și frumoase și nu mă satur, privindu-le și prețuindu-le... Văd, întâia oară, o minăstire.

— Se poate, Silviu, una ca asta ! Șă nu aduci tu până azi pe domnul Valente, la moșu-tău, la minăstire !

Nu știu ce era să improvizeze Silviu, căci răspunsul îi fu tăiat de ivirea unui călugăr tînăr, pletos și întunecos ca un cal negru. Călugărul se prosternă lingă jețul marelui arhondar și sărută dreapta înfășurată în mătănii.

— Nicodime, degrabă masa, că băeții noștri mor de foame !

Fără nici un cuvînt, călugărul eși și după cîteva minute apărău cu un tovarăș—tînăr cași el, dar bălan și subțire,—cu care, grabnic și fără zgomot, improviză o îmbelsugată masă cu mincări de post.

Cei doi călugări care ne serveau, Nicodim și Ghervasie, erau vechi prietini ai lui Silviu. Cu tot respectul cuvenit mesei, cuvenit bătrîneții și dregătoriei părintelui Arhondar, cei doi călugări schimbau cu Silviu priviri tainice și surisuri, pe nevăzute.

— Prea Cuvioase tată moșule, zise Silviu, te rugăm să ne dai voie să facem, după masă, o plimbare cu barca.

Părintele Dionisie mestecă prelung în barba-i albă și stufoasă și răspunse cu oarecare preocupare.

— Da... să vă plimbați, dar să fiți cu toată luarea aminte !... Nicodime și Ghervasie, voi știți ce e lacul nostru : nouă stinjeni de adînc !

Perspectiva unei plimbări pe lac mă scoase și pe mine din rezervă :

— Prea Cuvioase, vom lăsa toată conducerea pe mina părinților Nicodim și Ghervasie... Noi vom sta și vom admira lacul și stelele.

— Ai auzit, tată moșule ? Așa vom face ! Să fii fără grijă. Valente o băiat cuminte ; vorba lui face mai mult decît a mea.

Bătrînul Arhondar ne întrebă ce planuri avem pe adouazi.

— Cu blagoslovenia Prea Cuvioșiei Voastre, ne înapoem mine dimineață, pe același drum, cu aceiași telegari... Și Silviu și eu avem treburi la școală.

— Că aveți treburi la școală este firesc și este bine că aveți, dar să nu vă mai întoarceți cu aceiași telegari. Trăsurica minăstirii face mine același drum ca Dumneavoastră și puteți să vă prindeți tovarăși... Auzi, Nicodime, să ai grijă să vorbești cu Toader, vizitiul.

Ii răspunserăm, eu și Silviu :—Sărutăm minile !... Să trăești tată moșule !...

— Acum, feții moșului, fiindcă v'am făgăduit, duceți-vă de vă plimbați cu barca. Domnul cu voi! Dar luați sama să nu-mi faceți vre-o supărare... Eu mă liniștesc o leacă, până la clopotul de utrenie.

Pe o scară acoperită, strîmtă și dosnică, eșirăm în dosul minăstirii. O bisericuță ne răsări pe stînga, într'un pile de cruci inegale, printre care clipeau cîteva lumini de candelă. Era cimitirul minăstirii. Un pîrleaz trecea peste gardul cimitirului și un copac negru stătea în potecă, dincolo de pîrleaz. O potecă scurtă și cu trepte cobora, printre urzici și printre bozii, până la micul debarcader, vechiu și putred, unde stau priponite cîteva luntrii. Ajunși pe podeț, stăturăm o clipă cu brațele în jos, felurit stăpîniți de frumusețea ceasului și ascultînd visul început al nopții. Nicodim trase o luntre și sări în ea.

Silviu se întovărăși cu Nicodim. Eu și cu Ghervasie ne așezarăm în altă luntre. Luntrile erau niște trunchiuri de copac, scobite în chip de igheab și nu oricine ar fi putut să le poarte cu o singură lopată. Intrarăm în largul apei și plutirăm lin între cele două infinituri, pe care brazda noastră în apă pare că le deștepta și le puneă față în față. În undele răscolite, începură să tresară stelele. Minăstirea rămase o siluetă de cărbune, vag răsfriată, și crescută în adîncul răsturnat.

Lipirăm luntrile una de alta și fiecare, după felul lui, lăsarăm pacea nopții, măreția cerului izvorîtor de lumini pilpiitoare, suspinele facului și șoaptele țărîmului să ne umple cugetul și să-l străbată. Nicodim și Ghervasie nu ne îngăduiră multă vreme să visăm. Acești călugări jinduiau după viața mirenească, după zgomotul orașului, după petrecerile și ideile veacului! Silviu le făcu pe plac. Nepăsător față cu datoria sufletească, pe care i-o prescria sfîntul locaș, vorbi cu ei lucruri, păreri, teorii, păgubitoare unor suflete închinată minăstirii. Am înțeles adouazi că Silviu nu făcea întăia oară acest păcat. Mărturisesc, însă, că deosebire între Silviu și mine, în noaptea aceea, nu era. Mai de grabă, mă simțeam și eu curios să aud și să văd, la acești călugări tineri, cum neastîmpărul și nebunia vieții fac zădarnică toată creșterea lor monahicească.

Silviu găsi ușor puțința să armonizeze frumusețea nopții, vîrsta stelelor, sistemul cosmogonic Kant-Laplace, cu libertatea întrebărilor pe care cei doi călugări—iscoditori și negri ca niște demoni—le scoteau din adîncurile apei, din observațiile lor primitive, din neciaritatea cărților bisericești și din inimile lor lipsite de chemare duhovnicească. După două ore de plutire pe lac și de convorbire împie, revenirăm spre minăstire și ne găsirăm iarăși pe podețul de scinduri vechi de lingă cimitir.

Silviu, poet romantic și dezechilibrat, văzîndu-se în preajma cimitirului, avu o idee macabră :

— Ghervasie... Nicodime!... hai să intrăm înăuntru, să vedem ce mai fac ulcelele!

Dintr'odată, n'am înțeles ce punta cale. Silvia, Ghervasie și

Nicodim trecură pîrleazul cimitirului. Il trecui și eu. Ocolirăm bisericuța și intrarăm într'un girlici. De aici, de undeva, călugării luară și aprinseră citeva luminări. Apoi împinseră o ușă de fier și mă pomenii în gropnița cimitirului. Călugării ridicară luminările. O măgură de cranii se arată în hăul criptei, unele peste altele, învîrfuite, în infricoșată egalitate. Unele măcinate și pămîntii, altele mai noi și mai întregi, striveau unele într'altele dinții lor răriți și ilaritatea lor sinistră. Pe lîngă pereții vagi, putrezeau lădițe sparte, pline cu oseminte.

— Ce-ar fi, Valente, să luăm și noi cite-o ulcică de astea?... Nicodim și Ghervasie se fac că nu ne văd...

Răspunsei înfiorat: — Ce nebușie îți mai trece prin cap! Ce să facem cu ele?!

— Prost ești, mă Valente! Auzi, ce să facem cu ele! Tu n'ai văzut că toți oamenii de știință, toți cugetătorii, toți poeții mari țin pe masă cite un craniu? Dar ce vorbesc eu cu tine! Tu ești un burghez fricos!...

Mindria mă piêrdu: — Silviu, nu sînt nici burghez, nici fricos!... Și ridicai, din grămadă, cu familiaritatea lui Hamlet, o tivgă mai boltită: — Amice, spune-mi cine ai fost?...

Silviu alese și el o tivgă și o puse, cu ceremonie, pe podul palmei. Dar călugării stînsură brusc luminările și ne pofțiră să tăcem. Niște pași grei se impleticeau afară, printre erburi... Pașii se depărtară. Luminările se aprinseră din nou. Silviu renunță la monologul lui, dar îmi spuse stăruitor:

— Ia și tu o tivgă, Alexandre! Dacă nu ți-o trebui, să mi-o lași mie, că găsesc eu cui s'o dau.

Nicodim interveni la rindu-i: — Ia, domnule Valente, că avem destule! Cum vezi putem să încărcăm o căruță.

Înfășurai craniul în pe'ecul de ziar pe care mi-l întindea Silviu și simțind surd, pe suflet, povara nelegiuirii încărcate, ești din gropniță.

Ne-am strecurat în chiliile Părintelui Arhondar, am ascuns căpăținile furate și am dormit până la ziuă, neîntorși. Adouazi de dimineață, ne-am despărțit de cuviosul Dionisie și de ucenicii lui, cu multe semne de prietinle, și am plecat în trăsura minăstirii. Și Silviu și eu duceam în dar, dela părinți, cite-un borcan cu dulceață și cite-un *cocoloș de unt*...

Silviu a luat cele două căpățini și le-a așezat la el pe biuro. Mai tîrziu, a dăruit una femeii inspirate, celebre și nefaste, care era să ajungă soția lui. Eu am mers nainte pe calea mea cea fără notorietate și am eșit ofițer. Ani dearîndul, am dus o viață ștearsă, fără alt ideal decît îndeplinirea întocmai a sarcinilor mele și fără nici un fel de aspirații chinuitoare. Silviu s'a ridicat curînd, ca un pui de vultur. Fiind încă student, era un nume

cunoscut. Întăiul lui volum de poezii a stîrnit mare însuflețire și multă admirație. Grăva Academie l-a distins cu votul ei. Au urmat cîteva volume de proză, tot atît de bine primite și de citite. Mă întîlneam cu Silviu rar, pentru că garnizoana mea era într'un colț de țară, unde nu ajungeau decît faima și operele poetului, iar eu aveam prea puține drumuri spre Capitală.

Amicul meu a rămas același cap fantastic, același temperament fierbinte. Trebuie să cred că vinul celebrității i-a făcut și mai rău și i-a dat un fel de bravură cronică pe care nu puteau să i-o rabde decît admiratorii l-a mai fost scrisă se întîlnească în viață cu acea femeie frumoasă și inchipuită, care a fost, întăiu, idealul lui de fiacări și de chiparoase, apoi iubita lui—cu scandal și cu divorț de primul ei bărbat—și la urmă soția lui. Ce a putut să fie viața lui Silviu, în acești ani chinuți și furtunoși, mi-am dat sama mai tîrziu, după evenimente.

Într'o toamnă, după ce trecusem în altă garnizoană, mă aflam între camarazi, la manevre. Era o vreme aspră. Pinza cortului plesnea de vînt și norii înegreau spațiul. Nu mai primisem ziare de cîteva zile. În ora aceea, tocmai sosise un pachet și camarazii își treceau foile din mîină în mîină. Unul citi cu voce tare : *Silviu Merișan, mort în duel!*.. Sărirăm toți în sus: Cum se poate! Cînd a murit? Cu cine s-a bătut?...

Ziarele erau pline de amănunte. Un specimen din lumea diplomatică fusese prea galant cu doamna Silviu Merișan, undeva, la un ceai. Poetul apreciasă cu voce tare această conduită. De aici—explicații, provocare la duel și duelul. Silviu fusese înțepat în inimă. În ziarul pe care îl țineam cu mîini tremurătoare, mai era, în pagina treia și un anunț mortuar : „...Rămășițele pămîntești vor fi transportate și îngropate la Mînăstirea Pojorîta, la locul de îngropăciune al familiei...”

L-am plîns din tot sufletul și acolo, sub cortul zguduit de vînt, am povestit, sara, camarazilor, unele întîmplări din anii de liceu, petrecuți împreună. Dar nu m'am gîndit de loc la sacrilegiul de odinioară și n'am înțeles nimic din moartea lui Silviu!

*

Trecusem de trezeci de ani și rămăsesem stingher. Credeam că voiu rămînea așa, totdeauna. În trezeci de zile, am schimbat și am croit cu totul altfel viața mea! Am întîlnit o ființă încîntătoare, care mi-a deschis, cîteva clipe! perspective sufletești, străine acestei lumi. Era un suflet alb și fraged, ca ghiociei!... Dar am făcut greșala, scump plătită, să părăsesc cariera de ostaș și să mă apuc să cultiv moșia pe care Aglae mi-o adusese zestre. Mă fericea o lume întregă : — Foarte bine ai făcut! Ți-ai împlinit datoria către țară; ai avut norocul să găsești o femeie care te înțelege și care îți aduce o moșie. Du-te, dragul meu, pe ogorul tău, și poar ă-te, la coarnele plugului, cu aceiași vrednicie cu care te-ai purtat sub drapel!”

Locuiam la moșie într'o vilă răsfățată — un fel de casă elvețiană — la picioarele unui colnic. Deasupra, pe deal, erau aria și gospodăria. În această casă venise pe lume, cu un an înainte, mica mea Gabriela. Era vara, în timpul treerîșului. Aria era plină de șiri de griu și două mașini de treerat bubuiau și mugeau toată ziua. Între aria și casă erau felurite pătule, magazii și coșeri, multe, dese, ca într'o veche curte boerească.

Eram în ajunul Sfintului Ilie. Am plecat deacasă călare, să mă duc la Craiova, să discut o ofertă pentru griul de pe aria. Am îmbrățișat pe Aglae și pe Gabriela și am plecat, fără să mă bată nici un gind, fără să mă reție nici un semn! M'am întors din șea, de citeva ori, și am scuturat batista înspre cele două capete bălăioare care mă urmăreau din verandă.

Treburile și nenorocirea mea m'au ținut în Craiova până cătră ora nouă, sara. Făcusem patruzeci de kilometri până aici; patruzeci de kilometri aveam de făcut înapoi. Cînd am prins de veste că este aproape ora nouă sara, mi s'a strîns inima într'un chip neînțeles de dureros și am alergat la grajdul unde se odihnea calul. Am refuzat orice invitație la masă și am pornit în goană spre conac. Dinspre valea Jiului începuse un vînt pătrunzător și bătea tocmai în pieptul calului și în pieptul meu.

Un ceas, poate două... am trăit un zbucium trupesc și sufletesc de care mă cutremur ori de cite ori îmi aduc aminte! Odată cu mine, a încălecat pe cal și presimțirea sfișietoare că acasă s'a întimplat o nenorocire. Aveam impresiunea că presimțirea aceasta e un schelet, care călărește cu mine, pe crupă, și că mă îmbrățișează din ce în ce mai strîns. Cu cit înaintam, cu atita o roșeață sinistră se ridica în întuneric, dinspre moșia mea, cu atita călărețul din spinare intra mai mult în sufletul și în carnea mea, cu ghiupii lui de ghiată! Gemea calui sub mine, dinții îmi clănăneau în gură și urechile îmi erau pline cu furtuna unui ocean. Înd am fost aproape de porțile conacului și bietul cal s'a prăbușit, eu și moartea lângă care gîmseam patruzeci de kilometri întrasem unul într'altul, eram un singur trup!

Am început să alerg ca un nebun, să-mi fac loc cu pumnii și cu dinții, să urlu sălbatic -- Aglae!... Gabrielă!... Draga mea!... Copila mea!...

Nu înțelegeam ce au oamenii cu mine! Nu-mi dădeam sama de ce îmi tae drumul! O vijelie cu duh de cuptor încins sufla din deal în vale și rispea focal mai departe, peste ce mai rămăsesse întreg. Aria din deal era un platou incandescent și de pe el, ca un puhoiu, se vărsau valurile uriașe care inghițiseră pătulele, magazinele și conacul.

Unde e cocoașă?... Unde e copila mea?... răcneam eu prin rapăiala focului. Femeia din casă, biata Zmaranda, cu fața neagră cu hainele arse, a început să-și zmulgă părul: — A intrat în casă, cu cocoașele, să scoată fetița... N'a avut răbdare să mă aștepte pe mine... Pe fetiță mi scos-o eu; da' ce folos! o înăbușise famul!... Au scos-o și pe cocoașă, arsă, buștean...

— Va să zică au murit amîndouă!... Tilharilor! mi-ați lăsat nevasta și copila să meară în foc!...

M'am năpustit asupra logofătului... Au pus oamenii mina pe mine și m'au cărat pe sus, din învălmășagul celor ce dărimau cu topoarele și turnau apă.

— Săracu boeru! a înebunit!...

Am început să plîng ca un vifor: — Nu! n'am înebunit! Aduceți-mi copila!... Aduceți-mi pe nevastă-mea!... Vreau să le văd!...

— Boerule, boerule, ai mîniat pe Dumnezeu!... Fă-ți inimă tare! Uite, aici e coconița; aici e și copilul...

Mă duseră în grădina cu flori. Aici — culcată într'un răzor — îmi arătară o formă neagră carb nizată, peste care lumina focului creștea și descreștea fioroasă, iar alături: îngerașul meu de Gabriela, albă și neatinsă, în capotel de noapte, așa cum o găti-se maică-sa de cu sară!

N'am mai recunoscut-o pe Aglae! Am căzut lângă copil. L-am luat în brațe, l-am strîns la sin, am urlat ca un lup, ca un tigr, care-și găsește puiul mort, și tot la fel: cu puiul meu între dinți și între cele două labe dinainte, am fugit departe de vatra nimicirii, ca să-l desmerd și să-l jelesc.

M'am oprit în cîmp, m'am lungit cu fața la pămînt și am plîns multă vreme, cu obrajii lipiți de odorul meu plîpînd și rece. Cit am stat așa nu mai îmi dau sama. În urma mea, se prefăcea totul în cenușă. În mintea mea se îngropau toate în întuneric.

Cînd am întredeschis ochii, o lumină pură, argintie, a pătruns în ochii mei și în conștiința mea. Era parcă aici, aproape de fruntea mea, animată între erburi, straniu de dințată și punctată... Am holbat ochii, înviind din neantul meu și adumindu-mă, tot în globii ochilor: Un craniu de argint, încurcat în scaefi, și cu profilul în jos, lumina în fața mea! O! lumina precis, stăruitor, mușcînd cu zimții lui din amintirea mea și pironind, cu ochiul lui cel negru, orice șovăială, orice tărăgăneală, orice lașitate!

— Ei da! m'ai găsit. Sînt aici, căzut în bătărie... E o datorie veche; știu! Incep să ți-o plătesc... Am crezut că vei uita... M'am înșelat!... Ai venit să ceri ispașa... Ți-o dau! Du-te, du-te! Viu după tine!...

*

Ce a fost mai departe, știi prea bine. M'au dus la casa de nebuni și m'au ținut acolo multe zile. Mi-am dat sama că este o prăpastie între priceperea lumii și priceperea mea cea nouă, între logica obișnuită și logica tainică la care ajunsese eu. Am așteptat cu resemnare. Am îngropat în mine planurile mele și cînd știința mioapă m'a declarat lecuît, am eșit din balamuc.

Am venit în această minăstire și am mărturisit, sub epitrabil, păcatul meu. Nici una din fețele de altădată nu mai eram în viață. Acești oameni simpli, dar dăruîți de sus cu pricepere du-

hovnicească, m'au primit între ei cu o blindeță tristă și compătimitoare.

— Domnul e milostiv! Fă-ți canonul cu credință!“ Acest canon era intrarea mea în viața monahală.

Sînt azi călugăr... Îndeplinesc poruncile, sînt de față la toată treaba și la toată slujba din biserică și cît îmi mai rămîne vreme, citesc și meditez... Simt că mă apropii de ziua desrobirii. Dumnezeu a șters greșala mea... Cînd stau în fața sfîntului altar, din tronul lui de slavă, Mintuitorul Milostiv răspindește asupra mea o lumină sufletească asemănătoare cu lumina soarelui de vară, asupra merelor coapte și gata de cules. Din criptă nu mai mă întîmpină, ca la început, minia morților. Soborul celor de sub pămînt mi s'a făcut îngăduitor și prietinos. Are răbdare. Știe că voi plăti...

În fiecare noapte, cînd mă deșteaptă clopotul de utrenie, de pe căpătiul meu se ridică și se topesc în fereastră doi nurași albi, după care întind brațele și tot sufletul meu, cu o fericire mai presus de tot ce știe până azi sufletul tău! Mă cheamă, mă cheamă la ele Gabriela mea, Aglaia mea! Nu mai pot de nerăbdare să las odată la pămînt acest zălog, pe care-l port pe umeri, și să alerg înaintea lor!

Mi-am ales locul de odihnă, sub bătrînul cireș din cimitir, alături de locul unde țărina lui Silviu Merișan s'a întors în țărînă...

I-am făcut acestui prietin cel din urmă serviciu. Cînd s'au împlinit șapte ani dela îngropăciune, părinții din minăstire, potrivit obiceiului, i-au desgropat oasele, le-au slujit și le-au pus în gropnișă, într'o cutie... M'am strecurat noaptea înăuntru, am scos în cutie hîrca lui Silviu și am pus-o cu solemnitate în mormantul din mijloc!

Iubite amice, te rog cu înaltă rugăminte să-mi faci același serviciu. Acesta este testamentul meu duhovnicesc! Nu uita! Cînd se vor îndeplini șapte ani dela moartea mea, vino la minăstire, desgroapă-mă, slujește-mă și pune-mă în cutie. Iar noaptea, — tu, numai tu — coboară în criptă, scoate hîrca mea și plătește-mi datoria!“

G. Galaction

Home-Rule

D. Lloyd George are calitatea—atît de rară la oamenii de stat europeni—de a spune totdeauna tot adevărul în discursurile și declarațiile sale, de a nu-și ascunde părerea lui personală nici țelurile pe care le urmărește în politica lui, de a avea curajul să expue totdeauna situația așa cum e, oricît de gravă ar fi ea, oricît de mari ar fi primejdiile care ar trebui să fie învinse, de a lămuri, în fine, totdeauna opinia publică și de a o face în stare să fie judecătorul bine informat al actelor sale. Francheta lui, care merge adesea pînă la temeritate — amintim aici numai celebrul lui discurs prin care a arătat poporului englez pericolul în care se afla Ententa, și în special Anglia, în prima jumătate a anului 1917, din cauza războiului submarin fără restricție,—este desigur, pentru o veche democrație ca Anglia, cea mai nimerită tactică politică. Acestei franchise datorește, în primul rînd, Lloyd George popularitatea și încrederea de care se bucură în sinul maselor engleze.

În discursul asupra proiectului de Home-Rule, ținut în camera comunelor la sfîrșitul lui Decembrie 1919, Lloyd George, urmînd vechea lui tactică, a expus opiniei publice din Anglia cauză irlandeză, arătînd-o în toată gravitatea ei, ne-ascunzînd pericolul care-l prezintă pentru unitatea Mării Britanii nemulțumirea și ura, care adesea merge pînă la paroxism, a unei mari părți din populația Irlandei pentru guvernul englez.

Politica de persecuție religioasă, de împilare, de apăsare economică, dusă în Irlanda de guvernele britanice dela Cromwell pînă la Gladstone își arată acum roadele. Poporul irlandez catolic a avut mult să sufere sub stăpînirea Angliei protestante. Mizeria grozavă printre micii fermieri, care contrasta cu bogăția țării și cu opulența seniorilor, mizerie care ajungea adesea foamete, a silit multe elemente, desigur cele mai viguroase și mai puternice, să-și caute norocul peste ocean; a sădit adînc, în același timp, în sufletul acestui popor celtic, care nu uită, ura contra tot ce e englez. Irlanda, una din cele mai bogate regiuni din Europa, a

văzut singură scăzându-i populația în timpul secolului XIX. Politica urmată de guvernul englez în Irlanda în ultimele decenii, de la Gladstone încoace, o politică de împăcănire și de avantaje economice, n'a putut apropia sufletește pe Irlandezi de guvernul din Londra. Deși situația Irlandei este astăzi, din punct de vedere economic, mai înfloritoare decît oricînd, deși această situație se datorește în mare parte capitalului englez și bunei voințe a guvernului britanic, totuși Irlanda n'a uitat și n'a ertat prigonirile din trecut. Înainte de războiu poporul catolic irlandez, aproape în întreimea lui, cerea autonomia Irlandei. În 1914, sub presiunea opiniei publice irlandeze și chiar celei engleze, D. Asquith face să treacă prin parlament primul proiect de Home-Rule, care însemna autonomia Irlandei. Prin această lege se institua un parlament unic în Irlanda care trebuia să se ocupe de legislația și guvernarea ei internă. Numai în ce privește chestiile militare și marine, pacea și războiul, chestiile externe, navigația, comerțul extern și poșta, Irlanda rămînea unită cu Anglia și era reprezentată pentru aceasta în parlamentul englez de 42 deputați.

Acest Home-Rule, care trebuia să fie aplicat imediat după războiu, mulțumea pe atunci întru cîtva opinia publică irlandeză și a fost bine primit de cercurile politice moderate din Irlanda: de naționaliștii irlandezi, de catolici, etc. Totuși primul Home-Rule suferea de o greșală fundamentală: ceva mai puțin de a patra parte a populației Irlandei, grupată în comitetele de nord și nord-est, așa numitul Ulster, e anglo-saxon și protestant. Ulster-ul, în cea mai mare parte, e contra autonomiei Irlandei și pentru o cît mai strînsă unire cu Anglia. Dacă prin vechea legislație era sacrificat restul Irlandei în favoarea Ulster-ului, prin Home-Rule-ul Asquith se sacrifică Ulster-ul în favoarea Irlandei celtice și catolice. În același timp pe vremea războiului și în lunile ce au urmat după armistițiu nemulțumirile, și cu ele și revendicările Irlandei catolice au crescut. Membrii partidului extremist, Sinn Fein, care nu cereau numai autonomia ci separarea completă de Anglia, au crezut în timpul războiului că a venit momentul să scuture jugul englez. Ei s'au dedat adesea în timpul războiului la propagande și acte atît de violente încît bunul mers al conducerii războiului în Anglia era periclitat. S'a vorbit chiar de legături secrete, între unii conducători Sinn Fein și guvernul imperial de la Potsdam, pentru ajutarea războiului submarin fără restricții și pentru declanșarea unei revoluții armate în Irlanda. Rezultatul a fost că starea de războiu a trebuit să fie agravată în Irlanda — ea n'a putut fi ridicată nici pînă acum — și că regimul militarist, din cauza căruia fatal trebuia să sufere toată populația Irlandei, a exasperat și mai mult spiritele. Consecințele acestei noi asupririi — desigur nedorită de guvernul britanic — s'au văzut imediat. În timpul războiului serviciul militar obligator, introdus în Anglia, Scoția și Wallis, n'a putut fi extins asupra Irlandei. În același timp mișcarea separatistă a cîștigat teren în toate părțile sociale ale Irlandei catolice. Partidele moderate irlandez — au tre-

buit să urmeze opinia publică și să-și mărească revendicările. Sinn Fein, care înainte de războiu forma o minoritate zgomotoasă, a cîștigat atît de mulți adepți, încît a cîștigat majoritatea locurilor la ultimele alegeri municipale, care au avut loc în toată Irlanda la mijlocul lui Ianuarie 1920. Toată Irlanda e în ferbere. Manifestațiile politice degenerază în manifestații revoluționare. Guvernul englez a încercat să înăbușe mișcarea separatistă trimițînd pe generalul French ca guvernator și mărînd numărul trupelor de ocupație. Mulți din conducătorii Sinn Fein sînt urmăriți pentru înaltă trădare. Unii din ei au putut fi arestați, cei mai mulți au izbutit să treacă Oceanul sau să se refugieze în pădurile din nord-vest. Ei sînt declarați în afară de lege (out law). Presa irlandeză e în mare parte înăbușită. Sinn Fein răspunde la aceste prigoniri prin proclamarea republicei independente a Irlandei, prin declararea războiului Angliei, prin acte de terorism față de trupele de ocupație, de poliția engleză și de membrii guvernului din Dublin. D. de Valera, unul din conducătorii Sinn Fein refugiat acum în Statele-Unite, declară într'o scrisoare din Noembrie trecut că: „nu poate fi vorba de tratative între republica Irlanda și guvernul englez atîta timp cît trupele de ocupație nu vor fi retrase sau ele nu vor fi aruncate în mare“.

Se formează pe ascuns o armată republicană. Ea numără acum 10.000 de voluntari complect înarmați și echipați și 200000 rezerve. Poziția armatei de ocupație și a poliției engleze devine din ce în ce mai dificilă în mijlocul unei populații ostile. În același timp o eventuală separare a Irlandei de Anglia poate deveni fatală acesteia din urmă. Dacă din punct de vedere economic această separare ar putea fi admisibilă acum, — Irlanda nu mai are în prezent pentru Anglia importanța economică din trecut, — separarea este inadmisibilă pentru siguranța Angliei într'un eventual războiu, și micșorează în orice caz prestigiul ei naval chiar în timp de pace.

Astfel se prezintă chestia irlandeză căreia Lloyd George trebuie să-i dea o soluție, — Home-Rule-ul Asquith nemai corespunzînd condițiilor actuale. În discursul ținut în camera comunelor pentru Home-Rule, Lloyd George n'a exagerat cînd a spus-că: „sarcina pe care o are e una din cele mai grele pe care a avut-o vreodată un ministru. O încercare de a sfîrși o veche sfadă familiară care a degenerat adesea în luptă sîngeroasă“. Și mai departe: „e un fapt sigur: Irlanda e singura țară europeană, afară de Rusia, în care clasele care totdeauna au fost de partea legii și ordinii n'au simpatie pentru mecanismul legii. Și ceaie e mai grav e că acest fapt nu se datorește unei nedreptăți economice“.

Home-Rule-ul propus de Lloyd George în ultimul parlament englez, și care ar trebui să fie votat de cel viitor, prevede două parlamente irlandeze: unul pentru Irlanda catolică, altul pentru Ulster. Aceste parlamente vor trebui să decidă asupra chestiilor următoare: guvernarea autonomă, educația și școlile, legislația muncii, administrația, căi ferate, poduri și șosele, poliția, jurisdicția

locală, afacerile municipale. Un consiliu al Irlandei va fi înființat, ales fiind de către cele două parlamente în părți egale. Acest consiliu va fi un organ de unire între cele două Irlande. El va avea dela început putere de legislație în chestiile comune, însă cele două parlamente îi vor putea da această putere după cum vor crede de cuviință. *Actele de legislație a celor două parlamente precum și acele ale consiliului central nu sînt sub controlul parlamentului imperial.* „Rămîne ca poporul irlandez să decidă cînd și cum se va face unirea între cele două părți ale Irlandei“. Toate impozitele directe sau indirecte, existente sau care se vor înființa, aparțin guvernelor irlandeze afară de impozitul pe venit, pe cîștigurile de războiu și supra-taxe. Vămile și accizele rămîn imperiale pînă cînd se va realiza unirea între nord și sud. Un control pe trei ani asupra poliției. Protecția minorităților. O contribuție a Irlandei de anual 18 milioane lire sterline pentru serviciile imperiale. Irlanda rămîne legată cu Anglia în ce privește armata, marina, pacea și războiul, afacerile externe, apărarea, trădarea, comerțul extern, navigația, telegrafia fără fir și cablurile și e reprezentată în parlamentul imperial de 42 membri. Poșta va trece sub guvernul irlandez cînd va fi realizată unirea. Fiecare parlament va căpăta, dela statul englez, cite un ajutor de un milion lire sterline, imediat după intrarea în vigoare a Home-Rule-ului, ca prim fond de administrare pînă ce administrația autonomă va fi organizată.

În discursul sus citat Lloyd George a expus punctul lui de vedere și în privința unei eventuale separări a Irlandei de Anglia. După ce arată pericolul la care ar fi fost expusă Anglia în războiul trecut, dacă n'ar fi avut controlul asupra coastelor Irlandei, el continuă: „cred că e la locul lui să declar aici, în fața cereșilor expuse în Irlanda cu o autoritate aparentă, că *orice încercare de secesiune va fi combătută cu aceiași hotărîre, cu aceiași putere, cu aceiași rezoluție cum a fost combătută de Statele de Nord a e Americii*“.

Acesta e punctul de vedere nu numai al lui Lloyd George și a oamenilor politici din jurul lui, ci și a unei mari părți a opiniei publice și a presei engleze. Anglia e gata să dea cea mai largă autonomie Irlandei, să facă cele mai mari sacrificii economice pentru a lega Irlanda de Anglia, va combate însă cu forța armelor orice încercare separatistă. Între punctul de vedere al lui Lloyd George și cel Sinn Fein, expus de Valera în scrisoarea sus citată, este o prăpastie care n'ar putea fi umplută decît cu cadavre. O înțelegere e aproape de neînchipuit. Greșelele politice engleze în trecut, acele ale Lord-ului French în prezent, se răzbuună cumplit. Orice Home-Rule, oricît de larg, oricît de avantajos pentru Irlanda, nu va fi primit de Irlandezi pentru că vine din sursă engleză și pentru că el înseamnă numai autonomia, nu independența. Aceasta este părerea multor oameni politici englezi între care Bernard Shaw. Într'un articol al acestuia în „New-York American“, el condamnă ideia de devoluție federală pentru Irlanda.

Intre altele el scrie : „pentru o națiune care-și cere imperios libertatea, devoluția nu înseamnă mai mult decit : Cățelușule, deacum o să-mi porți tu biciul“. După ce arată că instituirea unui guvern autonom în Irlanda înseamnă un ajutor pentru parlamentul englez „și angajarea unui valet de câtră un bătrîn gentleman care și-a periat până acum singur hainele, pentru Irlanda însă acest guvern autonom ar fi o afirmare și o agravare a sclavajului ei, întrucât ar impune-o la corvada unei guvernări fără libertatea de a se guverna cum dorește“, — el sfârșește declarînd că „răspunsul inevitabil a Irlandei este : nu vom să-l avem (Home-Rule-ul) pentru că nu e decit un inel adăogat la vechile lanțuri.“

• Foarte interesante sînt părerile liberalilor din stînga și probabil a unor cercuri ale Labour-ului, care reiesă din un articol al D-lui Hugh Marti, corespondentul din Irlanda al ziarului „Daily News“ :

„Mulți cred că Irlanda poate fi scoasă prin o legiuire fericită, fără inare risc de dezordine serioase, din mocirla în care a fost dusă de prostia, încăpăținarea și răutatea unei părți din opinia publică britanică“. Și mai departe : „trebuie bine stabilit, de la început, — că nu cîștigăm nimic micșorînd gravitatea situației interne în Irlanda. Sîntem în fața unui apetit nelimitat de crime violente printre elementele tinere și întreprinzătoare, și a unei apatii în fața acestor crime a elementelor mai bătrîne și mai puțin curajoase. Aceasta e de regretat. Efuziile sentimentale sînt de prisos. Irlandezilor nu le e milă de ei, ei nu doresc nici mila radicalilor engleji, nici prezumția că ar fi mai buni decit știu ei singuri că sînt. Ei nu se sparie de crimele compatrioților lor. Nu sînt în poziția unei cete de sfinți reprezentați în fața lumii de o bandă neagră, din contra ei au inventat teorii care scuzează bandele negre, care îndreptățesc crima și sînt gata să apere ca națiune punctul lor de vedere în fața lumii. În Irlanda, simțul moral a fost pervertit de brutalitatea la care a fost ea supusă. Temperamentul romantic și în același timp logic al rasei a făcut acest lucru inevitabil. Trebuie să acceptăm ce s'a făcut din vina noastră : Irlanda a devenit brutală prin brutalitate, și a pierdut acum simțul rușinei. Aceasta este situația țării căreia ne propunem acum să-i dăm lege. Constat că opinia publică engleză este unită în susținerea Home-Rule-ului, care are puternici susținători în toate partidele, — cu atît mai mult, că primul ministru a reușit să dea impresia că din propria-i voință și din aceea a cabinetului său dorește ca proiectul să devie lege“. Și după ce probează și el că proiectul Lloyd George e tot așa de imposibil de pus în practică cași oricare altul în condițiile actuale din Irlanda, Hugh Marti continuă : „două cazuri sînt posibile sau (1) bill-ul (proiectul) de Home-Rule este retras sau (2) el devine lege. Dacă bill-ul este retras, trebuie să presupunem bine înțeles dacă admitem că guvernul este sincer și hotărît în intențiile sale — că acest pas e făcut din două motive, anume ostilitatea internă și unanimă a poporului Irlandei față de acest bill și continuarea în crescendo a

ultrașilor politici ce au avut loc în ultimii ani. Retragera bill-ului n'ar opri acest crescendo. Vor fi mai mulți ucigași, care vor face necesară o mai mare apăsare. Timpul necesar până ce guvernul actual ar fi înlocuit cu un alt guvern, poate mai bine dispus pentru Irlanda și poate preparat pentru a pregăti un bill mai bun ar fi umplut de atrocități și contra-atrocități. Aceasta este sigur. Și vedem noul guvern apărind pe scenă cu obișnuitele bune intenții, dar cu o mai mică dorință de acțiune decât guvernul actual, și în condiții de terorism în Irlanda mai rele încă decât cele actuale. Cu cine în o țară, care a dat frâu liber furiei până la sinucidere, ar putea trata acest guvern bun și generos, către care în mod instinctiv își îndreaptă liberalii gândurile lor, sau dela cine ar putea căpăta ajutor? Nici un conducător irlandez n'ar îndrăzni vrădată, mai mult decât acum, să angajeze poporul său în tratative. În acest timp va fi venit anarhia, căci nu trebuie uitat că spiritul națiunii devine mai rău pe zi ce trece. Nu va mai fi de ales de cît între legea săbiei și cedarea complectă în fața cererii de suveranitate complectă, ceiace ar avea probabil ca consecință o luptă intensă pentru dominație între nord și sud. Cea de a doua presupunere e că bill-ul trece prin parlament. Aceasta e pentru moment părerea multor oameni politici engleji. Să încercăm a prevedea ce poate urma. Bill-ul este mai întâiu de toate rău din punct de vedere naționalist irlandez pentru că propune o împărțire — o împărțire pe bază religioasă, o rea împărțire. Ea poartă marca mentalității lui Carson îndreptată să făurească, întrucit permit împrejurările, o prăpastie între rasele „superioare“ și cele „inferioare“. Toți Irlandezii trebuie să recunoască că principiul bill-ului nu poate fi apărat pe nici un motiv decât că ar fi un expedient desperat. Faptul care nu trebuie pierdut din vedere este aspectul desperat pe care-l prezintă Irlanda. Ori cît de nesuficient ar fi expedientul, el nu poate fi respins dacă considerăm grozăvia alternativă. Mă tem că trebuie să admitem afirmațiile, făcute în acest ziar și altele, că bill-ul este privit de partidul predominant irlandez — Sinn Fein — ca fiind inaplicabil. În adevăr nu putem vedea cum Sinn Fein, după discursurile și chezășiile conducătorilor lui ar consimți să încerce să-l aplice. Probabil că viitorul parlament din Dublin va avea o majoritate republicană, ai cărei membri vor declara că refuză să recunoască vre-o legătură cu Anglia. Această majoritate va avea puterea și va fi de fapt și de drept (de facto et de jure) guvernul a mai mult decât trei pătrimi din Irlanda. Ce se va întâmpla? Socotind probabilitățile și puterile în joc, rezultatul ar putea fi următorul: guvernul ar avea de ales între a proclama republica sau a renunța la chezășiile date de partidul ce i-a dat naștere. Dacă face acest din urmă lucru, partidul s'ar rupe în bucăți, guvernul ar mai trăi cîtva timp, o nouă și violentă mișcare republicană ar începe și ar fi suprimată, — probabil după multă vărsare de sînge — de însuși guvernul de sud. Dacă se hotărăște însă să proclame republica, Sinn Fein iarăși se va despica, din creștet până'n tălpi, în două părți: tinerii

revoluționari și guvernul deoparte, și clasele avute (mai ales țărării proprietari) și probabil majoritatea clericilor de cealaltă parte. Ar urma un haos, un haos însă, care probabil ar purta sămînța unei noi lumi. Pentru că alături de acest haos ar fi spectacolul guvernului Irlandez de nord care va lucra, — putem fi siguri de aceasta, — liniștit pentru crearea unei prosperități în noile condiții de viață. Romantismul tinerilor revoluționari, atît de atractiv, cit nu pare periculos bunei stări a țării, va înceta probabil de a fi atractiv cînd va conduce la dezastru. Atunci va fi posibilă nașterea unui guvern constituțional în sud. Materialul va exista și conducerea nu va lipsi. Admițînd oarecare dibăcie a guvernului din Londra se poate prevedea nașterea unui guvern stabil al sudului, a cărui rol, odată la putere, ar fi, nu numai să aplice Home-Rule-ul, dar și a face tot ce va fi cu putință să intre în legături amicale cu guvernul de nord. În același timp putem fi siguri că însuși guvernul de nord evoluînd încet, sub influența partidului muncitoresc (Labour) și a adevăratului liberalism, dela începuturile brutale carsoniene la o maturitate ce-l va face în stare să întrevadă idealul unei Irlande nedivizate pentru o națiune irlandeză indivizibilă“.

Soluția dată de D. Hugh Martin ni se pare cea mai probabilă, intrucît se poate prevedea ceva într'o chestie în care un factor atît de incalculabil, sufletul aprins al unui popor atît de plin de temperament, joacă un rol decisiv. Buba irlandeză trebuie să spargă. Ea a copt prea mult, a fost prea adeseaori zgîndărită, încît e, chiar în interesul Angliei, să spargă cît mai repede. O separare, care nu poate fi decît temporală, a unei părți din Irlanda fiind inevitabilă, ea ar prezenta acum pentru Anglia, — acum cînd Anglia poate fi absolut liniștită în ce privește coastele ei cel puțin un deceniu, — mai puține inconveniente decît ori cînd. Curentul Sinn Fein separatist republican, susținut cu putere de trei sferturi a presei americane (Hearst), avînd de partea lui marea majoritate a populației Irlandei trebuie să reușească să institue Republica Sudului. Nu e mai puțin adevărat că această separare nu poate fi de lungă durată. Cu toate studiile economice Sinn Fein care caută să probeze că viața economică a Irlandei separate poate fi posibilă, cu toate laudele lui De Valera că a încheiat legături economice cu 9 sau 12 state ale Americii de Nord, totuși puterea de atracție a bătrinei Anglii este prea mare pentru ca mica și tinăra Republică de sud, să-i poată rezista mult timp. Să ne gîndim numai la cazul Boerilor. Odată primele flacări ale entuziasmului juvenil al Irlandei revoluționare trecute, ea se va reîntoarce spre Anglia. Aceasta e fatal. Considerațiile sentimentale sînt de scurtă durată în viața popoarelor. În Home-Rull bill-ul Lloyd George, se vede măestria politică a acestuia cînd a prevăzut două guverne în Irlanda: guvernul Ulster-ului din Belfort va fi viitorul agent de legătură între guvernul din Dublin și cel din Londra.

Chestia Irlandei va avea însă probabil repercursiune și în

politica internă a Angliei. Lloyd George a trebuit să se angajeze prea mult în această chestie și se poate să cadă din cauza ei. Declarația lui, în discursul sus citat, că va combate până la sfârșit cu forța armelor orice încercare de secesiune în Irlanda poate fi motivul căderii lui. Omul care a organizat, în timpul războiului, industria de războiu engleză, care a făcut să se introducă serviciul militar obligator, care a organizat rezistența în războiul submarin, — căruia Anglia îi datorește victoria, — care după armistițiul nu numai că a dat Angliei splendidele-i condiții de pace, dar i-a asigurat liniștea și buna stare economică printr'o savantă legislație și care a scutit-o de revoluție soluționând, măcar temporar, chestia socială care se prezenta atât de grav, — omul acesta începe să fie uzat politicește. Lloyd George are adversari puternici și înverșunați. Combătut de Labour și de Liberați pe chestia legii prețurilor maxime (anti dumping bill), pe chestia prețului cărbunelui, pe chestia naționalizării minelor etc., nu credem că va putea rezista cînd va fi combătut pe chestia Irlandei, căreia dacă nu i-a dat soluția cea mai bună — nu există soluție bună în această chestie — i-a dat însă soluția cea mai puțin rea posibilă. Alegerile viitoare vor da probabil un parlament în care coaliția va fi în minoritate și a cărei majoritate va fi Labour-Liberal. Acest parlament însă va vota desigur, în punctele esențiale, Home-Rule bill-ul Lloyd George.

1 Februarie 1920

Ernest Triandafil

Neculai Moțatu

Se odihnește ades pe stinca din capul priporului pe care neam de neamul Bălaneștilor a văzut-o, de decenii, gata să se prăvăle peste sat. Ca un vultur obosit, cu aripele rare și lăsate, cu ciocul căzut pe piept, bătrînul și-a așezat pe margina stîncii trupul slab și uscat și, ca streșina unei troițe putrezite, și-a împreunat brațele, sprijinindu-le pe genunchii ascuțiți din care picioarele, fără vlagă în haina destrămată, se lasă moi în jos, pe stîncă. Numai ochii lui Neculai Moțatu negri, adînci și veșnic scaldați în lacrimi, în care parcă ar fi rămas din umbrele locurilor cu multă lumină, se rotesc fără odihnă peste dealuri și văi și apoi se lasă liniștit pe apa Sărățelului.

Bătrînul își apasă mai tare bărbia în mîni, se uită într'un loc departe, și ochii plini de frumuseța ce i se desfășoară în față, îi duc gîndul aiurea, la țara lui.

Muntele albăstriu din zare, căsuțele mici și albe ce strălucesc în bătaia soarelui, parcă ar fi satul lui; și cîntecul unui fluer, asurzit din cînd în cînd de tălângile turmei ce trece devala, îi trezește o simțire ascunsă 'n suflet, deșîrîndu-i, ca dintr'un ghem, firul amintirilor.

...Era pe vremea asta, acum șizeci de ani. Intr'o sară, cînd se întorsese cu caprele dela păscut, găsisse acasă zarvă mare: într'o epistolă, adusă de un caic ce ducea marfă în România, un moș plecat demult în țara cea străină, scria deacolo minuni sfînte. Se îmbogățise de nu-și mai putea cîntări banii și, cum era pe moarte, își chema nepotul să-l moștenească.

Afară, rezemată de părete și adusă de spate, ca virful unui copac lovit de trăsnet, plîngea în tăcere mama; iar tata era ochii roși, cu pumnii strînși, cu buzele vinete, își tîra prin casă, de colo pînă colo, fășile fustanelei vorbind singur: -- Are să pledeze Nicola, așa vreau. Nu vreau să-l mai orbească soarele nostru, stîncile goale să-i mai trudească trupul, și marea de colo să-l mai doboare în lupta pentru un traiu chinuit. Cum scrie lamă, acolo sint lanuri cit cuprinzi cu ochii și-i miere multă și carne... sa saturi și cîinii. — Nicola!

— Iată-mă, tată.

— Ia-ți tot ce-ți trebuie și pleacă, băete, mine până 'n ziuă. De-i bine, cum spune Iani, rămiți și fă avere în țara românească.

Și pareă se vede și astăzi Nicola, culcat afară pe rogojina de sub migdali. Luna plină, palidă și învăluită, în noaptea aceea, plutea ca un nufăr uriaș pe mare și lumina-i albicioasă se înlădea, dreaptă și tristă pe luciul ncted al apei.

Nu putea dormi. Un cîmpoiu, undeva departe, cînta jalnic și dorul de cei ce nu-i părăsise încă, începuse a-l cuprinde. O mișcare ușoară se auzi în juru-i și el se simți atins pe umăr, ea de aripa unei păsări.

— Nicola, îi șopti mama, scoală-te și vino sub smochini; să nu te audă Anastase...

... — Vrei să te duci, Nicola, vrei? Vrei să te duci acolo unde plouă într'una, unde îngheață păsările pe arbori și nu-i soare cald niciodată? Vrei? Ia sama, băete, e țară depărtată și nu mă vei mai avea pe mine acolo.

— E țară mare și bogată, mamă.

— Fie, acolo nu-s nici portocali, nici smochini; acolo nu-i marea noastră.

Tata, cu glas răgușit, i-a poruncit în dimineața aceea să se pregătească. Și parcă se vede Nicola, legîndu-și strîns, până la genunchi, ațele opincilor roșii peste tuzlucii noui țesuți. Mama, suspinînd, i-a dat din ladă fustanela cea mai bună și cînd a fost să plece, i-a șoptit sărutîndu-l:

— Nu mă uita, Nicola, și nu uita nici marea... N'a mai putut vorbi, — o inecase plînsul. Și el, cu desagii pe umăr, cu ochii plini de lacrimi, s'a scoborit fugînd spre port, unde-l aștepta caicul gata de plecare.

Un vînt ușor de-abia mișca pinzele, al căror filliit îi părea a fi zborul unui stol de păsări călătoare; barca se depărta încet de malul în care i se păru, deodată, că se ancorase o parte dintr'întul ce se smulgea cu putere, lăsîndu-i gol în suflet...

Între el și pămînt se înmulțeau valurile verzi care, ca niște șerpi în fugă, eșeau de subt barcă, rotunde și vii, depărtîndu-se și pierzîndu-se apoi, încet și lin, cătră mal.

Portul în care după multe zile de drum, între cer și apă, se opri caicul, semăna mult cu acele unde se ducea el de două ori pe an să vîndă fructe. Lucrătorii, cei mulți, vorbeau limba lui și erau vinjoși și veseli cum nu erau acei din țara ce părăsise. În locu-i tichiei, dusă de vînt în mare, un turc îi vînduse un fes, care sta măreț, pe claiă de păr negru, aplecîndu-se în partea în care-l trăgea un canaf de ibrișin, nedeslînat, ce-i gîdila neconținut urechea. Nicola merse o bucată de drum pe jos, poposînd pe unde-l apuca vremea, întrebînd pe cei ce-l întîlnea, de partea locului unde avea să se ducă și cetînd, celor pe care-i vedea mai luminați, numele moșului său și al comunei în care locuia. Cînd ostenea Nicola scotea din sacul cel mare un pumn de strafide și

le arăta, de departe, cărăușilor depe drumul mare; iar de-i vedea că stau la indoială, mai punea alături și câteva migdale. Oamenii, mihoși, se strîngeau prin căruțe și-i făceau loc „turculețului“.

— Hai, măi turcule, că la urma urmei, tot suflet de om ești.

— Nu sînt turc, sînt creștin! răspundea el grăbit, pe grecește, făcîndu-și cruce.

— Așa? ești creștin de legea noastră? Sue ici! îi ziceau cărăușii, mulțumiți, ronțaind migdale și trăgînd cu putere urechile cailor căzuți de oboseală.

Și Nicola, mergînd astfel la întîmplare, nu-și putea sătura ochii de tot ce vedea în juru-i. Țara asta în care înota în grîne și se rătăcea în păduri fără capăt, era dar locul sfînt unde, pribegînd, ajunsese moșu' Iani! Și amintindu-și de scrisoarea lui, o încredere fără margini îi intră în suflet și o putere străină îi învioră deodată mădularele.

Intr'o sară frumoasă de Mai, Nicola suia liniștit dealul Bălăneștilor. Canaful fesului care în mers se rôtise de multciori în jurul acestuia, se oprise acum în față și, răsfirîndu-se pînă pe frunte, îi da chipului înfățișarea unui cucuș moțat.

Era într'o Duminică. Pîlcuri de oameni se întorceau dela hora din sat; întîlnindu-i, Nicola se oprea și scotea neconținut din briu hîrtia boțită și ruptă, pe care de abia se mai putea ceti numele moșu-său.

— Iani? Pe domnul Iani îl cauți, măi moțatule? îi zise un țaran șugubăț, apucîndu-i canaful și ridicîndu-i în sus fesul odată cu toată clăia de păr mătășos. „Iaca vezi?... Colo unde-i lumina mai mare în sat, acolo stă chir Iani“.

Tot drumul ce-l făcuse pînă acum pe jos, nu-i păruse mai lung și mai obositor ca palma de loc cit mai avea pînă la casa cea cu lumina mare, și în tot timpul gîndurile nu-i imbulzise mintea ca'n clipa cînd se vedea ajuns în preajma ei. Mult din valea aceea în care grîul undula ca valurile mării și pădurile fără fund ce se mai zăreau în amurgul sării, erau ale moșu-său; poate și el era bătrîn și bolnav, și-l chemase...

La acest gînd inima băetanului bate tare, timplele îi zvîcnesc și în noapte vede mii de lumini licărînd și jucîndu-i-se în năpasta...

Nicola se oprește la casa cea mare din capul priporului, se uită lung printre zăbrele și parcă nu-i vine să intre în ograda în care șuvițele de lumină, ce vin dela ferestrele casei și se întind în curmeziș pe jos, sînt întunecate pealocuri de vitele culcate lîngă carele încărcate de saci plini cu grîu. Doi dulăi latră alerghînd fără astîmpăr, în lungul gardului; dintr'o parte întunecoasă se aud nechezatul și loviturile cailor în podeaua grajdului și mai departe grohăe surd grăsunii în măcăiut, des întrerupt, al rațelor.

Nicola bate cu putere, în stîlpul porții; cîinii latră tot mai tare și petrecîndu-și boturile printre spițele prea strîmte, schia-

ună și latră urlind... Înăuntru, în casă, se aude mișcare. Un zăvor e tras cu greutate și un glas slab de femei strigă din răsuputeri o slugă care se năpustește spre poartă afară.

— Chir Iani Anastasios? întrebă Nicola.

— Aici, aici-i chir Iani, răspunde sluga, măsurându-l din ochi și însoțindu-l până la ușa casei care se deschide încet. O femeie bătrână îl întâmpină și, cu degetul la gură, îi face semn să nu vorbească.

— Chir Iani? mai întrebă băiatul îngrijorat.

— E colo, arată prin semne bătrîna.

Amintindu-și scrisoarea, Nicola înțelege, își lasă încet desagații, se așază pe un scaun și așteaptă privind în juru-i...

Ce mare și frumoasă îi pare casa, cu odaia cea albă, în care maramele, frumoase cusute, cași hainele femeilor din patria ce lăsase, îi amintesc cuvintele mamei și-i umplu ochii de lacrimi. Dincolo, în odaia vecină, se aude un gemăt și o tușă înecăcioasă, în care parcă-și dă cineva sufletul. O lumină slabă se vede printre încheeturile ușii ce se crapă, și bătrîna îi face semn să intre fără zgomot, arătîndu-i patul pe care, în lumina slabă a unui opaiț și sub mormanul de învelișuri, de-abia se deslușește o formă omenească. Bătrîna, cu mina tremurîndă, aprinde o luminare, o apropie și-i arată bolnavul clătîndu-i desnădăjduit din cap. Fața mare și brăzdată de cute pare a fi trecut prin pernă și numai o parte parcă ar sta lipită de aceasta; părul alb și lung i se respiră pe fruntea încrețită și brobonată de sudoare, iar nasul vulturesc și gura frumoasă cu buzele palide, subț mustața regulată, îi amintesc bine chipul tatu-său...

Lumina feștilor se întinde pe fața bolnavului ce-și strînge ochii care, în orbitele lor adînci și întunecate, par două borte săpate în humă.

— Jupîn Iani, deschide ochii... Iaca ți-o venit nepotu... Ne-potu, nepotu! repetă bătrîna, aplecîndu-i-se la ureche și luminîndu-i mai tare fața.

Bolnavul gemă și pare a deslipi cu greu pleoapele fără gene. se uită aiurit înainte și cînd vede pe tînăr al cărui port pare că îi aduce lumină 'n minte, într'o încordare în care-și pune toată puterea, îi întinde brațele slabe și osoase, chemîndu-l în limba lui de altădată.

— Copilul meu, singele meu!"

Nicola se apleacă și prinzîndu-i minile între ale lui, le sărută cu tot dorul de cei pe care-i lăsase și cu mila ce de-odată i se trezise în suflet.

— Catina, mai aprinde o luminare să-mi văd bine nepotu! poruncește bătrînul. Și pe urmă vino să-mi speli fața".

Femeia toarnă dintr'o sticlă apă de smîrnă în colțul unui șervet și cu îndeminarea ce-i dă deprinderea lucrului, șterge ușor fața bolnavului care pare a fi reînviat ca prin minune.

— Acum, ridică-mă... Vreau să mă închin", închină el. Si uitîndu-se spre iconostasul, în care strălucește aurul citorva icoa-

ne, murmură o rugăciune, își face cruce și-și lasă, obosit, capul pe pernă făcând semn lui Nicola să se apropie.

— Cum e acolo? E bine, sint sănătoși?

— Sănătoși.

— A plouat, sint smochine?

— Nu-s multe și nici migdalii n'au rodit. E an sărac.

— Ce face Anastase?

— Cu pescuitul...

— Vai de el, sármanul! șoptește bătrînul. Penelope e tot frumoasă, da? O fi îmbătrînit... sint doar treizeci de ani de-atuncea...

Iani tace, mușchii i se destind și o lumină tainică i se revărsă într'o clipă pe chipu-i slab și obosit.

Cașicînd ar fi voit să-și ascundă simțirea, bătrînul reia:

— Dar nu mi-ai spus cum e marea, marea noastră — Thalassa, o, Thalassa! exclamă Iani, pierzîndu-și răsufierea. Apoi își șterge prelung ochii.

— Apropie-te, Nicola, nu mai pot vorbi și mine-poimine... voiu tăcea pe vecie poate. Apropie-te să affi dece te-am chemat". Și facînd slugii semn să plece, începe cu glas ce din clipă în clipă se stinge cași candela dela iconostas:

— Ascultă, băete! sub patul meu, la a treia podea dela pârrete, e îngropată o lădiță de fier; într'insa vei găsi aur și lucruri scumpe. Acolo-i o parte din averea mea. Ceialaltă caut-o în pârrete, la patru palme de sobă. Acolo-s zapisele acelor care au luat dela mine bani. Și mai am, Nicola, trei livezi de pruni în dealul Birzei; vite am multe, un tamazlic; porcii, Dumnezeu îi știe, eu i-am uitat; am zece care și pluguri la cîmp, am o herghelie și cai de treerat. Mai am o moară", îngînă bolnavul. Bărbia-i tremură... ar vrea să mai spue ceva dar vorbele-i rămîn pe buze. Într'un tîrziu, șoptește:—Să vie... popa!

Nicola strigă femeia care dormea alături și o trimete după preot, aprinde altă luminare și așteaptă. Bolnavul geme, se uită într'un loc și, răsufînd cu greu, zice:

— Nicola, stinge feștila de colo, e destul una; să fii econom, băete, să nu-mi irosești munca".

Două zile mai trecură și bătrînul Iani, împăcat cu sine și cu oamenii, fu dus, în jalea satului, în deal la cîmîtir...

Porțile ogrăzii domnului Iani sint deschise înlături și care, încărcate cu lespezi, trag la rînd spre temelia casei, croită decurînd... Lucrătorii mișună și țuca din cofe o împarte satul în văzul tuturor.

Neculai Moțatu — nume scornit depe urma fesului cu care venise — joacă în cărți la circiuma lui Jupin Toader și-i atît de prins la „stos" că se trezește în revărsatul zilei; suta de galbeni din chîmir a trecut, nu-și amintește cum, în punga unui negustor de vite, căruia îi mai amanetase în noaptea aceea și doi boi.

Intr'o zi, în scurt timp după moartea domnului Iani, nepotul-său se arată în sat, cu stranie străine și era atât de frumos grecul, că toate fetele și femeile cele tinere își găseau într'una de lucru la conac întorcându-se sara cu legături la subsuoară, cu cercei scumpe și cu mărgean la git, în câte două rinduri...

Caii cei de munte i-a vîndut Neculai și și-a cumpărat patru armăsari care-l duceau pe sus până 'n plaiul Buzăului unde-l aștepta, demult timp, cucoana Smărăndița.

De nunta lui Neculai Moțatu s'a dus vestea peste două plaiuri; s'au chemat la „masa cea mare“ fruntașii din trei sate; o săptămîină au cîntat, zi și noapte, două tarafuri; s'a împărțit, la saraci, carnea dela șase vite și nenumărați saci de popușoi.

...Cucoana Smărăndița se topea de dragul lui Neculai și cînd îl vedea umplîndu-și punga de galbeni și poruncind vizitiului să pregătească trăsura „de drum lung“, ofta adînc, se închina la icoane, da acăstise și cănta prin babe să-l aducă iar cătră dinșa pe cel ce-i fusese „înalt“...

A oftat cucoana Smărăndița și a plîns mulți ani de zile până ce a murit, cum zicea lumea, „de inimă rea“. Și de atunci Neculai Moțatu s'a mutat la Dobra Bălănoaia, o văduvă bogată din sat.

...Casa domnului Iani și cea ridicată până 'n streșini sînt de mult amanetate domnului Toader. Ograda e pustie. Doar doi cîini mai urlă din cînd în cînd pe lîngă poartă.

Neculai Moțatu stă cît e ziua de lungă pe banca circiumei, rumcază și bea cafea pe datorie, ce știe el bine că o va plăti, peste un an, cu vre-o livadă poate...

Negustorii auți se opresc în trecere la han și atunci se încinge „stosul“ dela care nu lipsește niciodată Moțatu; joacă „uitat de toți sfinții“ și cînd pierde tot, aleargă să mai ceară dela Dobra Bălănoaia.

— Ti-oiu da, domnu' Neculai, dacă te'i cununa cu mine...

— Șa ma cunun eu cu tine? Nicola Mosatu sa fie barbat a lu Dobra Balanoi?

— De! altfel, nu!... măcar să te vadă lumea că ai avea de gînd... să vorbești, așa într'o doară, cu părintele Toma...

De douăori a plecat Neculai într'acolo și gîndindu-se pe drum la fața galbănă și umflată a Dobrei, la trupul ei greoiu care parcă ar fi fost „pus cu lopata“, s'a întors înapoi, amanetînd în ziua aceea lui jupîn Toader cea mai frumoasă livadă. Și au trecut mulți ani deatuncea...

...Intr'o sară cînd venise apa mare și nu se mai bizuia nimene în sus pe gîrlă, domnu' Toader se suci și se învîrti mult în jurul lui Neculai Moțatu, care sta gînditor la o masă, și-i zise:

— Greele timpuri, domnule Neculai.

— Timpu' trețe si omenii mor! răspunse grecul ca de-aiurea.

— Trece, trece, ca apa cea turbure de colo și... ce rămîne în urmă?

— Milu si bolovani,—da' țe vrei sa mai ramîe? Cînd perî tu, ramîne tot lut pe urmă...

- Ba și altceva, domnule Neculai.
- Cupii si livede... Da' tu, tu țe ai de acolo? tu ai trait ca un prost, zupin Toader... Țe-i bine pentru tine, e reu pentru mine, asa merge în lume asta.
- Eu mă gândesc, domnule Neculai, că s'ar putea să fie odată bine pentru toți.
- Ha, dincolo, în țeia lume, unde s'a dus lani-greco...
- Ba chiar pe lumea asta, să mă crezi: laca de pildă dumneata ce faci acuma? Ai cheltuit toți banii...
- Nu-mi pare reu, odata traeste omul. Țe eram sa fac cu ei acuma?
- Ți-a mai rămas puțin și dumneata, boer cum ești, deprins altfel, e greu... Iți trebuie să trăești bine.
- Bun înțeles, da'mi azunge...
- Dar de mai vine alde Stoica și mai faceți vre-un stos, ori dă peste dumneata o boală, ce faci?
- Mor și pațe, țe pacat?
- Dar de trăești și mai joci in cărți...
- Ei, asta nu sa stie, până atunța poate ca castig eu si rascumper dela dumneata livada dela „Vale Fromosa“.
- Să-ți ajute sfîntul! Dar să vorbim de ce este, domnule Neculai. Sintem prietini și ne cunoaștem bine; eu din nimic, cu munca și hărnicia mea am făcut averea de astăzi. Poți avea dar încredere in mine, sint om luminat.
- Stiu demult.
- Dacă-i așa, iată ce m'am gîndit într'o sară: Domnu' Neculai, deprins cu viața bogată din țara dumnisale și cu ceiace a dus pe urmă în satul nostru, nu va mai putea trăi multă vreme cu venitul dela moara cea stricată...
- Mai am si două livede...
- Lui domnu' Neculai îi trebuie îngrijire; banii se duc, și-i ia într'o zi gîrla și pe urmă? Eu m'am gîndit că ar fi nemerit și bine să te lași danie mie.
- Cum asta?
- Adică să scrii pe numele meu ce mai ai dumneata, și eu ori copiii mei—de n'oiu trăi—să te îngrijim până la moarte și pe urmă, creștinește, să-ți căutăm de suflet... Numai așa vei scăpa de grija zilelor grele; ești neam de oameni care trăesc mult, se vede, și decît o bătrîneță nevoiașă... mai bine moartea. Casa mea va fi și a dumnitale, masa mea e întinsă întotdeauna, de imbrăcăminte, slava Domnului, ai și cu ce să te îngropăm. De-ți trebuie de o concină, sertarul cu gologanii e colo... Ce-i al meu să fie oarecum și al dumnitale, domnule Neculai... Mă înțalegi?
- Ma înțelego, ma nu stiu de-i bine. Lasa-ma sa ma gandesc o nopte.
- Gîndește-te și mai multe, eu și-am spus și, ce am să-ți mai spun, e că ar fi bine să te muți dela Dobra în casa din livada depe deal. Numai acolo îți vei odihni bine și liniștit bătrîneța.

Printre urzici și buruene, care au crescut în voie împrejurul casei, de abia străbate Moțatu până 'n cararea livezi și se scoabă încet spre cârciuma lui Toader.

— A venit grecu' la mîncare; ce să-i dau, Toadere? întrebă cârciumăreasa.

— Fasole fierte.

— I-am dat și eri, zice cu îndoială femeia.

— Păstrează și pe mine...

Moțatu se închină, scoate din buzunar un șervet curat, îl așterne sub farfuria aruncată pe masa goală și așteaptă, sprijinindu-și capul în mini...

— Tot fasole, jupîn Neculai, zice cârciumăreasa, incurcat.

Moțatu tace, își presoară cu sare azima veche și, trecînd spre casă, culege pădăie de pe cărări...

...Într'o toamnă s'a îmbolnăvit greu Neculai Moțatu și a zăcut, neștiut de nimene, multe zile. Ploaia rece pătrunsese prin șindrila putrezită și trecînd prin tavan prefăcuse lutul într'o băltoacă spumoasă care ajunsese până 'n pat...

Tirziu află satul de boala lui Moțatu și atunci se duse să-l caute Dobra Bălănoala...

...Pe stîncă din capul priporului se odihnește Neculai Moțatu; un bătrîn din sat îl vede și așezîndu-se pe pietroiul de mai jos intră 'n vorbă.

— Ce mai faci, domnule Neculai?

— Fac țeia țe vre varsta; ma odihnesc.

— Ai slăbit rău.

— Nu-i nimic; Dumnezeu ia dela ței batrîni și da la ței tîneri, țe ne trebuie carne pe ose dacă am îmbatrînit...

— Te postește domnu' Toader... E rău, îl știu.

— Ba-i bun Toader. Batrîneța-i rea.

— Dacă nu-i dădeai lui livezile celea și casa...

— Le lua apa, frațiore...

— Ce spui, frate! Livezile-s pe deal...

— Am stat și eu sus, pe deal, și m'a luat de acolo unda.

Am înțeles viața și-s mulțumit.

Constanța Marino-Moscu

Numele Moldovei

Nu știm căror împrejurări se datorește faptul că numiri geografice românești dintre cele mai răspândite au rămas până astăzi, în ceiace privește originea lor, necunoscute nu numai marelui public, dar chiar specialiștilor. Printre aceste nume este unul mai interesant, poate, decît toate celelalte: *Moldova*. Deaceia credem că pentru cetitorii acestei reviste n'ar fi cu totul lipsită de interes încercarea noastră de a lămuri chipul în care a luat naștere această numire atît de des întrebuițată în graiul românesc de toate zilele. Vom propune și documenta, astfel, în rîndurile de mai jos o etimologie menită să ridice vălul tainic și întunecat depe această denumire așa de scumpă nouă tuturor.

Moldova se numește riul care curge prin Bucovina și prin județele Suceava și Neamțu, unindu-se cu iredul lângă orașul Roman, și vechea provincie din partea de Nord a țării. Este evident că riul și-a primit mai întăi numele, pentru motivul că accidentele naturale (apele, dealurile, munții, etc.) sînt numite de oameni totdeauna înaintea satelor, orașelor și împărțirilor administrative; dela riu a trecut apoi numirea la provincie.

În cuvîntul *Moldova* avem două părți bine distincte: sufixul *-ova*, femininal lui *-ov*, de origine slavă, care servește la derivări de adjective, și radicalul *mold-*, în care noi vedem o formă sincopată a substantivului românesc *moliz*, o specie de conifere (= Fichte, Picea excelsa). Prin urmare, numele *Moldova* era la început un adjectiv, precedat desigur de un substantiv (precum ar fi *valea, apa, riul*, etc.), dispărut însă repede, întrucît era de prisos și greoiu pentru vorbirea zilnică, și avea însemnarea de (locul) *cu molizi*. În sprijinul acestei etimologii se pot aduce numeroase argumente, unele logice, altele lingvistice; le vom expune în cele ce urmează.

O numire ca aceia discutată de noi aici ni se pare foarte firească pentru un riu, care străbate, în cea mai mare parte a cursului său, ținuturi muntoase, acoperite desigur cu păduri de molizi și care, în cursul lui superior, udă Bucovina, regiune păduroasă de munte și în același timp partea țării cu cele mai vechi așezări moldovenești, unde desigur riul și-a căpătat și numele.

Acest lucru este cu atât mai natural, cu cât oricine studiază toponimia românească este izbit dela început tocmai de această caracteristică: majoritatea numelor topice sînt determinate de topografia localităților. Dealtfel, chiar în județul Neamțu, pe unde curge Moldova, se găsește un pîrîiaș, numit *Molidul*. Afară de asta, există în Muntenia două localități, ale căror nume sînt tot derivări dela *molid*: *Moldișul* (pîriu în Prahova) și *Moldovișul* (pisc în Vîlcea). Amîndouă sînt colective în *-iș*, de felul lui *aluniș*, *brădiș*, *cărpiniș*, *frăsiniș*, etc., și nu numai prin natura lor (una este un pisc de munte, cealaltă o apă), dar chiar prin așezarea lor (ambele sînt situate în regiuni muntoase), aceste două localități îndreptățesc explicarea originii pe care o dăm noi. Nume topice românești în *-ov*, *-ova*, al căror radical este format de un nume de plantă, există în mare număr. Vom cita, pentru edificarea cetitorului, citeva, cu indicația în paranteză a județului, unde se află așezate: *Bucovul* (Prahova, Teleorman) < vechiu bulgar *bukovъ* „fagi“, *Calinova* (Tulcea) < bulgar *kalina* „obier viorne, sureau d'eau“, „*Viburnum opulus*“, *Cleanovul* (Mehedinți) < bulgar *klъnovъ* „d'érable“, *klъnъ* „érable champêtre“, „Acer campestre“, *Crușovul* (Romanați) < bulgar *kruъa* „poirier“, *Dimbova* (Gorj) < vechiu bulgar *dkъbovъ* „arboris, quercus“, *Glogova* (Mehedinți) < bulgar *glogъ* „aubépine“, „*Crataegus oxyacantha*“, etc. Prin urmare, foarte ușor s'a putut forma un nume topic *Moldova*, derivat, la fel cu precedentele, dela *molid*.

Dar pentru admiterea etimologice noastre pledează și argumente de ordin filologic. Numele arborelui care ne interesează aici sună, după Tiktin, Rumänisch-Deutsches Wörterbuch, în mai multe feluri: *molid*, *molist*, *molidv*, etc. Forma cea mai uzitată și, deci, comun românească, este *molid*, celelalte sînt variante mai puțin răspîndite; de aceea pe prima o pune Tiktin ca formă principală, care, foarte probabil, are și vechiimea cea mai mare. În ceea ce privește originea substantivului *molid*, lucrurile sînt de tot nesigure; așa, de exemplu, Tiktin se gîndește la gr. *μολυβδος* „plumb“, alții propun alte etimologii. Pentru discuția noastră însă etimoul lui *molid* n'are aproape nici o importanță, și iată de ce. În toponimia românească întîlnim nume în *-ov*, *-ova*, al căror radical nu este totdeauna slav; găsim aceste sufixe alipite de teme latinești și la altele obscure, dar în orice caz neslave. Depildă: *Cireșovul* (Olt) < *cireasă*, *Cocorova* (Dolj, Mehedinți) < *cocor*, *Corbova* (Mehedinți) < *corb*, *Cucova* (Putna) < *cuc*, etc. Deci, chiar dacă substantivul *molid* nu este de origine slavă, destul numai să fie vechiu în limbă, dela el s'a putut deriva un nume topic, cu ajutorul sufixului *-ova*. Căderea lui *i* din *Moldova* pentru a deveni *Moldova* s'a petrecut fără nici o greutate, căci, cu toate că *i* este accentuat în *molid*, el și-a pierdut accentul în derivatul *Moldova*. În adevăr, cercetînd toate numele topice românești în *-ova*, am constatat că cele de patru silabe poartă accentul pe sufix, cele de trei silabe pe radical. Așa dar *Moldova* suna în *-ova*, cași *Calinova* (Tulcea), *Ciuciurova* (Tulcea), *Coco-*

rova (Dolj, Mehedinți), etc. Sincopa aceasta a lui *i* o găsim și la celelalte două nume de localități derivate dela *molid*: *Moldișul* și *Moldovișul*. — Regula accentuării numelor topice în *-ova*, stabilită de noi mai sus, ne procură încă un argument în sprijinul etimologiei noastre. Am spus anume că numirile trisilabice se accentuează pe radical, de pildă: *Ciocova* (Dorohoiu), *Cucova* (Putna), *Dîrnova* (Mehedinți), *Girbova* (Buzău, R.-Sărat), *Praho-va*, *Tutova*, etc.; cele patrusilabice sînt accentuate pe sufix (vezi-le mai sus). Dela această regulă se abat numai *Craiova* și *Moldova* al nostru. Dar aceste excepții sînt aparente: *Craiova* este o pronunțare relativ nouă, deoarece mai demult se zicea, și azi încă unii oameni de prin partea locului zic *Crăiova*; iar *Moldova*, trisilabic, dar cu accentul pe sufix, era alcătuit la început din patru silabe și deaceia sufixul *-ova* purta accentul, menținindu-se tot așa și după ce, prin căderea lui *i*, cuvîntul a devenit trisilabic.

Iată, deci, atîtea puncte de sprijin pentru îndreptățirea derivării numelui topic *Moldova* din subst. *molid* + suf. *-ova*.

I. Iordan

INFERNUL

II

„E caddi, come corpo morto cade.

DANTE

„Pe-aici se intră 'n brațele durerii,
„Pe-aici se intră 'n bezna suterană,—
„Precum afirmă Dante Alighieri.

„M'a conceput o 'nchipuire vană,
„Un rafinat instinct de răzbunare,
„Dar m'a 'ntrecut mizeria umană.

„Zadarnică e orice protestare.
„Voi, cei ce 'n lume ați comis păcate,
„Lăsați-vă năravul la intrare“.

Aceste vorbe, oarecum ciudate,
Citindu-le cu jumătate gură
De-asupra unei porți dărăpănate,

Am zis : - Intrarea 'mi pare cam obscură...
N'ar fi prudent să renunțăm, Maestre ?
Căci la un caz cumva de 'ncurcătură,

Nu văd nici uși deschise, nici ferestre
Pe unde teafăr să purced afară,
Utilizînd resursele-mi pedestre..."

El mi-a răspuns cu voce funerară :
- De ce te porți acum ca fariseii,
Au vrei să-mi faci fantoma de ocară ?

Privește cel puțin prin borta cheii,
Să știi că nu m'am ostenit de geaba".
Eu, lui : - Pardon! Așa fac doar lacheii.

Incepe tu! Ori m'ai luat cu graba,
Să 'mi scoți la urmă niscaivă ponoase ?
(Și 'n gîndul meu : Se oțărăște baba !)

Ce interes avut-ai, ce foloase,
Ca să m'atragi cu vorbele-ți viclene
Prin locurile-acestea dubioase ?

Doar știm noi că pe-aici, prin buruiene,
Se află o panteră 'n libertate
Și alte lighioane indigene...

Vrei să m'aplec din curiozitate,
Și 'n vreme ce nici nu gîndesc cu gîndul
Vr'un cerber să m'apuce pe la spate ?..."

Așa vorbii, cu ochii cercetîndu-l ;
Iar la sfîrșit cedarăm fiecare
Cînd el, cînd eu, să stăm privind cu rîndul.

Văzui atunci, aproape de intrare,
Un *pîdel* gras și plin de panglicuțe,
Cu scâbie canină pe spinare.

O lebădă și cîte-va maimuțe
Inconjurau dihania neroadă,
Ce se lăsase moale pe lăbuțe.

Cu gingiile neputînd să roadă
Un *beesfteak* crud și tare ca de piatră,
El sta sugînd din propria lui coadă.

— Acest cățel ce toată ziua latră,
Rosti Maestrul cu-a lui voce tristă,
A fost un biet erou lăsat la vatră.

— Cunosco ! am zis cu nasu ! în balistă.
Dă'mi voe să-i dedic, fiindcă-i place,
Această rimă impresionistă...

—Vezi colo, între două vingalae,
Un om cu alfabetul la spinare,
Venind pe sub colină într'acoace ?

Acela este tipograful care,
In numărul trecut, din zăpăceală
Ți-a mutilat trei strofe lapidare.

Atunci la borta cheii, cu sfială
Urmind ilustrei mele Călăuze,
Văzui o mutră plină de cerneală :

Un om plîngea... și cele nouă Muze
Il sgîriau, purtîndu-l sub escortă
Și obligîndu-l să le ceară scuze.

—De geaba cauți, i-am strigat prin bortă,
Să scapi de blamul negrei tale fapte !
Sus, pe pămînt, poetul te suportă,

Dar jos te-așteaptă a lui Căin noapte,
Precum a zis Francesca da Rimini—
Infernul, Cîntul V, 107..."

El s'a oprit pe creștetul colinii
Infricoșat de-această amenințare.
Și, neclintită 'n tremurul luminii,

Statura lui s'a proiectat pe zare,
Incovoiată, lungă, amărită,
Ca un fantastic semn de întrebare...

Văzui apoi o namilă urîță,
Un fel de baci cu sàrica sub glugă,
Ce sta de-o parte sprijinit în bìtä.

De propria lui umbră vrea să fugă
Dar se trezea că'n juru-i gravitează,
Mînat de-o oarbă forță centrifugă.

O clipă se oprea și, cu emfază,
Țintea 'n pămînt căutătura-i proastă,
Apoi din nou pornea ca o sfirlează.

— Acest Zoil, cu proza lui nefastă
A p'ngărit de două ori pe lună
A Venerei stea limpede și castă...»

Atît Maestrul apucă să-mi spună.
In umbră se ivise-o albă pată,
Uu corp suav ca un reflex de lună...

O blondă apariție 'ntristată
Plutea spre noi din umeda genune...
Și'n întuneric, albu-i trup de fată,

Ingenunchiat ca pentru rugăciune
Și luminos și fin ca diamantul,
Părea 'ncrustat în rocă de cărbune.

—Cu glas pierdut își caută a mantul...
Ea are 'n ochi misterul nopții clare,
Pe buze-Amor și 'n inimă Neantul...

Iubirea ei crescuse ca o floare,
Sub ziduri de fățarnică Comoră, —
O dulce 'mpătimire arzătoare:

În ceasuri caste, mângieri de soră.
Sărutul ei - văpae purpurie,
Privirea —lumiș de auroră...

Și-o clipă fu de-ajuns: pe veșnicie
Se risipiră toate, fără urmă,
Într-un fior de neagră isterie.»

—Destul ! Destul !...» Simțeam cum mi se curmă
Viața 'n piept, —cum vipere rebele
Se svîrcolesc în inimă-mi și scurmă..

Și fără glas, cu capul gol sub stele, —
Văzînd cum iarăș pierе 'n fund, departe,
Fantoma tristă a iubirii mele,

M'am prăbușit cu brațele într-o parte,
Impins în gol de-o tainică povară,
Cum cade omul fulgerat de moarte.

Părea că peste sufletu-mi coboară
O noapte liniștită și adîncă,
Și 'n giulgiuri moi de umbre mă 'nfășoară...

Apoi, cu ochii plini de visuri încă,
M'am scuturat ca după-o catastrofă,—
Și m'am trezit din nou pe-aceiași stîncă,

Pe care mă găseam în prima strofă.

G. Topîrceanu

PE MARGINEA CARTILOR

TURGHENEV

— Notă rezumativă —

Turgenev este cel mai occidental dintre scriitorii ruși. El poate singurul scriitor rus cu adevărat european. Toți ceilalți, de la Tolstoi până la Gorki, sînt mai mult sau mai puțin moscoviți.

Peregrinațiile sale îndelungate prin întreaga Europă, exilarea sa benevolă în străinătate, contactul de aproape cu cei mai de seamă reprezentanți ai gândirii franceze, cultura sa multilaterală — sînt mai curînd efectul decît cauza spiritului său „european“.

Ca *artist*, Turgenev este poate romancierul cel mai mare din veacul al 19-lea, prin urmare din toate timpurile.

Niciun scriitor n'a fost înzestrat ca dînsul cu toate calitățile romancierului. Iar aceste calități, la Turgenev, nu sînt niciodată însoțite de excesele lor, adică de defectele lor.

El este realist, fără balast. Nimic de prisos, pentru că nimic voit. Nicăieri nu se simte procedeul, maniera, „școala“ literară, ca la Zola și chiar la Flaubert. Indicațiile sale despre oameni sînt condensate și pregnante; descripțiile sînt în legătură cu necesitatea creării: încadrează viața și scot în relief sensibilitatea eroilor.

Turgenev este un analist lucid și ascuțit, dar în același timp unul din cei mai mari poeți lirici. El învăluie totul, scene și personaje, într'o pătrunzătoare atmosferă de sentimente, răspîndind astfel un puternic suflu de viață și de poezie în paginile romanelor și nuvelilor sale. În *Assia*, *Faust*, *Anciar*, *Ape de primăvară*, *Cuib de gentilomi*, intensitatea regretului și a melancoliei ajunge până la durere.

Turgenev este un intelectual, un gînditor preocupat de ideile generale ale vremii și totuși arta sa literară nu are nimic din maniera discursivă, doctorală, adesea pedagogică a unu

Paul Bourget. Intelectualismul său nu se vedește decît în preocupările sale, în conflictele morale din opera lui și în atitudinea față cu realitatea zugrăvită.

Literatura acestui campion al liberalismului are mai întotdeauna un caracter social, dar e lipsită cu totul de teză—de aranjarea și forțarea faptelor în vederea unui scop. Tendința romancierului rezultă din chipul în care privește viața din opera sa și din lumina pe care o aruncă asupra acestei vieți.

Extrem de impresionabil, dar stăpin pe senzațiile sale, el știe să facă selecție între dînsele, și stilul său este astfel lipsit de trepidația unui Daudet sau de suprasaturarea de culoare și de nuanțe a unui Goncourt. Calitatea unică a acestui stil stă în ascuțita fineță a senzației pusă în slujba unui sentiment adînc (combinație atît de rară!) și totul dominat de *rațiunea* clasicilor. Prin înțînirea aceasta neobișnuită de calități, Turghenev e clasicul romanului realist și pesimist din veacul trecut.

Aceiași măsură, același echilibru în toate privințele.

Sentimental și bun, dar fără naivitate, melancolic pînă la înduioșare, dar fără moliciuni de sentiment—din opera lui Turghenev se răspîndește un pesimism și o ironie subtilă, temperate de o largă și nobilă îngăduință.

„Innaintat“ în idei, el este lipsit de orice grosieritate democratică; aristocrat în sensibilitate, el este lipsit de apetitul de singularizare al unui Villiers de l'Isle Adam; sensibil în grad suprem la „eternul feminin“, el este lipsit de efeminare cași de sensualism. Turghenev e creatorul unei galerii de femei ideale, și în privința aceasta el nu are rivali decît pe Goethe, pe Tolstoi, pe Romain Rolland...

Toate aceste calități, dar mai cu samă poezia naturii și—cealaltă poezie a naturii, mai profundă—lubirea, întotdeauna pasionată și dureroasă, fac din Fum, din Assia, din Ape de Primăvară, din Faust, din Anciar opere nemuritoare, cărți de căpătîin pentru toate generațiile umane,—ca Manon Lescaut, ca Werther, ca Adolphe...

C. Vraja

CRONICA PEDAGOGICA

Premii și examene

Ridicarea morală a masei nu se va putea face decît întorcînd tineretul din nou spre carte, spre carte multă și carte bună. Generațiile sănătoase și patriotice pe care le-a dat țara noastră au fost toate dintre cărturarii epocilor de renaștere. Să ne întoarcem iarăși la examene și iarăși la premii, să dăm iarăși tot sprijinul culturii formale și să urmărim mai puțin e cluzivist practicitatea învățămîntului. O conștiință aleasă și cinstea va rămînea pururea mai de preț decît energja și iscusința de a se îmbogăți, ori chiar de-a îmbogăți pe ceilalți.

Pentruca tineretul să se întoarcă la carte, acum cînd a luat deprinderea petrecerilor, școala trebuie ajutată cu stimulente puternice, autoritatea ei și cea a profesorilor urcată cît mai sus, selecționarea elementelor didactice făcută riguros și numai pe temeiul *capacității și al distincțiunii morale*.

Examenele și distribuția premiilor la care cată să revenim, vor trebui să funcționeze altfel însă, decît până acum. Nu mai au copiii noștri răbdarea și puterea de stăruință ca să muncească un an întreg în vederea unei recompense, și aceia în cărți lipsite de orice atracție pentru dinșii. Noi vom propune drept premii ceia ce poate stimula pe copilul modern, rău crescut și stricat în majoritatea cazurilor și anume: spectacolele — cu repertorii și filme educative — concertele, sporturile, sărbările și excursiile școlare, iar pentru elevii saraci hainele și cărțile trebuitoare, hrana la cantina școlară, bursele la internate, participarea la coloniile de vară.

Toate aceste premii trebuie distribuite după răstimpuri mai mici decît un an, răstimpuri proporționate cu nerabdarea generațiunilor noi și cu lipsa lor de perseverență în bine; distribuite cu economie pentruca să rămîie prețuite, și nu cu risipa de până a uma, cînd un elev se îmbrăca din cap până'n picioare, iar altul nu primea nimic; trebuiesc întrebuițate spre binele societății, care este ridicarea morală a tuturor, și nu folosul unor indivizi anumii, fie dinșii cît de saraci și cît de vrednici de milă; trebuiesc folosite, infine, cu scopul de a *stimula* la muncă și cinste și nu

Într'aceia de a îndestula oamenii de casă ai câtorva frunzași din fiecare localitate. Sărăcia nu poate fi socotită ca un drept la ajutorul nimăru, fie el și Stat, după cum nici bogăția nu constituie un drept la considerațiunea cuiva. Caritatea este ajutorarea celor care nu pot munci, nu a celor care nu vor să muncească ; a celor care nu pot dovedi de ostentala și boală, nu a celor care stau cu brațele încrucișate. Munca și participarea la îndestularea tufurora, iată dreptul nostru al fiecăruia și la bunuri și la respectul celorlalți. Dreptul la ajutorul Statului sau al Instituțiilor de binefacere nu-l are nime prin aceea că trăește : Fiecare să-l capete prin sfortărea, prin stăruința de a fi un element social folositor și ales, și atunci ajutorul căpătat va fi o *plată meritată* și nu o *pomană*.

Copiii trebuie crescuiți în credința că fără muncă n'are nimeni dreptul la nimic, că pomană este o înjosire pentru cine nu-i schilod, dupăcum trindăvia și înșelătoria sînt o rușine pentru omul întreg la minte. Ideia aceasta nu-i nouă, dar a fost veșnic socotită ca bună... Mai mult folosim obștiei, în genere, și copiilor în parte simulindu-i veșnic înspre bine, cu premii care satisfac mai puțin, dar la care cîșșii rîvnesc neconținut, decît dîndu-le din belșug și blazîndu-i dela începutul vieții asupra oricărei răsplătiri, deprînzîndu-i cu ideia că totul li se cuvine numai pentru ostentala pe care și-au dat-o cîndva că s'au născut...

☉ Pentru copiii înlesniți am avea ca premii concertele, teatrul, sporturile, excursiile școlare și sărbările. Nici copiii săraci n'ar fi lipsiți de aceste recompense, dacă le-ar merita *după* ce vor fi obținut pe cele materiale, sau dacă părinții lor ar declara înscris că le preferă în locul celorlalte.

Premiile propuse de noi ar fi *săptămînale* și *trilunare*. Cele dintăi s'ar distribui Sîmbăta, cele trilunare la 1 Septembrie, 1 Decembrie, 1 Martie și 1 Iunie, —sau altă zi apropiată de 1. Premiile săptămînale ar fi spectacolele, concertele și sporturile. Toate celelalte ar fi trilunare.

Pentru a scuti pe profesori și directori de munca migăloasă și neproductivă a calculării mediilor, noi am propune următoarele norme. Elevul care în timpul unei săptămîni *nu are nici o notă mai mică de 8* și are un *zece*, fie la carte, fie la dexterități, capătă un premiu săptămînial, — *dasă la purtare are tot zece*.

Această ultimă condiție presupune note săptămînale pentru purtare, deci supraveghere foarte de aproape a elevilor de cătră fiecare profesor, ceiace-i absolut de dorit, în starea defață a lucrurilor din țara noastră.

Ca să nu fie nevoie de calcularea mediilor, noi am propune următoarea procedare care simplifică simțitor munca. Intrucît un elev nu s'a făcut vinovat de nici-o abatere, el are *zece la purtare*.

Orice plîngere îndreptățită împotriva lui îi scade însă nota cu 1, 2, 3, etc. puncte. O notă mai mică de 6 îi compromite promovarea. Așa fiind *au altă notă decît 10*, singuri copiii care s'au făcut vinovați cu ceva, iar aceștia vor fi totdeauna în mic număr,

cînd abaterea costă pierderea unor premii rîvnite și obținute prin studiu și străduință.

Elevul care în răstimpul unei trilonii *nu are nici o notă mai mică de 8*, nici la carte, nici la dexterități și *nici la purtare*, are dreptul la un premiu trilunar,—a cărui alegere o va face directorul potrivit cu nevoile reale ale copilului și ale familiei lui.

În Septembrie s'ar distribui cărți și rechizite școlare tuturor copiilor care la examenul din lunie, despre care vom vorbi mai departe, vor fi obținut *macar un zece*, fie la carte fie la dexterități.

În Decembrie, haine și dreptul la cantina școlară, dreptul de a participa la sărbătorile școlare, fie activ, fie ca invitat, fie la școala proprie, fie la altele din localitate.

La 1 Martie premiile ar fi dreptul la excursiile școlare și la sărbătorile triloniei ulterioare.

La 1 Iunie dreptul la coloniile de vară și la bursele din internate pentru anul următor. Aceste premii privesc școlile secundare. Pentru școlile primare am recurge la altceva.

Copiii bogați ar putea trece dreptul lor la coloniile de vară și excursiile școlare, altora mai săraci,—cu condiția ca să garanteze oarecum pentru buna lor purtare.

Premiile dela 1 Septembrie s'ar da pentru notele căpătate în examen—*un zece*—care examen din pricina surprinderilor ce poate aduce, trebuie să rămie independent de clasificarea generală și să-și aibă sancțiunea lui proprie. Promovarea și clasificarea generală să se facă pe baza notelor din timpul anului, care singure pot avea prezumția că dau o caracterizare justă a valorii elevilor. Pentru a cere profesorilor o-mai mare supraveghere asupra purtării copiilor, va trebui între altele, să-i descărcăm de munca nefolositoare și care pe mulți îi ispitește să fie nedrepti, a calculării mediilor pe fiecare trimestru.

Noi am propune să fie o singură medie, cea anuală care să rezulte de-a dreptul din mediile obiectelor din învățămînt și a purtării, *toate luate cu valoare egală*. Așa bunăoară totalul notelor de Istorie pe an dă o medie rotundă la Istorie; totalul notelor de Matematici, scris și oral, o medie anuală rotundă la Matematici. Tot așa cu purtarea. Media generală să se calculeze până la sutimi, direct din aceste medii ale obiectelor. Această medie să dea drept la promovare, dacă este cel puțin 7.

Numai în acest chip promovarea ar rezulta în mod mecanic din contrabalansarea notelor și nu ar fi supusă intervențiilor străine de meritul copilului; căci pedeoparte notele sînt consemnate prin premii săptămînale și trilonare și nu mai pot fi schimbate, pe de alta un singur obiect nu ar primejdui promovarea putînd fi contrabalansat de celelalte la un loc.

Toate obiectele de învățămînt trebuiesc considerate de către elevi ca avînd aceiași însemnătate și toți profesorii, același drept la considerația și respectul lui. Numai atunci poate copilul da joc liber aptitudinilor lui înăscute, care trebuiesc cunoscute de către educator, oricare ar fi ele, atunci cînd știę că de fiecare obiect

dinsul se poate folosi pentru clasificarea generală. Purtarea va avea aceeași însemnătate cași toate obiectele de învățămînt.

E amenul a cărui suprimare nu poate fi considerată decît ca un triumf al lenei și al slăbiciunii intelectuale, este absolut trebuitor și pentru controlul copiilor ca știință și pricepere, și pentru acel al profesorilor. El este imperios cerut și'n școalele Statului cași'n cele particulare.

Examenul s'ar putea împărți, ca să micșoreze tensiunea nervoasă a elevilor seriind obiectele, pentru un răstimp mai lung, sau altf l; dar să nu uităm că el este singurul mijloc de sintetizare a cunoștinților unui an, că el este necesar pentru a deprinde copiii să-și găsească *mi loacele proprii de coordonare și condensare*, a materialului cules in răstimpuri mari, că el reprezintă o oțelire sufletească de cea mai mare valoare și pentru inteligență și pentru afectivitate și pentru voință. Examenul este o încordare care, întocmai focarului din elipsă, adună într'un mănunchiu toate energiile disponibile, o sforțare care dă voinței și vigoare și elasticitate, care dă inteligenții și avînt și reflexiune. In atmosfera de tembelism și de viață pururi la suprafață, lesnicioasă și leneșă, ușoară și inconștientă, oțelirea și încordarea examenului sînt o trebuință. Cu condiție, se'nțelege, ca el să fie o încercare grea și nu un simulacru, să fie o muncă rezumativă și de chintesențiere făcută cu descernămint, cu bună credință și cu destoinicie. Asemenea muncă trebuiește făcută și'n interesul selecționării valorilor sociale și'n acela al ridicării morale a tuturor...

A. Conta-Kernbach

CRONICA MUZICALA

Curentele actuale ale muzicii franceze

Paris

Organizațiile simfonice actuale din Paris — *Société des Concerts du Conservatoire* sub direcția lui *Ph. Gaubert*, *Pas de loup* sub direcția lui *Rhené-Baton*, *Colonne* sub direcția lui *G. P. Pierné*, *Lamoureux* sub direcția lui *C. Chevillard*, și *Orchestre de Paris* sub direcția lui *de Launay* — în compunerea programelor concertelor ce le execută, dau o importanță considerabilă curentelor nouă ce există în muzica franceză, precum și școlii rusești. Totuși muzica clasică nu e neglijată, și nici cea romantică, însă ambele ocupă puțin loc pe programele concertelor simfonice. Fiindcă pe de o parte muzica clasică și romantică e cunoscută publicului nostru românesc, întrucât atât *Orchestra Ministerului de Instrucție Publică din București* cât și *Societatea Simfonică „George Enescu“* din Iași au cultivat-o și continuă s-o cultive cu îngrijire, iar pe de altă parte curentele noi ale muzicii franceze (școală naturalistă, școală impresionistă), precum și școala rusească, sînt mult mai puțin cunoscute publicului românesc, pe cînd aici la Paris sînt gustate și apreciate aproape cu exclusivitate, — cred că începutul unei serii de cronici muzicale pariziene nu poate debuta decît printr'o studiere succintă a tuturor acestor curente.

Școala naturalistă. Sub influența generală a unei schimbări de moravuri, datorită unor cauze aproape identice cu acele ce au determinat irișcarea naturalistă în literatură, muzica — și mai precis muzica dramatică (opera) — părăsește concepțiile romantice și istorice, pentru a se apropia de viața poporului, pentru a o studia și a o reda cu fidelitate (gen realist).

Ideia unui personaj nobil, considerat pînă acum ca inseparabil de opera serioasă, își făcuse loc în mentalitatea noastră, datorită unor elemente, a căror origine o găsim în decursul a trei mii de ani. Intr'adevăr, ea e datorită epopeii homerice și mitologiei grecești, tendințelor idealiste ale creștinismului, supraviețuirii spiritului feudal, tradițiilor lăsate de către spiritul medieval, celor zece secole de monarhie în Franța și de preponderență aristocratică în organizația socială.

Toată această mentalitate a fost atacată de către *Alfred Bruneau*, creatorul operei naturaliste, sub titlul personajului nobil din operă, omul real, direct observat în viața contemporană. La această estetică nouă, direct opusă și temului wagnerian, *A. Bruneau* a adăugat alte reforme importante. Prima este substituirea livretului în proză în locul celui în versuri, substituie justificată de grija realismului în dialogul actorilor. De fapt, această reformă este extensiunea în muzica de teatru a unui fapt normal în muzica religioasă, căci *Bach*, *Händel*, *Beethoven*, în muzica lor religioasă, abundă în pagini magnifice, scrise pe texte latine

în proză. Modificînd astfel actorii dramei, Bruneau fatal a trebuit să adopte un stil larg, de o expresiune pătrunzătoare, foarte melodică și colorată. Ca material, pentru compunerea livretului operei, Bruneau se servește întotdeauna de opera literară a lui Emile Zola, fie că el singur își face livretul (ca în operele sale: *Lazare*, *Faute de l'abbé Mouret*, *Naïs Micoulin* și *Quatre Journées*), fie că apelează la D. L. Gallet (ca în operele: *Rêve*, *l'Attaque du Moulin*), fie că însuși Emile Zola îi scrie libretul (ca în operele: *Messidor*, *Ouragan*, *L'enfant-Roi*). Concepția dramatică a lui Bruneau se afirmă definitiv cu opera *L'enfant-Roi* și se continuă cu celelalte opere.

Această mișcare nouă în muzica dramatică, imprimată de Bruneau, este continuată de D. *Gustave Charpentier*, bine înțeles cu nuanțe personale. Așa, pe cînd Bruneau se mulțumește să ia ca scenă pentru opera sa viața reală, D. Charpentier pune în gura personajelor teorii sociale și morale, care n au nimic nou, decît doar faptul — destul de neașteptat — că sîntacompaniate de muzică. D. Charpentier își face singur livretele pentru operele sale, care mai degrabă ar putea fi denumite romane muzicale.

Prima sa operă — *Louise* — a stîrnit discuții destul de vii. În afară de aceasta, a mai scris *Julien*, care n'a adus nimic nou și care n a avut succes, cînd s a jucat la Opera comică. Lista compozitorilor contemporani din școala lui Bruneau este destul de restrînsă. Cităm pe D. *Jean Nougès* cu operele sale: *Thamyris*, *Quo Vadis*, *Chiquito*, în care găsim un realism fără emoție și foarte superficial.

Opera naturalistă dacă și-a cîștigat locul său, totuși nu a reușit să înlătore genurile vechi, care continuă să fie cultivate cu succes alături de opera naturalistă.

Impresionismul. După cum curentul naturalist s'a produs ca o reacțiune contra influenței wagneriene, ce devenise excesivă și răufăcătoare, reacțiune tradusă printr'o preferință pentru dramele populare și de actualitate, impresionismul prezintă aceiași reacțiune, numai că se servește de mijloace speciale și, mai mult, reacționează chiar contra naturalismului.

Claude Debussy, șeful școalei impresioniste, a fost subjugat de opera literară a simbolistilor și decadenților. A făcut parte din cenaclul lui *Stéphane Mallarmé*. *Mallarmé* și *Verlaine* au dat cuvintelor și sonorităților de vocală o expresiune independentă de ideia ce ar putea s'o conție, au căutat un echilibru nou între muzica versului și emoțiunea pe care o exprimă. Această evoluție a poeziei a fost decisivă pentru opera lui Debussy. Debussy a cunoscut muzica rusă (mai ales *Boris Gudunov* a lui *Musorgsky*) și aceasta a fost una din cauzele determinante ale genului său muzical. Operele sale ar putea fi clasate în două direcții, — simbolism și naturalism.

În prima categorie: *La Damoiselle élue* (poemă lirică pentru soli, cor și orchestră). *La Damoiselle élue* e în *Paradis* unde își așteaptă iubitul, care însă nu ajunge pînă la așa înălțimi. Din

muzică se degajează impresiuni de înălțime, de depărtare. Simbolic de asemenea, *Le Prélude de l'après-midi d'un Faune*. Compozitorul însă n'a pus în muzică poemul semi-extravagant al lui Mallarmé, ci a scris numai preludiul, unde sînt exprimate atît sensualitatea cît și grația poemului. Opera *Pelléas et Mélisande* este cea mai bună lucrare muzicală simbolistă. Cași Tristan și Isolda lui Wagner, „*Pelléas et Mélisande*“ e drama fatalității în amor, însă nu este nici o asemănare între aceste două opere. Debussy evită simfonia, desfășurînd muzica sa ca o declamație lirică cu un limbaj muzical care exclude desvoltările și toate lucrurile inutile mersului acțiunii. Muzica urmează ritmul cuvintelor pentru a ajunge la cea mai simplă și adevărată expresiune dramatică. Ca contextură muzicală, Debussy întrebuițează, în *Pelléas*, succesiuni de quintă, acorduri de septimă și de nonă, disonanțe, cromatisme, libertatea intervalelor în melodie, gama de tonuri întregi, game liturgice sau orientale, noutăți ca să spunem așa foarte vechi, căci erau cunoscute absolut toate de Bach și găsim asemenea e emple pînă și în clasicii contemporani. Însă ceea ce constituie originalitatea lui Debussy este întrebuițarea normală și frecventă a tuturor acestor elemente. Tot simbolist este și *Le Martyre de Saint-Sébastien*, mister în 5 acte de Gabriel D'Annunzio. Această, ca lucrări în direcția simbolistă; însă Debussy a fost mult mai reușit în muzica sa descriptivă – în notarea senzațiilor subtile și fugitive – adică în lucrările sale în direcția naturalistă-impresionistă (lucrări în sensul impresionismului din pictură).

La Mer conține trei schițe simfonice: 1) *De l'Aube à midi sur la mer*; 2) *Feux de vagues*; 3) *Dialogue du vent et de la mer*. Caută să compue culori cu orchestra și amestecă o imensitate de timbre și ritmuri. Uzează și abuzează de mijloacele de imitație realistă. El nu face reverii pe malul mării. Măreția și poezia mării par a-l lăsa indiferent.

Cele trei *Nocturnes (Nuages, Fêtes, Sirènes)* sînt mai expresive: muzica e delicată, vapoasă. Debussy e mai apt de a interpreta peisagii decît pasiuni profunde. *Images (Gigue, Iberia, Rondes de printemps)* abundă în culori și realism, însă sentimentul lipsește.

D. Maurice Ravel nu vrea să fie confundat cu Claude Debussy, întru cît în compozițiile sale, contrapunctul este adesea întrebuițat ca mijloc de expresiune. Dacă Debussy are predilecție pentru acordul de nonă, D. M. Ravel întrebuițează frecvent acordul de septimă și mai ales cel de septimă majoră; el nu practică gama de tonuri întregi. Totuși, în disprețul atîtor diferențe care-l separă de Debussy, Maurice Ravel face parte din școala impresionistă, pentru simplul motiv că în toate operele sale, mai mult interpretează senzații și descrie lucruri exterioare, decît exprimă sentimente și emoționează.

A scris pentru pian: 1) *Jeux d'eaux*; 2) *Miroirs* (care cuprinde cinci piese: *Noctuelles, Oiseaux tristes, Une barque sur l'Océan,*

Aborada del Gracioza, la Vallée des Cloches); 3) *Ma mère l'Oye* (cuprinde cinci piese: *Pavane de la Belle au Bois dormant, Petit Poucet, Laideronnette, impératrice des Pagodes, les Entretien de la Belle et de la Bête, Le jardin féérique*), care a fost transformată mai tirziu în balet.

Rapsodie espagnole pentru orchestră și *Entre cloches* conțin o varietate de ritmuri și desen surprinzătoare. În melodiile pentru pian și canto *Histoire naturelles (le Paon, le Grillon, le Cygne, le Martin-Pêcheur, la Pintade)*, șerpuește continuu un fel de recitativ; iar pianul, cu un realism ingenios, se străduiește să imite șipetele animalelor de care e vorba. *Shéhérazade* (3 poesii de Tristan Klingsor: *Asie, la Flûte enchantée, l'Indifférent*) pentru canto și orchestră e de o fineță, care ne face să ne gândim la Debussy.

Baletul *Daphnis et Chloé* este de un impresionism foarte colorat. Se aude un solo de flaut acompaniat de „une boîte à musique“ imitând vântul și amintind gemătul unei sirene, temperat de surdină.

D. Albert Roussel aparține aceleiași școli. A scris: *Conte à la Popée et Rustiques* pentru piano; *Poèmes* (H. de Régner) pentru pian și canto; un quintet și un trio; o sonată pentru violină și pian; ca muzică simfonică: *Résurrection* (după Tolstoi); *le Poème de la Forêt*, simfonie în patru părți (*Forêt d'hiver, Renouveau, Soir d'été, Faune et Dryades*); *Evocations* (trei schițe simfonice: *les Dieux dans l'ombre des Cavernes, la Ville rose, Aux bords du fleuve sacré*); infine *Ballet de l'Araignée*, balet pantomimă care reprezintă *l'Araignée dans sa toile, Danse du papillon, Entrée de fourmis, l'Écllosion și la Danse de l'éphémère*. În descripția acestor lucruri D. Roussel caută asociații de timbre nouă și bizare, mici desene, care nu reușesc întotdeauna să ascundă incoerența ideilor muzicale.

D. Déodat de Séverac a scris *Le Chant de la Terre* (poemă georgică în 7 părți, *Prologue, le Labour, les Semailles, Intermezzo, la Grêle, les Moissons, Epilogue*) și *En Languedoc* (suită în 5 părți) reflectă culoarea ținutului unde s'a născut autorul. Opera sa *Cour du Moulin* este o partiție originală și de serioasă valoare.

D. Paul Dukas are mai multă psihologie decît precedenții săi din școala impresionistă. A scris uverturile: *le Roi Lear, Goetz von Berlichingen și Polyeucte*; o sonată pentru pian; o simfonie; un poem simfonic după Goethe, *L'pprenti sorcier*, în care sînt întrebuițate toate resursele genului descriptiv; o operă *Ariane et Barbe-bleu* care e în direcția simbolistă: livretul e de Maeterlinck. D. Paul Dukas a scris o partițiune foarte independentă, bogată în forme, extrem de colorată, în care desvoltă o știință remarcabilă în ce privește construcția simfonică.

În numărul viitor vom vorbi despre Școala rusească.

Traian R. Ionașcu

CRONICA ARTISTICA

Verona — Băncilă — „Arta Romină“

5 Aprilie

Viața este în primul rind un obicei. Ea se repetă ceas cu ceas, pentru cei mai mulți dintre noi, fără nici o chemare de ordin personal, numai în puterea unei cauzalități superioare. Sînt totuși ceasuri cînd și cei mai nepăsători față de drama aceasta care reîncepe cu fiecare zi simt nevoia unei duminici sau împunsătura unei întrebări. Arta se ivește atunci — curgătoare și totuși veșnică apă, în care chipurile înmărmuresc, cu pornirile lor trecătoare. În undele ei patimile se deslușesc, lutul depe dinsele se duce, viața apare în liniile ei mari și neschimbate. Ca subț încintarea unui vrăjitor, eternitatea se oprește. Căci opera de artă este singurul chip de a zice „stai! clipei care trece“.

Un poem, o statuă, un tablou sînt desigur — prin chemarea lor — mijloace de a fixa un sentiment sau o idee. Pentru că din flacăra aprinsă și care nu se mai poate stinge, noi îndemnuri veșnic împospătate să se desprindă și să rodească... Dar și poemul, și statua, și tabloul presupun o activitate practică, cer o specializare tehnică. Și atunci arta, esență spirituală a vieții, subtilă filozofie ilustrată — ajunge o profesiune, o meserie. Cerințe prozaice impun artistului să „creeze“ pentru a trăi. Industrii învecinate vor regulariza și stimula această producție. Alături de cartea care rezumă un suflet, și de expoziția care aduce o viziune cituși de puțin sinceră și nouă a lumii senzibile, vom avea cartea care omoară timpul și expoziția care mobilează.

Căci pe lingă semnificația sa sufletească, accesibilă atîtor de puțini, frumosul are o întrebuințare decorativă. El dă noului îmbogățit satisfacția unei biblioteci, sau bucuria — așa de inofensivă — a unui perete colorat.

Și atunci, *Kimon-Loghi* sau *Verona* pot fi o prăvălie ca oricare alta. Cea dintîiu pentru pungile mai reduse — *reduse* este un fel de a vorbi, doar și oul care costă un ban costă astăzi șapte — cea din urmă pentru pungile solide. După o masă bună, priveliș-

tea unui tablou frumos ușurează digestiunea. Și „frumosul“ se fabrică după rețetă întocmai cași „t rtelele amandine“ sau orice altă patiserie. Iai, de pildă, una sau mai multe femei, de preferință despletite, în văluri transparente poți adăoga și cuișoare: doi-trei fauni sau satiri - le plasezi într'un tufiș care poate fi pe mesteacăn, pe sălcii, pe chipreși (sau orice alt gust), adaogi puțină apă, de baltă ori de riu, plus un dram de poezie, și tablou-i gata! (Rețeta Kimon-Loghi). Preferi o combinație mai substanțială, întebuințezi rețeta Verona: pe un fond cimpenesc, transpus cit mai fidel variantele știute ale muncilor rurale. Alternarea sezonelor, cu mici schimbări, dă efectele cele mai atrăgătoare. Se pot repeta după plăcere, cele mai apreciate. Pentru evitarea contrafacerilor, a se cerceta semnătura.

*

Sînt cărți care nu trebuiesc recitite. Ele trăsesc în amintire cu puterea unui ceas, de tinereță, ramuri uscate și negre pe care s'a așezat într'o dinuzeeță bogăția omătului scilpitor. Vîntul poate scutura peste citeva zile alba iluzie, lăsînd în locu-i o întrebare mai tristă decit orice răspuns.

Aceste cărți, omul cuminte le lasă pe raft în așteptarea celor care reîncep viața în jurul lui. Dece nu se poate face la fel cu operele plastice? Dece o necesitate crudă ne readuce mereu subt ochi inchipuirea ușoară și bogată de odinioară, săracă și ieftină realitate astăzi... Dece tristețea de a mărturisi o dezamăgire tocmai acolo unde a înflorit iluzia...

Nu se pot tăgădui însușirile de îndemănare și de tehnică ale lui Verona. Viziunea sa justă și limpede, darul de a transcrie realitatea cu precizie și cu vigoare, rămîn calități practice de primul ordin. Dar cum pot fi admise aceste veșnice reluări, aceste repetiții a motivelor „fericite“, această trivializare a unor efecte de care sînt legate - ne place să credem - cele mai sincere și cele mai prețioase cercetări ale artistului. Firea omenească însăși repudiază, în ordinea spiritului, reeditarea continuă care stoarce sufletul și îl coboară la rolul de unealtă.

Ceiace ni se pare semnificativ și ciudat este că pe cînd aiurea, peste tot, pictura nouă suferă mai cu seamă de un exces de îndrăzneală și de exuberanță - și cînd zic pictura nouă, înțeleg cei din urmă treizeci de ani - la noi ea ar trebui să scandalizeze prin inerția și prin senilitatea ei. Curiozitatea mereu în cercetare a unui Pallady sau Iser, spontaneitatea Rodicăi A aniu, stăruința ingenioasă a unui Teodorescu - ion înseamnă ceva fără îndoială, dar numai cu titlul de excepțiune. Restul artiștilor noștri, din care unii cu foarte multe daruri, vegetează în formule învechite care nu mai corespund nici cu spiritul nici cu senzibilitatea timpului. Nu moderația de expresie le-o imputăm și clasicismul formei clasicismul este doar, în înțelesul pe care i-l dăm, echilibrul unic care ridică ideea deasupra formei desăvîrșite - ci numai lipsa de perso-

nalitate în cugetare și în expresie, sau fie numai timiditatea mijloacelor proprii. Aporturile personale nu pot reeși însă decit deasupra experiențelor trecutului, și în legătură cu năzuințele prezentului. Inerția de spirit și lipsa de cultură vor stinjeni întodeauna desfășurarea operei de artă. Talentul nu dă decit stăpînirea asupra materialului brut. Valoarea aceia de umanitate care scoate o pinză din rindul întâmplătorului, n'o dă decit *conștiința* unei continuități și participarea la inovațiile timpului. Un artist trebuie să fie prin însăși menirea lui o cutie de rezonanță a vremii în care trăește. O cutie în care cîntă încă vechile ecouri...

Cercetarea, din acest punct de vedere, a picturii romînești este dureroasă.

*

Tipic este întru toate cazul pictorului ieșan *Octav Băncilă*.

Băncilă este o splendidă apariție naturală: o grădină neplivită, Paradou-ul abatelui Mouret, în care erburi nebune și minunate cresc alături cu toate buruienele și cu toți scaeții. Și dacă n'ar fi decit atit! Ar păstra măcar toată sălbătăcia vigoasă și tot elanul înșirilor firești... Dar o mină răutăcioasă a împrăștiat în această împărăție a voei slobode cioburi de-ale civilizației din afară: ici rudimente ale unei arte sociale, care stau în pictura lui Băncilă ca o pălărie înzorzonată de tirg pe capul unei fete de țară; dincolo două-trei lese de flori din cele care lincezesc la ferestre, tunse și cuviincioase, dar nespuse de stinghere în această mare de vegetație buimacă.

Astfel de contraste nimicesc aproape impresia pe care pictura bună a lui Băncilă ar trebui s'o producă. Compozițiile sale sociale au în ele ceva din absurditatea personajilor lui Carageale. Sînt cele dintii forme pe care le ia cultura în plăsmuirea minților noi. Același echivoc, aceiași criză de desvoltare, cu mult mai ingrată în opera plastică unde se desfășoară pe socoteala artistului.

Vorba, străvezie și mobilă, este făcută pentru a exprima ideia. Și totuși cu cîtă greutate se ridică ea dela realitatea obișnuită la adevărata idee înaripată și coprinzătoare. Cu cit mai puternic, dar și cu cit mai anevoe, se desprinde această idee din construirile materiale. Pentru a depăși lumea senzațiilor, pictorul sau sculptorul va trebui să aibă, fie o întinsă cultură personală sau moștenită (ca Rodin, ca Meunier, ca Dante Gabriel Rosetti), fie o credință iluminată cum o aveau primitivii italieni, de pildă. Altfel, ideia — sărmană pasăre cu aripi ciuntite, se va tîri la pămînt în salturi zadarnice și penibile.

Nu am spus acestea spre a micșora pe Băncilă. Ci numai spre a deosebi pe falșul de adevăratul Băncilă; și cu o sinceră bucurie voi recunoaște a doua oară calitățile de francheță, de spontaneitate, de vigoare, care fac dintr'însul — uneori — un mare pictor. Băncilă este o forță vie; o forță nedomolită, necaptată. Cine zice forță, zice avînt, zice brutalitate; nu zice însă nici măsură, nici

Luchian

(Colecția Bogdan-Pitești)

Pal.udy

Vija Romina

collady

(Din expoziția Societății „Arta Română“)

Ressu

•Viaja Romircaed•

Ressu

(Colecția Bogdan-Pitești)

Luchian

(Colecția Bogdan-Pitești)

Viața Românească:

gust. Deși forța nu exclude nici măsura, nici gustul—cînd e deplină și stăpînită, aceste însușiri vor apărea atunci în cea mai înaltă realizare a lor, căci nu vor fi simple potriviri artificiale, ci pulsația vie a unei puteri ordonate și creatoare.

Sînt unele peizagii ale lui Băncilă—vederea din Păcurarii lașilor, de pildă—care răspund unei asemenea clipe de deplinătate a forței. Realizarea este atunci atît de puternică și de firească, atît de complectă, că exclude orice idee de muncă și de artificiu. Imaginea pare a fi răsărit dintr'odată prin proecțiunea pe pînză a unei viziuni desăvîrșite.

Arta este însă maicuseamă modul de a ajuta prin artificii unele mijloace materiale mai mult sau mai puțin mărginite. Arta este pricepere, discernămint, invenție, ingeniozitate. Ea dă putere celor slabi, și face de neînvins pe cei tari. Această artă, lui Băncilă i-a rămas străină. Admirabil aparat de înregistrare și repetiție a senzațiilor, el nu posedă știința aceea de a le distila și limpezi. Simțul critic, cași familiaritatea ideii, lipsesc cu desăvîrșire lui Băncilă. Numai aceasta explică inegalitățile care uimesc în opera sa tot așa de mult ca unele realizări.

*

Expoziția societății *Arta Romînă* confirmă în alt chip observațiile dela începutul acestui articol.

„Arta Romînă“ s'a despărțit din „Tinerimea Artistică“ ca o mlădiță tinăra dintr'un trunchiu îmbătrînit. Ea strînge laolaltă o bună parte a pictorilor și a sculptorilor din noua generație. Ea cuprinde pe Iser și pe Pallady, pe Ressu și pe Teodorescu-Sion, pe Ștefan Dumitrescu, pe Tonitza, pe Bunescu, pe Macedonsky, pe Teișanu, pe Ionescu-Doru, pe Paciurea, pe Jalea, pe Han... E-numerație obositoare, pe care n'am făcut-o decît pentru a avea cuvînt să repet că spre aceste nume aveau să se li drepte aproape toate așteptările noastre. Această tinereță—sau nimenea—avea să întrupeze îndrăznelile plasticei romînești, curiozitatea ei, elanul ei spre noi mijloace de expresie, spre motive de inspirație noi... Ceva din ferberea unei lumi în prefacere trebuia să ajungă până la dînsa... Răsunetul luptei de reînoire care frămîntă cu atîta aprindere arta apuseană, luptă admirabilă și salutară prin cercetarea nouă pe care o impune a tuturor valorilor moștenite, nu se putea să nu pătrundă până la „tinerii“ aceștia.

Și totuși nu Afară de puține nume—Pallady, Iser, Sion, Tonitza—pictura noastră nouă a rămas o insulă fericită, calmă, departe de marile neliniști care plămădesc arta și o împospătează.

Lipsă de cultură, inerție de spirit, probabil. Căci excepțiile pe care le-am citat—în primul rînd Iser și Pallady—se țin la înălțimea mentalității artistice europene.

N'ași vrea să se creadă că intenționez să cobor cituși de puțin talentul celorlalți: a unui Ressu de pildă. Ressu are însușiri *picturale*, de sensibilitate și de inteligență în același timp, pe

care prea puțin din colegii săi le pot apropia. Privirea sa găsește amănuntul caracteristic și mina îl redă cu simplitate și eleganță... Dar Ressu e Român; ca noi toți, nu e așa? Și Românul are o strașnică îndeminare să se așeze în mijlocul vieții, spre a recolta cu ușurință „atît cit li trebuie ca să trăiască.“ Avem despre facultățile lui Ressu o idee, probabil, mai înaltă decît aceea pe care și-o face însuși; și deasupra compozițiilor „interesante“ de o tehnică adesea ireproșabilă, am vrea să le vedem realizate într'o operă de inspirație viguroasă și susținută, care să depășească orizontul unei generații.

Bunescu ne apăruse în expoziția personală din primăvara trecută ca o sensibilitate delicată, întoarsă mai cu seamă spre problemele luminii. Această preocupare continuă și acum. Dacă am înțeles bine, Bunescu vede în lumină singura realitate. Ea condiționează toate celelalte aparente, prefăcîndu-le, schimbîndu-le, însemnîndu-le rostul și caracterul. Este punctul de vedere, bine cunoscut, al impresionismului francez — cea dintâi formă a abstracției în pictură. Notăm de anul trecut primejdia care așteaptă în această direcție pe artist. Este misticismul luminii care trebuia să-l conducă la operele diafane — și ca concepție și ca execuție — din expoziția de acum. A transforma lumina din mediu vibrant în subiect este o rătăcire, care stoarce realitatea concretă de toată seva ei, în folosul unei plăsmuiri livide și fantomale. Studiile de această natură ale lui Claude Monet ar fi putut să fie pentru d. Bunescu o prețioasă indicație a unor margini care nu pot fi depășite.

Calitățile sale de compoziție, de desen, de culoare, amenință să se atrofieze în factura diluată spre care înclină. Așteptăm o reîmbărbătare.

Voi releva cu bucurie talentul prob al lui Ștefan Dumitrescu, care se afirmă cu temei, în unele compoziții pline de atmosferă și de culoare, cum sînt Firma galbenă, stradă din Iași, Peisagiul (no. 15)... Tonitza expune cîteva studii și compoziții ușoare care vădesc un simț deosebit al ansamblului și o delicată viziune a realităților apropiate.

Macedonsky este un portretist interesant. Figurile sale sînt bine studiate și construite cu pricepere. Li s'ar putea imputa cel mult oarecare rigiditate de factură și lipsa comunicativității aceleia speciale care clasează portretele desăvîrșite. Alegerea modelurilor nu e străină cred, de această insuficiență.

Sion, Dărăscu, Cornescu figurază în expoziție, de data aceasta, mai mult spre a complecta catalogul. Iser expune unele lucrări care au figurat în expoziția din Ianuarie și altele noi, concepute și executate în același stil. Menționez „Interiorul“, „Tătaroaicile“, un „Cap de turc“, „Debarcaderul din Scutari“...

Mi-au rămas Pallady și Lukian. Amîndoi artiști desăvîrșiți, colorisți de netăgăduită virtuozitate amîndoi. Aproximarea mi-o sugerează expoziția de acum, care pune unul lîngă altul aceste temperamente atît de deosebite.

Arta este în primul rînd folosirea valorilor sub raporturile cele mai potrivite spre a reda o impresie sau o construcție de ansamblu, cît mai semnificativ și cît mai unitar. Raportul dintre linie și linie, dintre ton și ton, dintre linie și ton,—iată unicul mijloc de a reprezenta în îngustimea unui cadru infinitul închipuirilor noastre.

În acest înțeles, Lukian și Pallady sînt deopotrivă mari artiști. Pentru că amîndoi știu să folosească, în vederea unei anumite intenții, particularități care pot fi discordante și pe care instinctul lor le adaptează unei concepții centrale. Temperamentul său impune lui Lukian strălucite acorduri din gama majoră, de o limpiditate, de o francheță, de o căldură pe care vremea nu le-a putut scădea cu nimic; și deasemeni temperamentul său scoate lui Pallady acorduri tot atît de armonioase din gama minoră, sumbre împreunări a tonurilor cenușii, iritante cîteodată, mișcătoare totdeauna prin puterea lor de evocație și de mister. Viața pe care o cîntă, asigură lui Lukian o faimă și o trăinicie pe care trupul lui bolnav nu le putea visa altfel; armoniile nestabile evocate de Pallady sînt o dezolată cunună pe umerii palizi ai unei frumuseți care se duce.

Unitatea de concepție în feluritele întrupări, și corespondența dintre mijloacele plastice și stările sufletești pe care vor să le exprime—iată ceiace hotărăște măsura unui artist.

Căci sinceritatea rămîne în artă cel dintăiu și cel de pe urmă cuvînt.

Eugen Crăciun

Cronica Feministă

Feminismul în România

În vremurile cînd toți cîți aveau îndatorire ostășească porniseră pentru reîntregirea moștenirii strămoșești risipite în veacurile de vitregă soartă, femeia romînă, prin activitatea ei, fie în apropierea frontului, fie înlăuntrul țării, a alinat durerile, a susținut energiile, a păstrat nestins focul credinței în triumful final al cauzei noastre drepte și a avut o parte însemnată în realizarea idealului romînesc.

Prin tărie sufletească, prin spirit de solidaritate și de jertfă, romînca s'a dovedit la înălțimea celor mai grele împrejurări și demnă tovarășă a ostașului depe front. S'au desăvîrșit reciproc, printr'o minunată diviziune a muncii potrivit cu firea fiecăruia, într'o conlucrare de toate clipele, într'o comună efortare spre a jungerea aceluiași scop suprem.

S'au vădit în cel mai înalt grad însușirile înăscute ale femeii, care n'avuseseră până atunci prilejul de a se desvolta în toată plenitudinea lor. A fost pentru mulți și pentru multe o adevărată revelație de forțe ce stătuseră latente din lipsă de întrebuintare.

La această muncă, în slujba celei mai înalte ținte, au participat femei din toate clasele sociale și din toate unghiurile romînismului. Au învățat a se cunoaște mai bine, a-și prețui puterile și a se pătrunde de rostul social pe care activitatea lor îl putea avea pe tărîmurile cele mai felurite.

Din experiența acelor zile de grele lupte s'a născut conștiința interesului obștesc pe care l-ar reprezenta folosința atîtor forțe și însușiri dovedite, și în opera pașnică de refacere și de organizare a Romîniei nouă. A fost o viziune limpede a unui nou ideal, după înfăptuirea idealului național. A fost o nouă încredere în puterile muncii, după roadele văzute ale unei munci încordate.

Astfel s'a înjghebat „Asociațiunea pentru emanciparea civilă și politică a femeii romîne“, care, cuprinzînd romînca de pretutîndeni, a fost cea dintăiu icoană a Romîniei întregite.

Programul Asociațiunii a izvorit din constatarea practică, în timpul războiului, a lipsurilor organizației noastre sociale și din

conștiința dobândită a însemnătății părții contributive pe care femeia o putea aduce în împlinirea lor.

Acest program, care formează călăuză activității noastre viitoare, are în primul rînd un scop educativ și social.

La temeliea unei reforme serioase stă fără îndoială ceea ce d. M'ehedișii a numit „Altă creștere” sau „Școala muncii în faptă”. Deaceia în programul nostru, pe lângă combaterea analfabetismului și crearea de școli de adulți, am înscris răspîndirea cunoștințelor elementare și practice de gospodărie și igienă, precum și îndrumarea femeilor către comerț și meserii. Prin pregătirea fetelor pentru munca socială, programul nostru nu înțelegem numai profesoratul și funcțiile statului către care se împulzește populația noastră feminină, după pilda de altfel a celei bărbătești. Se știe că din școlile noastre profesionale și de menaj nu ies bucatărese, guvernante, gospodine, croitorese, dar copiste, dactilografe, sau iarăși profesoare care pregătesc la rîndul lor alte candidade la funcțiuni publice. Această tendință trebuie curmată.

În legătură cu noua îndrumare spre adevărata muncă socială, programul nostru cuprinde înființarea de ateliere și magazine pentru desfacerea produselor muncii feminine.

Alături cu pregătirea pentru activitatea practică, stă preocuparea de starea sufletească lăsată în părăsire în învățămîntul nostru. Se știe la cită decădere fizică și morală este expus tineretul feminin care vine în orașe pentru a căuta „cultura” sau a-și crea o situație. În locul mizeriei și promiscuității dela „gazde”, vom cămine menite a supraveghea tinerimea și a o îndruma pe calea morală. După eșirea din școală, vom încă să călăuzim pașii începători în viață, prin birouri de informații și de sfaturi.

Pentru elementele cu aptitudini mai înalte cerem deschiderea funcțiilor publice și a profesiilor libere pentru femei. Experiența a dovedit, mai ales în timpul războiului, pregătirea femeilor pentru ațitea ramuri ale administrației publice : igiena, educația, asistența.

Nu trebuie uitat că poporul românesc este în majoritate covârșitoare un popor de plugari. Din clasa rurală se ridică succesiv elemente care preînnoesc neconținut clasa conducătoare. La sate deci este izvorul energiilor viitoare ale neamului. Săteanca trebuie însă să înceteze de a fi o uneltă de muncă brută și trebuie readusă la adevărata ei menire de mamă și de gospodină. Nu la seceră și la prașilă unde-și isovește puterile pentru un folos iluzoriu, dar în c să și în ogradă pentru pregătirea conducătorilor de mîine ai Romîniei și pentru dezvoltarea gospodăriei, spre adevărata propășire materială și morală a familiei țărănești. Cînd țaranca va putea îngriji de trupul și de sufletul copilului, cînd va putea îngheba în jurul casei o mică fermă, un pas hotărîtor va fi fost făcut în calea progresului. Ea știe a munci, ea păstrează comori sufletești neprețuite, dar trebuie îndrumată și trebuie să i se lase răgazul pentru îndeplinirea adevăratei ei misiuni.

Prin aplicarea programului nostru nădăjduim astfel să prevenim atâtea flagele care storc vloga poporului român, mortalitatea infantilă, tuberculoza, alcoolismul...

Pentru o astfel de operă trebuie o întreagă educație a voinții, trezirea conștiinții, ridicarea nivelului intelectual și moral, punerea în valoare a unui fond bun, lăsat în părăsire. Trebuie îndelungă răbdare, multă abnegație și mai ales iubire, în-ușiri eminamente feminine. Deaceia voim apropierea sufletească a femeilor din toate clasele sociale.

Dar inițiativele particulare, cu oricâtă tragere de inimă ar fi pornite, nu pot ajunge. Trebuie concursul statului, ca reprezentant firesc nu numai al intereselor prezente ale neamului, dar și al generațiilor viitoare. Nu înțelegem însă prin stat organizarea centralistă și autoritară a administrației noastre de până acum. Statul trebuie să fie organul de coordonare, de sprijinire și de activare a inițiativelor individuale sau ale asociațiilor spontane.

Dar tocmai din cauza acestui rol al statului, programul nostru cuprinde și revendicarea drepturilor civile și politice pentru femei, deopotrivă cu bărbații. Activitatea feminină nu-și poate da toate roadele cât timp este numai tolerată, expusă a fi stînjinită, restrînsă sau oprită de voința administrației sau legiuitorului, fără ca glasul femeii să poată fi auzit.

Femeia a dovedit că are conștiința îndatoririlor ei. Cerînd drepturi, știe că-și asumă răspunderi. Invers, acordarea drepturilor va avea asupra femeilor, cași asupra bărbaților, efectul de-a spori simțul răspunderilor acolo unde există, de a-l trezi acolo unde încă lincezește din lipsă de participare la viața publică. Cerem deci drepturile politice, nu dintr'o dorință deșartă de egalizare cu bărbații, ci din convingerea că interesele superioare ale neamului voesc ca jumătate din forțele vieții naționale să nu fie înlăturate de la puțința de a munci și de a-și înlătui idile prin toate mijloacele legale pe care organizația de stat le pune la dispoziția cetățenilor care se bucură de plenitudinea drepturilor.

Facem apel la colaborarea tuturor competențelor, tuturor energiilor, tuturor inimilor calde.

Închegăm la muncă, alături de noi, pe toți cei convinși că este de făcut, nu numai pentru a vindeca rănile lăsate de războiu, dar și pentru a așeza pe temelii sănătoase România nouă eșită din atîta sînge și din atîtea jertfe.

1 Aprilie 1920.

Sanda Flitti
născută Ghica

CRONICA JURIDICA

Decretul de amnistie

Decind negura posomorită a războiului s'a ridicat încet de pe suflete, decind nevoile, durerile, amărăciunile și temerile care ne-au chinuit atit, în anii aceștia glorioși dar teribili, s'au risipit una câte una, decind ingerul păcii și-a îndreptat iar înspre noi pașii nesiguri,—de atunci, un singur cuvint e pe buzele tuturor : amnistia.

Amar ca toată suferința pe care o evocă, suav ca toată speranța de care se leagă, cuvintul acesta închide în ei o mare parte din taina liniștii de azi și de mâni.

Deaceia acum, când după atita așteptare el încetează de a mai exprima o speranță pentru a deveni—pare-se—în fine o realitate,—o mulțumire adincă ar trebui să cuprindă sufletele tuturor.

Totuși mulțumirea aceasta nu s'a produs. Decretul care acordă amnistia nu pare deloc a fi cel așteptat ; el nu e, desigur, cel ce ar fi trebuit să fie.

Ce este o amnistie ?

Dupăce izbuti să răstoarne și s'alunge pe cei 30 de tirani ai Atenei, Trasybul înțalese numaidecît că o mișcare singeroasă era pe cale de a se produce și că poporul nu se putea hotări să erte ușor pe partizanii celor care puseseră în primejdie libertățile Cetății. Conduc de dorința ca nici o cruzime și nici o violență să nu păteze mărșul act politic pe care-l îndeplinise, el ceru poporului atenian să uite tot ce ar fi putut să-i tulbure liniștea și să acorde celor vinovați, ertarea complectă. Dorința sa fu îndeplinită.

Dacă mărturia lui Valeriu Maximus e adevărată, atunci aceasta e cea dintâi amnistie pe care o cunoaște istoria.

De atunci, ori de citeori necesitatea represiunii unor infracțiuni născute din mari frământări sociale, amenință să tulbure liniștea publică,—puterea suverană s'a văzut silită să oprească în loc cursul justiției. Romanii, au cunoscut bine amnistia, sub numele de *indulgentia*, deosebind-o în chip lămurit de *abolitio*, care ar corespunde astăzi noțiunii de grație. Și dreptul vechiu apu-

sean o înregistrează în tot Evul mediu și în timpurile moderne până la 1789. Un moment numai, în dorința de a înlocui prețutindeni arbitralul prin egalitatea civilă, Revoluția cea mare încearcă s'o desființeze. („L'usage des lettres de grâce, de remission, d'abolition, de pardon et de commutation de peines, sont abolies pour tous les crimes poursuivies par voie de jurés.“ Art. 13 c. p-n. din 1791). Dar marile tulburări care agitâ societatea în primele timpuri ale Epocei contemporane o impun cu atita putere incit, în Franța, decretelc de amnistie reapar, cu începere chiar din anul 1791, adică imediat după promulgarea codului penal. De atunci, practica amnistiei, adeseori abuzivă (V. Daniel Bellet, *Le Mépris des lois...*), n'a încetat un moment de a stâpini ordinea legală și politică. Iar astăzi ea e privită ca un corolar indispensabil al dreptului represiv, ca o instituție a cărei funcțiune e de a asigura în timpuri tulburi, echilibrul forțelor sociale și armonia vieții publice.

„Societatea, zice Beraull, nu înflige pede se decit pentru a-și apara existența. Dacă prin efectul unor împrejurări particulare represiunea unor infracțiuni încetează de a mai fi recamată de interesul general, sau dacă maiusamă ea este contrară acestui interes, puterea publică e datoare să-și închidă ochii și legea să-și acopere fața.“

Caracterul intim al amnistiei așa cum il arată natura lucrurilor și mărturia istorică e dar coprins în ideia aceasta, că ori de câte ori represiunea legală nu e în stare să asigure liniștea publică, ea trebuie înlăturată în interesul acesteia din urmă. De aceea amnistia, care în etimologia cuvintului înseamnă uitare, are efecte largi și retroactive; ea nu privește numai pedeapsa, cum o face grația, ci desființează în totul urmările juridice ale actului iregular. De aceea dreptul de a o acorda e socotit ca avind aceeași origină cu dreptul de a face tratate de pace sau de alianță; multe amnistii acordindu-se chiar prin asmena tratate (v. de pildă tratatul dela București, 1918, cu clauzelc de amnistie impuse de inamic). De aceea amnistia privește în genere numai infracțiunile care nasc în cursul luptelor politice și a tulburărilor sociale, sau în timpul unor mari calamități publice: epidemii, foamete, războaie —, și nu se dă prin urmare de it atunci când asprimea represaliilor ar conserva prea mult timp imaginea împrejurărilor nenorocite din trecut sau ar suscita prea mult pasunța populară și — într'un caz sau altul — ar amenința în chip serios pacea și armonia vieții.

Care sînt împrejurările particulare ce au silit guvernul s'acorde decretul de amnistie?

Niciodată în cursul istoriei, viața noastră n'a fost mai adinc zdruncinată decit sub influența evenimentelor dela 1914 încoace. Niciodată, preocupări mai multe, pasiuni mai violente, disensiuni mai profunde, n'au tulburat în chip mai puternic liniștea vieții noastre. Niciodată iarăși frământări de felul acesta nu s'au produs în mijlocul unei crize morale mai grave decit cea de azi.

Anii de neutralitate ne-au sfârșit în lupte politice, care au

atins paroxismul violenței. Războiul ne-a surprins cu sufletele pline de îndoială și de ură, cu mintea preocupată de o sumă de lucruri mărunte... Apoi dezastrele înregistrate în cursul epopeii mondiale, situația particulară în care ne găseam, cu mijloacele noastre așa de restrinse, cu nesfârșitele dificultăți politice și diplomatice, cu vagul dezolant pe care vălmășagul sîngeros al lumii îl proiecta în viitor, — ne-au strecurat în suflete otrava acelor temeri nelămurite, care ne-ar fi pierdut desigur, de n'ar fi fost admirabilul instinct de rasă care dormea în adîncimile profunde ale maselor... În fine războiul ne-a zmulș ca o furtună fantastică și ne-a cufundat ani întregi în cea mai neagră mizerie, în cea mai neînchipuită suferință...

Tot ce s'a petrecut în timpul acesta nu mai poartă caracterul actelor ce se desprind din ordinea unei alcătuirii normale. Am trăit o epocă de nevroză socială. Viața și-a eșit din matcă și după cum cei mari, s'au socotit la un moment dat în drept să suspende constituția, așa logica neînfrîntă a lucrurilor a suspendat dela sine ordinea morală a vieții.

Dar acum, toate au trecut, ca un vis, în care oribilul s'a asociat cu sublimul. Sforțările supraumane pe care le-am făcut și care ne-ar fi putut distruge, ne-au dus la triumf și la glorie. Cu realizarea idealului național, viitorul ne-a deschis perspective imense într'o viață nouă care cere o cooperare strînsă și armonică a tuturor forțelor națiunii.

Dar viața aceasta nouă în care atîtea probleme grave se pun dela început cu o necesitate brutală — și pe care atîtea greutăți o complică peste măsură la fiecare pas — viața aceasta poate ea admite ca trecutul recent să proiecteze mereu asupra-i umbră posomorită a neajunsurilor lui? Nu. Nici liniștea socială, nici buna și sincera dispoziție la vasta activitate națională ce stă să înceapă, nu sînt cu puțință fără ca umbra aceasta să fi dispărut.

Aici era, dar, rostul amnistiei. Diversiunile trecute nu s'au stins; vechile pasiuni, încriminări și suspiciuni n'au încetat; suferințele trecute nu s'au potolit; nedreptățile regimurilor de excepție revoltă încă spiritul de dreptate al mulțimii; cu un cuvînt, răniile sociale toate stau mereu încă deschise. Și în timpul cînd închisorile, pe care numai groaznicele molime sînt în stare să le mai ușureze din cînd în cînd, sînt încă pline de nenorociți care ispășesc acte de slăbiciune, de rătăcire, de uitare, de nebunie, poate nu atît de grave cît crimele de omisiune, de nepasare, de egoism, de nepricepere ale celor pentru care nu există răspundere, — în timpul acesta, ipocrizia vieții publice și nerușinarea îmbogățitorilor din nenorocirile războiului sfidează la fiecare pas răbdarea încercată a mulțimii.

Iată ce ar fi trebuit să îndrepte decretul de amnistie.

Incepînd cu repararea nenumăratelor erori și nedreptăți pe care o justiție de excepție, lucrînd sub presiunea unor triste necesități curente, era în chip fatal condusă a le săvîrși, — înțelegînd și ertînd apoi toate slăbiciunile, toate rătăcirile și toate vinile di-

rect legate de împrejurările războiului, așternind uitarea peste tot ce a fost eroare, peste tot ce a fost suferință, peste tot ce ne poate încă întrista viața, făcând ca trecutul să rămână scaldat numai în lumina faptelor lui mari și silind astfel toate pasiunile să tacă,—decretul nu numai ar fi săvârșit cel mai curat și cel mai înțelept act politic, dar ar fi rezolvat în același timp una din cele mai înalte probleme de morală socială.

Și el n'a făcut aceasta.

Astfel în loc ca ideea dela care procede să fi fost aceea a liniștii sociale, care formează esența și tradiția instituției, decretul acuză ideea de recompensă pentru cei care, făcând parte din cadrele armatei, au luat asupra-le o parte mai largă din greutățile războiului.

Eroare gravă împotriva logicei și a moralei; eroare împotriva ideii de justiție socială. Nu. Recompensa aceasta care acopere toate delictele de drept comun ale înviniților dela părțile sedentare și care exclude atâtea alte delictes de războiu, n'are ce căuta în această afacere. Desigur că cea mai mare parte din infracțiunile excluse dela beneficiul decretului au un caracter grav. Dar este ceva mai grav decit ele: sint erorile judiciare, pe care autoritatea lucrului judecat nu mai îngăduie, nimărui să le atingă, erorile în constatarea faptelor și în aprecierea lor, erorile grave, singeroase, fatale, pe care numai uitarea le poate îndrepta.

Prea larg pentru infracțiunile de drept comun, care nu cereau nici atita grijă nici atita grabă, prea îngust pentru infracțiunile care, eșite direct din suferințele războiului, justificau mai mult binefacerea uitării,—decretul nu se ocupă decit de o categorie socială și mai ales n'are niciun cuvint pentru delictesle politice, a căror absolută nesocotire în împrejurările de față poate fi cauza nenorocită nu numai de nemulțumiri adinci dar și de tulburări sociale destul de grave.

Cu lipsurile cu care se înfățișează, astfel, decretul e departe dea răspunde funcțiunii sale. El tulbură ordinea legală acordind ertarea unor fapte care ar fi putut rămine sub rigoarea dreptului represiv; el tulbură ordinea socială refuzind aceiași măsură unor acte pe care buna înțelegere a interesului public impunea să fie date uitării.

El ne lasă, deci, să tirim încă mai departe, prinsă de picior, ghiuleaua grea a păcatelor din urmă...

Guvernul are, desigur, motivele sale de a fi lucrat astfel. El a făcut un act de largă clemență „pentru a putea,—cum spune raportul cătră rege—să păstreze datina strămoșească cind de sfințele sărbători ale Paștilor se ertau cei rătăciți“. Amnistia, însă, amnistia cea adevărată, cea dreaptă și utilă, cea care dă liniștea sufletelor,—aceia ne-o datorește încă.

E. Herovanu

CRONICA RIMATA

Chestie personală

Numele „Sevastos” e curat ~~grecese~~,
Un ziar

Aşa-i, într'adevăr. Eu nu contest.
Da... numele, amice, e un şarpe
Ce se trăşte după noi modest,
Cu flexiuni şi foşnet de eşarpe.

Mi-l şi uitasem. Nobila Helladă
Intr'însul doarme ca 'ntr'un cîinitir, —
Dar cînd o arzi cu varga peste coadă,
Reptila naltă capul de safir...

Şi 'n ochii ei punctaţi cu praf de-argint
Mi-arată generaţii fără număr:
Pescari proptiţi pe socluri de Corint,
Femei cu peplum incheiat pe umăr.

(Reminiscentele mă precipită
Spre mediul antic ca pe tobogan...)
Vád marea limpede şi liniştită
Cum tremură 'n sclipiri de iatagan,

Şi parcă un străbun cu nas elin
Îmi face semne c'o enormă vislă, —
Dar eu prefer voiajului marin
Cerdacul şi pantofii mei de pislă.

Iar şarpele, uitînd de mări şi Stix,
Închide ochii plini de vechea-i ţară
Şi 'ncolăcit pe braţ rămîne fix,
Strălucitor şi pur, ca o brăţară.

...Intr'un belşug de floră şi lumină,
Copacii parcă-s globuri de sopon,
Pe care-April le suflă prin grădina...

Şi-atunci, mă simt perfect autohton...

M. Sv.

CRONICA TEATRALA

— Din Iași —

Stagiunea anului acesta ne-a prilejuit surprinderi. Ca niciodată, scena, sub iscusita direcțiune a d-lui Codreanu, a purtat deopotrivă povara gândului lui Ibsen și hazul comediilor lui Sardou; după astmaticile versuri, puhave și blegi, din „Viaicu-Vodă“, aerianul ritm din „Prințesa îndepărtată“ a șchiopătat, câteodată cu grație; patrioții dela bariere, cu ciomege și șalvari, studenții pletosi și militarii cu pinteni, s'au dus în cîrd compact la „Dezertorul“; la „Bucuria casei“, au ris pompierii și la „Văpaia“, de emoție, au uitat spectatorii să tușească.

S'au desmormîntat actori și piese; pe dealtăparte, s'au înlocuit cîteva stafii de odinioară, cu trupuri vii și suflete mai tinere; ne-am văzut cu satisfacție izbăviți de eroii de pîslă ai vechilor stagiuni, dar mîhnirea ne-a fost tot atît de mare cînd am văzut cum majusculara Natură bate încă la porțile scenei, neisbutind să intre.

Afară de caracterul specific scandinav, pe care nu-l putem în întregime cuprinde, „Constructorul Solness“ al lui Ibsen — surpriza stagiunii actuale — înfățișează dificultăți, atît în pricepere cît și mai ales, în interpretare.

● Asta din pricina unei dualități de intrigă, caracteristică teatrului ibsenian. O dramă de-a lui Ibsen e, mai întotdeauna, o suprapunere de două sensuri care curg simultan, în aceeași direcție, câteodată strîns legate, așa încît aproape se confundă, alteleori distincte, dar întotdeauna de-aproape înrudite. Arta lui Ibsen le călăuzește fără să le-amestece, le amestecă, după voe, fără să le confunde, le împletește. Sensul faptelor, în Ibsen, e, de cele mai multe ori, altul decît al vorbelor. Drama se încheagă din tovărășia aceasta. E ceiace, obișnuit, se numește „Symbolismul ibsenian“.

Nimic mai firesc, într'adevăr, ca trista întîmplare a lui Solness! Un maestru arhitect, pe pragul bătrîneții, mîhnit că gloria îl va părăsi, care, nesocotind sfatul unei prudente soții, se îndărătnicește să se urce în vîrfurile turnului pe care de curînd l-a construit și unde trebuie, după obicei, să atîrne o tunună, — și asta după îndemnul unei svăpăiale fete nesocotite, care bate din palme văzîndu-l sus și, nepăsătoare, suride încă atunci cînd, cum era de așteptat, constructorul, învins de vîrstă, cade mort...

Și atît. Asta e intriga. Dar e numai intriga *aparentă* din Ibsen. În preajma faptelor, de-asupra lor, se ridică cuvintele. Și ascultîndu-le, a doua intrigă — cea adevărată — se înfățișează, cuprinzătoare.

Constructorul Solness a fost, pe vremuri, o voință. A voit gloria, a căpătat-o. Acum e în preajma istovirii. Simte că puterea de odinioară îl va părăsi. Avântul lui, îmbătrinit și greu, se silește încă să înfrunte avântul tânăr care tresare aproape de el, în discipolul lui, pe care îl nesocotește. Voința, intactă, a devenit prudentă. Solness știe încă săpini.

Dar Solness are lângă el pe soția lui. Și între el și dînsa s'a năruit ceva. Asta se simte dela primele scene. Și se simte că drama se prelungește adinec în trecut, că a început demult, cîndva, cu ani în urmă și că s'au petrecut atunci lucruri spăimîntătoare și mute. Din sufletele lor tăceri ruginite de timp se vor desprinde, gesturile lor vor da cu greu într'o parte negura de scrum care s'a cernut între ei, și vorbele lor vor fi ecouri șovăitoare. Ca în multe din dramele lui Ibsen, eroii se desgroapă singuri.

Doamna Solness e o ființă iubitoare și simplă. În casa bătrînă de odinioară, pe vremea cînd Solness plănua viitorul de glorie, acum împlinit, dînsa, în mijlocul amintirilor ei, trăia mulțumită, cu copiii. Dar vechea locuință a ars demult. Copiii au murit. În noua clădire, bogată și vastă, pe care constructorul a creat-o, ea se simte stingheră, străină și mîhnită. Regretul bieteii căsute a copilăriei o chinuște.

Dar pentru Solness ea înseamnă, acum, Remușcarea. Căci vechiului cămin el singur i-a dat foc, pe furie. Era o piedică în drumul gloriei. N'ar mai fi construit nimic dacă ar fi rămas în el. *Trebuie* arsă casa bătrînă, pentruca, din cenușa ei hrănit, avîntul nou să crească, mai puternic.

Soția lui n'a știut niciodată nimic. Cît timp a simțit în el avîntul, Solness nu și-a adus aminte. Dar odată cu șovăelile vîrstei, trecutul a venit și s'a așezat în noua locuință, și cu el remușcarea.

Dar iată că o nădejde nouă intră în el, cînd Hilda Wangel, tînără și surizătoare, poposește pe neașteptate la dînsul. Hildei i-a făgăduit, cînd era copilă, aproape în glumă, că peste zece ani va veni s'o ia cu el și s'o ducă pe o culme înaltă, de unde îi va da toate bogățiile lumii. Anii au trecut și Hilda a venit să-și dobîndească darul. Solness a uitat. Dar ziua făgăduelii a fost chiar ziua cînd a atîrnat pe creștetul celui dintăiu turn construit de el, cununa izbînditoare. Și asta n'a putut să uite. Și iată că, prin Hilda, o altă remușcare, mult mai adîncă, îl cuprinde. Avîntul lui de odinioară îl părăsește? Va mai putea sui cununa pe virful turnului pe care-l construște acum, turnul locuinței lui nouă?

„Încearcă; trebuie să poți“, îl spune Hilda. „Renunță; fii prevăzător“, îl roagă soția lui. Și atunci ironia Hildei — revelatoare, poate, pentru întreaga dramă — izbucnește: „Dece își mai clădesc oamenii turnuri în care n'au putere să se urce!“

Indemnul Hildei a fost hotărîtor. Solness se va sui să afine cununa. Mulțimea care a venit să-i sărbătorească înălțarea

asteaptă la picioarele turnului. Iată-l sus. Soția lui îl privește înspăimântată. Și Hilda ridică brațele spre el. Mulțimea aplaudă. Dar, cu primul pas pe care îl face spre a se coborî, puterea care l-a ajutat să se urce, părăsește pe constructor și el cade.

În turburarea tuturor, Hilda a rămas cu brațele spre cer. Bucuria ei triumfătoare învinge tot; Solness s'a urcat încă odată până în vîrf, ca odinioară! Solness a căzut; dar asta nu înșamnă nimic: Solness a știut să-și ducă până la sfîrșit, gloria. A murit; avîntul care l-a întinerit trăește veșnic, păstrîndu-i, neînvinsă, amintirea.

Pentru eroii lui Ibsen nu putem avea antipatii sau simpatii. Nu putem simți pătimaș împreună cu ei. Li înțelegem sau nu, îi urmăm sau nu pe calea lor ascunsă și anevoioasă, dar stăm întotdeauna în urma lor, nu alături de dîșii. Ei ne conduc sau ne opresc în drum, silindu-ne să-i privim de departe cum pășesc triumfători peste prăpăstii. Nu-i putem nici iubi nici urî, după cum nu putem iubi sau urî Fulgerul și Furtuna.

● Incercarea d-lui Codreanu, întiu de-a reprezenta și pe urină de a face să izbutească „Constructorul Solness” pe scena noastră, a fost îndrăzneță și curajoasă. Mai mult decît în oricare altă dramă a lui Ibsen, o unitate de ton în interpretare, se impune. Asta din pricină că între Solness, soția lui și Hilda e strînsă legătură. Unul pe altul se completează, evidențiindu-se unul prin altul. Mai ales Solness și Hilda nu sînt decît elemente ale aceluiași suflet. Înainte de a fi apărut, o vezi pe Hilda în vorbele și faptele lui Solness. În *cea de-a doua* intrigă a dramei, Hilda răsare din el, vine dintr'însul, din trecutul lui de tinerețe și de încredere, luînd locul chinuitorului regret, care e soția lui. Și totuși Hilda are și personalitatea ei distinctă. Hilda e Avîntul etern față de Solness, Fapta pieritoare. Generalizînd și dînd un sens de măreață alegorie, n'ar fi Hilda Primăvara nouă, venită să desmierde în trecut ghețarii Nordului steril?

Mă îndoesc că un spectator, neprevenit printr-o lectură anterioară, să fi putut resimți impresia de neîncredere chinuitoare, de avînt șovăitor și de supremă înălțare morală pe care o ai cîtînd drama lui Ibsen.

Gestul ibsenian al înălțării (regăsit și în „Borkmann” și în „Brand” și mai ales în „Cînd dintre morți vom învia”), gest evident și plastic al urcării pe turn, urmate de căderea inevitabilă a fost poate tradus mai ușor, și înțeles. Dar o discordanță vădită între cei doi principali interpreți a dat un rezultat hibrid și sterp. Fiecare și-a înțeles rolul altfel decît cere tonalitatea dramei — cu deosebire că d. Damira a crezut că înțelege ceva, pe cînd laudabilul efort evident de pricepere al d-rei Topa ne-a dăruit o Hildă mai puțin simplă decît ar fi fost nevoie.

Printr'un joc ciudat al întîmplării, au apărut, anul acesta, în cinci piese șapte popi. În „Chemarea codrului”, „Poveste vitejească” scrisă în pyjamă, pe un yacht, de către Georges Dia-

mandy, un vlădică moldovean se tîngue pe munteneste, în persoana d-lui Vernescu, că au năvălit Tatarii; în „Vlaicu-Vodă“, un mitropolit scutură majestos cu sutana praful scîndurilor scenei; în „Duelul“ lui Lavedan, doi frați din care unul preot, își dispută o femeie, și pe pragul răspopirii, o tirzie rază cerească îl convinge pe tînărul abate să renunțe la pămînt: asta prin intervenția unui alt preot, bătrîn misionar schingiuit în China; în „Văpaia“ lui Kistaemekers, într'o atmosferă de neliniște și crimă, apare împăciuitoarea figură a unui preot; în „Amorul veghiază“ al lui Flers și Caillavet, un abate epicurian, gen Jérôme Coignard, consolează mîhnirile frivole a doi tineri căsătoriți; și n'am pomenit de „Martira“ lui Richepin, în care vociferează doi apostoli, nici de „Prințesa îndepărtată“ a lui Rostand, unde veacul al XII-lea te îndeamnă, fără de voe la vis...

Intr'un roman și cu atît mai mult într'o piesă de teatru, preoții aduc, prin natura lor, un element de monotonie. Intr'o operă de artă un preot nu poate fi interesant decît înfățișat cu calități sau defecte excepționale, sau interesant prin atitudinea curioasă și nouă pe care autorul o are față de el — ceiace e același lucru. Dacă nu, atunci în loc de a deschide un roman vom foileta, pioși, evanghelia, și în loc de a merge la teatru ne vom îndrepta pașii spre biserică.

„Văpaia“ a fost unul din succesele stagiunii. Drama lui Kistaemekers, solid alcătuită, proporționată și concisă, e un model de tehnică. E destul a aminti actul al doilea, care e aproape în întregime un dialog!

Colonelul Felt, om de voință și de acțiune, pasionat și violent, trăește despărțit de soția lui, Monie, suflet independent, care i-a stat împotriva, dar care odată l-a iubit. În preajma divorțului, se află acum amîndoi la vila soților Stettin, aproape de care e însemnatul fort de apărare, ale cărei lucrări le conduce Felt. Tot aici se găsește și avocatul Beaucourt. Acesta iubește pe doamna Felt; Monie, de-asemeni, are pentru el o iubire recunoscătoare. Amîndoi își travestesc rău dragostea sub haina unei prietinii. Felt a observat tot. Tăcut, îl vezi în actul I urmărindu-le, pe furis, gesturile. O explicație pe care o are cu Beaucourt vedește hotărîrea acestuia de a se căsători cu Monie, după divorțul ei, și pasiunea lui Felt pentru soția lui, pe care vrea s'o recucerească. Printre invitați se află și bancherul Glogau cu care Felt e în relații financiare. Intr'adevăr, Glogau a trecut pe sama lui, de acord cu Felt, toate polițele pe care acesta le semnase, strîmtoat de luxul cu care își înconjura soția, pentru a o păstra lîngă el. Glogau însă e un spion, care a speculat pasiunea lui Felt pentru a-l avea în puterea lui. Abil, el îl anunță că, nevoit să treacă o importantă poliță în mîinile unei a treia persoane, Felt va trebui până în cîteva zile să achite o sumă enormă; altfel închisoarea îl va dezonora. Desnădăduit, Felt amenință, se roagă zădarnic. Glogau îi propune, atunci, plata datoriei în schimbul planurilor fortului. Dar n'are timp să sfîrșească;

Felt, orbit de furie și rușine, îl sugrumă. De aici, acțiunea se precipită. Felt vine, noaptea, la soția lui, care tocmai aștepta pe Beaucourt pentru a se înțelege cu el asupra divorțului. Ii spune tot. Și atunci dragostea de odinioară revine: Monie recucerită de crima lui Felt, e a lui, din nou, trup și suflet. Complici acum, amîndoi scot din camera lui Felt unde s'a petrecut omorul, cadavrul lui Glogau ducîndu-l în camera lui; amîndoi îl așează pe fotoliu, îi potrivesc hainele, îi dau atitudinea unui om mort la masa lui de lucru. Dimineață în turburarea care s'a răspîndit în întreaga vilă, Beaucourt, care a bătut zădarnic noaptea la ușa Moniei, pricepe, după neașteptata ei schimbare, tot. E gata să dea pe față pe criminal; dar, atunci, cuvîntul de patrie rezolvă în chip simplu întîmplarea. Beaucourt își sacrifică dragostea, conduce el însuși cercetările, îndreptîndu-le cu iscusință în altă direcție, și pleacă fără nici-o vorbă pentru Monie care îi cere, timid, ertare...

Fin ironizată e figura bătrînului preot care atribue sfaturilor lui și reculegerii religioase, întoarcerea Moniei către bărbatul ei.

Pe scena noastră „Văpaia” a suferit o interpretare de un patetic cîteodată fals, de multeori exagerat, și rareori uman. De-alifel e un obicei la teatrul nostru de a fi cît mai puțin natural. Simplitatea, în artă, e cîteodată un rafinament subtil, — pe care, e drept, nu-l poate ajunge oricine.

Asta ca preambul pentru cele două piese în versuri reprezentate în această stagiune: „Martira” și „Prințesa îndepărtată”.

Nu ezit să afirm că nimeni nu știe să spue frumos versuri, dintre actorii Teatrului Național din Iași. La noi versurile sînt cîntate, urlate, gîfuite, dar nu spuse. A spune versuri nu însemnă numai a le sbîrni rimele. Fiecărui cuvînt trebuie să i se dea valoarea cuvenită. De multe ori înăuntrul versului sînt vorbe care trebuie să răsune mai puternic decît zurgălul rimei. Lăsînd deoparte „Martira”, în care intriga trasă de sfori prea învechite nu e scuzată prin laborioasa traducere a d-lui Codreanu, am văzut cu mîhnire muzica versului din „Prințesa îndepărtată”, preschimbată de multe ori în drîmbă pe buzele interpreților.

„Tereza Raquin” a fost, din punctul acesta de vedere, mai bine interpretată.

Bănuesc cunoscută puternica dramă a lui Zola: doi oameni, un bărbat și o femeie, puternici, tineri, frumoși, se iubesc șiucid pe un al treilea, slab, neputincios și urît, care le stă în cale. Liberi acum, dar chinuți de groaza de a-l vedea totuși pe cel mort între dîșii și întrînșii, dragostea lor se preschimbată pe nesimțite în ură, blestemîndu-se fiecare în celălalt. Și mor, otrăvindu-se sub privirile unei bătrîne paralizate mute, mama celui ucis, și care le cunoștea crima...

Totul simplu și adînc, ca însăși viața.

D-șoara Sorana Țopa a avut aici cele mai reușite momente din întreaga stagiune, dar le-a avut de-opotrivă și pe cele mai slabe. În scenele de dragoste pătimașe din actul I, a realizat bine

imaginea unei sălbaticre creole, cu sînge aprins și suflet de flăcări. În actele următoare, culminînd în al patrulea, greutatea rolului crește. În sufletul Terezei, chinuită de spaimă, se petrece, în cursul piesei, o schimbare fundamentală. E tranziția către o interiorizare a sentimentului, o adîncire pe care o dă remușcarea și groaza de supranatural. Către sfîrșit, în „Tereza Raquin” e o atmosferă de un tragic pe care Shakespeare nu-l întrece. Shakespeare are tragicul grandios care ne copleșește — ca un uragan; ne uimește mai mult decît ne înspăimîntă. În drama lui Zola tragicul e mai omenesc, mai aproape de noi și ne pătrunde mai lesne.

Ocolesc „Dezertorul”, „Strengarul din Paris”, „O aventură frumoasă”; salut reparația „Banilor” lui Mirbeau și, odată cu cortina ultimului act din „Prințesa îndepărtată”, încerc cîteva considerații impuse de sfîrșitul acestei stagiuni.

Parazitară și indispensabilă, personalitatea actorului e, artistică, cea mai puțin supusă unui criteriu fix. Dificultate căreia, la noi, i se adaugă lipsă, întâi de personalități și, al doilea, chiar de actori manechine. Un surplus de mediocrități ar fi preferabil proporției actuale.

Intr'un scurt interval de cîteva luni un actor e nevoit să joace în cinci-șase piese. Nu te oprești, astfel, de a-l vedea în fiecare întâiu pe el și după aceea rolul. Fatal, atunci, o confuzie. Piesele își pierd puțin cîte puțin din caracterul lor specific pentru a se contopi în masa comună, stagiunea.

E de mirat, prin urmare, că, în chip excepțional, de-abia se ajunge la redarea completă a *atmosferei* unei piese? Roluri, pe-alocurea, conștiincios îndeplinite; scene, cîteodată, reușite; colțuri de piesă dar nu atmosfera întregă. Nu ezit: lipsa de acord între interpreți, neputința de a se apropia de rol (nu de a *si-l apropia*, cum, dezastruos, se obicinuește), lipsa, deci, de real talent dramatic care stă tocmai în această depersonalizare. Actorul trebuie să uite de el, să păstreze din psihicul lui numai talentul.

De aici și confuzia între talent și rutină. Perfecția celei din urmă (greșit privită, la noi, ca perfecție totală) duce la minunate resurse de mimică, dar și la pantomimă, cinematograf sau teatru de surdo-muți.

Și acum, pentru ce aceste generale considerații inutile? Re-
citesc, mîhnit, o subtilă și cuprinzătoare conferință a lui André
Gide cu privire la Arta dramatică. Și întorcîndu-mă larăși la dis-
cuțiunile elementare ale criticii noastre, la silabisirile noastre șo-
văitoare în abecedarul Artei, întorcîndu-mă din nou la rutină, la
manechinism, la ridicule tremolizări nenaturale, la gesturi consacrate
mă voiu putea oare opri de a cugeta că, la noi, declama-
ția a rămas în urmă, rudimentară, demodată și falsă? Mă gîndesc
cu groază la poezia noastră rămasă la Asachi, de-opildă...

A. A. Philippide

Scrisori din Cluj

Martie

Un preot de pe Cimpie îmi povestește, cu multă mîhnire, de satele pierdute în întineric, sate rămase fără preoți și fără învățători. Ce vor fi făcînd oamenii în satele acelea din fundul Cimpiei uitate, rămași fără nici-o îndrumare în aceste zile de generală neorientare ! Nu li se poate lua în nume de rău această dezertare, nici preoților, nici dascălilor. Situația lor a fost atît de precară, încît e explicabil, că s'au folosit de cel dintăiu prilej ? — mai ales cei mai tineri — ca să se smulgă din viața de lipsuri și întineric, în care erau destinați să tinjască, luînd o slujbă la oraș, mai bine retribuiți.

Oamenii au rămas de capul lor, ca o barcă fără cirmaci, în voia valurilor.

Ispite de tot soiul îi pindesc, grăindu-le momitor, și infiltrînd în sufletul lor curat, germenul perzaniei. Cumplitele nenorociri și nedreptăți, ce au avut să îndure în vremea anilor de războiu, le-au alterat sufletul curat de odinioară și l-au făcut accesibil pentru toate răutățile. Țăranul cel sărac și bun de erii, după ce a ajuns la o stare materială de care n'ar fi îndrăsnit să viseze vre-odată, a devenit răutăcios și pretențios. El cere azi cît mai multă avere — pămînt — fără să-și dea sama dacă e harnic să-l muncească, și ce dezastru ar urma din această lăcomie fără rost. Sufărînțele trecutului i-au lăsat o amărăciune în suflet, pe care și-o descarcă acum asupra *domnilor*, chiar și asupra acelor, care i-au fost călăuzitorii și binevoitorii în zilele grele. Se pomenește pe-alocuri și minunea, că poporul nu mai are încredere în preoți, inspirîndu-le cineva ideea absurdă, că „*pochii* au făcut războiul”.

Goana înfrigurată, cu care s'au năpustit toți oamenii noștri, eu mai multă sau mai puțină carte, să-și asigure o situație cît mai ușoară și mai bine retribuită, a cauzat deoparte înlăturarea multor elemente de valoare, care au avut demnitatea să nu-și facă loc cu coatele, iar de alta : neglijarea totală a țărănimii.

Cît pentru înlăturarea, ori chiar *excluderea* unor elemente de valoare — căci sînt și cazuri de aceste, — leacul mai poate îngă-

dui amănare. În România Mare va fi destul teren de muncă pentru toți, mai ales când mulți din cei ce și-au făcut loc cu coatele, se vor dovedi incapabili de situațiile, la care s'au imbulzit.

Dar țărănimea nu mai poate fi neglijată, căci această neglijență ar avea urmări incalculabile. Unde sint vremile, când intelectuali noștri țineau prelegeri și adunări cu sătenii, luminându-i și hrănind în sufletul lor scintea entuziasmului? Când am stat de vorbă cu sătenii, mai pe urmă? După izbucnirea revoluției din Noemvrie 1918; înainte adunării dela Alba Iulia; cu ocazia înaltei vizite a perechii regale prin Ardeal. Atit! Dar chiar și cu aceste două prilejuri din urmă, poporului nu i s'a dat atenția de care era nevoie.

De aici înainte poporul a rămas de capul lui. Cărturariimea avea altceva mai bun de făcut, decit să se mai ocupe de popor. Erau chilipiruri ce se ofereau dela sine oamenilor cu puțin bun simț și lăcomie multă: averi de milioane, ce se puteau câștiga cu un permis, cu o vorbă bună, cu un mic favor, pe care unchiul îl face nepotului sau altor rubedenii..

Molima aceasta morală și-a întins rețeaua și asupra satelor noastre, unde terenul era cu atit mai ușor de câștigat, cu cit lumina rămăsese fără orientări și fără călăuză. Agenți străini, de toate soiurile, se strecoară la sate, agitând poporul împotriva cărturăriiimii, în special împotriva preoților. Înțeleg bine acești falși apostoli, că ținta lor este atinsă pe deplin, dacă au reușit să slăbească legătura de încredere dintre popor și conducătorii lui firești. Li se fac oamenilor false făgădueli de împărțiri de pământ; se agită cu bani și cu imprimare, și rețeaua acestei opere subversive încearcă să pătrundă și în armată. Gazete pentru popor avem puține și ele ajung cu mare greutate la destinație, în urma circulației extrem de anevoioase.

Chiar moralul soldaților ardeieni pare a fi scăzut — și lucrui se explică destul de ușor. Poporul nostru a luptat totdeauna sub steag străin, și datoria de militar și-a făcut-o totdeauna de silă. „Neamțu“ venea în sat și alegea fruntea flăcăilor, pe care îi asvârlea apoi fără milă, prin toate țările străine :

Bate, Doamne, neamțu'n drum,
C'a luat ce-a fost mai bun!

Cu ruperea frontului dela Ciucea și Beiuș, regimentele Moșilor au dovedit un eroism fără seamăn, și nu mă indoesc că și azi ar fi capabile de același eroism, dacă ar fi lămurite pe deplin asupra situației, și dacă oamenii chemați ar ține în ei pururea viu focul sfint al dragostei de neam, năpădit în vremea din urmă, de spuza altor preocupări de ordin josnic și egoist.

* * *

Iată, ce gânduri mi-a evocat povestea jalnică a satelor cămase fără preoți și fără îndrumători.

Se impune o acțiune urgentă și intensă pentru a salva poporul din vîltoarea în care se poate asvirli din neștiința lui, și prin viclenia falșilor apostoli ce-l împrejmuie, cînd conducătorii lui de eri l-au părăsit.

Avem, pare-mi-se, un Resort al propagandei. Binevoiască acest Resort a-și deschide ochii, făcînd măcar *contrapropagandă* la sate, propaganda fiind făcută deja.

Luminați poporul și înlăturați pe toți uneltitorii străini – sau vinduți străinilor – care ne sapă groapa!

Dar numai acum iau sama, că scrisoarea mea prea e din *tale-afară – prozaică...*

Era, probabil, mai de *actualitate*, că vorbim de soarele ce zîmbește la geam, cu tainice chemări de primăvară... de glorioși strămoși: Decebal, Traian, Mihai Viteazul... izbind cu pumnul în pieptul nost' de aramă, în care clocotesc șapte vieți... Să nu ne mai gîndim la mitocanii dela sate... să ne încingem într'o horă mare, dela Nistru pîn' la Tisa... și să-i tragem un chef, de să-i neargă vestea pînă dincolo de hotarele Romîniei Mari... Pe urmă, amețiji de șampanie, cu ochii întredeschiși, să ne întindem a lene pe pernele automobilului nostru, cu gestul elegant al biruitorului...

Al. Ciura

Scrisori din Paris

Februarie - Martie

Prima sarcină a noului parlament a fost concedierea guvernului Clémenceau. Hibrid ca compoziție politică, unitar doar în sfortarea unică cu care a terminat războiul, inegal în valoarea personalităților, guvernul trecut fusese o forță de oportunitate și atîta tot. Deși nu prea deosebit ca fizionomie de cel precedent, parlamentul actual nu mai putea fi satisfăcut de combinații de moment. Ceiace îi trebuia era o reprezentare integrală a tuturor grupărilor, un guvern pozitiv, cu intenții obiective de muncă și reabilitare, în care competența și specialitatea valorează mai mult decît tactul savant de culise al politicianilor de meserie. Se pare că era *guvernelor de funcționari* e peste tot în floare. Ea e o caracteristică a oboselii de lupte intestinale și a gustului de libertate desfrînată. *Faza administrativă* înlocuște *faza legislativ-parlamentară* a politicii de până acum. Se guvernează prin regulamente și circulări, prin ordine scurte de gospodărie, nu prin dezbateri de logică sterilă, prin cazuistică de parlamentarism subtil, în care un discurs magistral ținut, putea trînti un cabinet.

Guvernul Millerand e dintre acestea. Primul ministru, socialist cumînte ca debutant, teoretician al formulei socialismului reformist, a făcut incetul cu incetul toate concesiile burgheze pe care le aduce fatalitatea biologică a vrîstei și aceia intelectuală a experienței.

Afară de aceasta, o muncă titanică de anonim cîstit i-a permis să realizeze în mic - cum se întîmplă întotdeauna - aceia-ce gîndise în mare. În urmă, în timpul războiului, girarea ministerului de războiu, guvernarea Alsaciei-Lorenei i-au adus în plus merite de devotat patriot. Astfel într'o anumită măsură, persoana sa e punctul de convergență al tuturor partidelor, care se vād în el egal de reprezentate și, dacă vreți, egal de nesatisfăcute. Socialiștii îl preferă lui Clémenceau, dar îi suspectează unele tendințe anticomuniste; conservatorii îl cred inferior celui dintăiu, dar îl preferă unui Caillaux. Toată lumea murmură, însă... în șoaptă. Toți au de formulat cîte-o obiecție, pe care sînt gata însă să o părăsească la perspectiva unui alt guvern mai „à outrance“.

În orice caz, se poate aștepta dela Millerand, mai mult spirit de conciliațiune în politica tratatului și în cea externă în general, în care romantismul răzbunător și plin de intransigență al lui Clémenceau crease cîteodată situații încordate (vezi extrădarea vinovaților, Cazul Wilhelm II); mai multă atenție organizării nvriere înăuntru, mai multă dreptate în toate, în special în procesele prefinșilor trădători sau antipatrioți.

Celelalte personalități din guvern sînt oameni ai majorității-

lor parlamentare — Un Lefèvre de pildă, — sau specialiști ca Marsal, la Finanțe, director de bancă cu relații financiare în cercurile anglo-saxone. Ideia centrală a programului său economic, constă în sistemul impozitului pe capital, nu pe venit, ceiace ar scuti clasa uvrieră de o importantă contribuție. Spre deosebire de celelalte reforme economice scoase direct din manuale teoretice și în care realitatea era invitată să între în ele cu deasila, proiectul actual e sprijinit pe cifre și pe experiența concretă a unui om de afaceri. Cu toate acestea, mulți cred că guvernul actual e un provizorat. Aceasta depinde, desigur, de forțele mai profunde ale determinismului social într'un moment dat, în special de evoluția financiar-economică care poate aduce egal de bine ori extrema dreaptă ori cea stângă la putere. Ceiace dă un colorit special vieții politice de azi sînt oscilațiunile brusce cu care nestabilitatea mediului social poate oferi puterea unei clase sau alteia. În aceasta Franța nu se deosebește prea mult de celelalte țări.

Foarte interesant pentru sociologi e actul de ingrătitudine cu care societatea franceză a răsplătit meritele octogenarului Clémenceau cu ocazia alegerilor prezidențiale. Totuși un observator prevenit nu putea fi surprins. Cu cit mă gîndesc mai mult, cu atît ajung la concluzia că succesele sînt autonome în timp, în sensul că societatea cînd acordă un succes pentru un motiv, n'are de loc în vedere succesele trecute acordate pentru alte motive. În această privință societatea n'are memorie. Ea e un organism viu care trăește din prezent. Cineva, mi se pare Swift, a spus că „la reconnaissance c'est le sentiment des faveurs à venir.“ Dar dacă nu se mai așteaptă nimic dela cineva? Dacă motivul pentru care i s'a acordat succesul a încetat de a mai avea vre-o importanță pentru societate? „Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece“, e, în primul rînd, o butadă la adresa bătrînilor. E un peisaj de o cruzime biologică, nietzscheiană, acest masacru al generațiilor între ele. Totuși legea e lege și nimic nu e mai ridicol decît revolta efină contra fatalității. Deacea sentimentalismul pro-clémencist mi se pare deplasat și poate chiar lipsit de gust. Adevărul e, că acest bătrîn exuberant, veșnic gata la orice, oportun pentru timpuri anormale, îngrijea cumînțenia politică a cercurilor mijlocii. Pe de altăparte funcțiunea prezidențială, neutră în principiu, nulă în funcțiuni, ar fi fost depășită adesea de personalitatea fostului prim-ministru. Afară de aceasta, Clémenceau, raționalist îndărătnic și unilateral, din familia lui Voltaire, montabil și obsedat de spirit de sistemă, n'ar fi putut cunoaște supleța sentimentală, nuanțarea fină și plină de tact, necesară unui șef de stat.

Persoana care i s'a preferat e o veche cunoștință a tuturor, fără ca cineva să poată spune în legătură cu ce fapt esențial, cu ce atitudine hotărîită a auzit vorbindu-se de ea. Deschanele e din-

tre oamenii al căror nume e veșnic amestecat undeva, al cărui portret îl întâlnești pretutindeni, fără să-l poți localiza undeva în spațiu. E o figură fluidă, fără caracteristică. Totuși acest om a inventat *geniul neutralității*. Singura obsesie care-i dă un senz acțiunii și concepției sale, e frica de a *nu se compromite* într'o atitudine hotărâtă, într'un moment caracteristic. Intreaga sa abilitate e în a fi cu toți și cu nimeni, nicăeri și peste tot. În istoria culturii, va figura în Pantheon pentru această minunată descoperire că un cuvânt spus, poate câteodată să nu spue absolut nimic. În afară de aceasta a scris și cărți de critică literară, veșnic admirativă, candidă în adorație sau monografii de politică politicoasă.

Astfel se înțelege ușor că e pe placul tuturor fiindcă e al tuturor. Succesul a fost eclatant și croul vrea să amintească de figurile legendare ale Franței. Unele jurnale au pomenit de Napoleon, la care s'a răspuns că e prea puțin, și o astfel de comparație e o nedreptate pentru opinia publică actuală.

Așa s'a terminat în veacul al douăzecelea după Hristos, imediat în urma marelui războiu, farsa sinistră a celei mai recente „Götterdämmerung“...

* * *

Teatrul parizian se poate împărți în două mari categorii: teatrul de boulevard și „Comedia franceză“. Cel dintău e adăpostul trivialității bufone, al amoralismului declarat; cel dealdoilea reprezentarea emfatică a gravității manierate și a afectării solemne.

În teatrele de pe bulevarde veți întâlni veșnicile teme: un tată care se culcă succesiv cu toată familia, un „vieux marcheur“ pus în corneliană situație de a alege între fiul natural și ultima amantă, o mulțime de alte teme, „ejusdem farinae“ în care n'at decît „l'embarras du choix“ între... elevația morală și delicatețea poetică. Asta se întitulează câteodată cu eticheta rabașată de „spirit galic“ sau de „umor specific parizian“... Alături teatrul oficial al „Comediei franceze“ înăbușă orice aspirație artistică mai liberă în afectarea osificată a unui teatru solemn până la ridicol.

Printre toate aceste aparițiuni care foesc pe piața pariziană, o voce solitară se distinge ușor prin preocuparea serioasă a ideilor, prin poezia situațiilor, acela a lui Fr. Curel.

Debutant pe la 1893, lansat și jucat de Antoine, disprețuit de critica scolastică a lui F. Sarcey, nedreptățit chiar de Faguet, Curel ajunsese, după patru ani, teatrul puțin cam artificial al intelectualiilor rafinați. Marele public nu i-a ascultat niciodată o piesă de douăzeci de ori. Prietini și unii critici avansați l-au numit Ibsen al Franței. Peste acest mic accident de candidatură la posteritate s'a așternut, implacabilă, uitarea. Zece ani, teatrele au reprezentat alte piese în tonul tradițional. Autorul, solitar gelos de singurătate, rural îndrăgostit de vinătoare, își revarsa fan-

tezia debordantă, ori reflecțiile caustice în conversații cu animalele din pădure ori cu țărâni de pe moșie. În timpul acesta numele său revenea rar și ingrat în auzul public: atunci când se re-lua fără succes vizibil vre-o piesă de a sa.

Cu tot disprețul Curel se bucura de un fel de glorie negativă: de citeori se vorbea de ce e mai bun în teatrul francez criticii pomeneau de Curel. Pe urmă a venit războiul, armistițiul și, odată cu reinvierea normală a vieții artistice, „Théâtre des Arts” joacă de două luni o premieră a sa: „L'âme en folie”. Publicul de toate felurile se bate dela bilete, iar ziarele și revistele nu mai sfârșesc în elogii adesea exagerate. Astfel înainte de bătrânețe Curel asistă la împăcarea sa cu publicul.

De partea cui e adevărul în acest proces?

Ca sistem de idei, Curel e un eclectic, — origina lor într-o viziune biologică, darwiniană a vieții, — concurența vitală se clădește în jurul a doi poli, masacrul celor slabi în lupta pentru toate, desfrinarea sexuală în lupta pentru dragoste. Solitarul întințim al vieții de pădure, a surprins adesea imensa hecatombă din care se întreține viața. — Ca și Taine, care amintea adesea că în fiecare din noi e o gorilă, mai ales cași Schopenhauer, Curel vede în majoritatea acțiunilor omeșești pecetea animalității primitive. O asemenea concepție e obositoare. Ea taie toate ipotezele fecunde de acțiune, admirație și progres. Individul care o poartă în el e un ipohondru nesatisfăcut, asfixiat de propria lui gândire. Atunci nevoia de reacțiune devine imperioasă. Gânditorul obosit de pesimism nu va mai putea fi satisfăcut de paliative.

El se va svirli tocmai în doctrina perfect opusă și va deveni un spiritualist. Curel va tinde cași doctorul din „La nouvelle Idole”, cătră un soare binefăcător, cătră o divinitate reconfortantă. „D-ta cași mine, cași toți cercetătorii, un sintem decît mici capete înecate într'un lac de ignoranță și care întindem gîtul cu înduioșătoare unanimitate cătră o lumină dorită cu pasiune. Sub ce soare vor înflori inteligențele noastre odată ajunse la ziuă? Căci, oricum, trebuie să existe un soare.” Astfel biologitul materialist își găsește complectarea în cel mai perfect spiritualism. Aceste idei animează tipuri de o profundă psihologie. Fără a fi patologic, sufletul eroilor lui Curel e extrem de complicat. Reacțiunea banală pe care poți s'o prevezi după experiență ori din regulele unui manual, nu e apanajul lor. Soluția care vor lua-o în diversele momente din viață nu e cea așteptată de comunul muritorilor și totuși va fi așa de îndreptățită pentru o simpatie înțelegătoare! Eroii lui Curel nu sînt manechine menite a demonstra o teoremă ca în piesele numite „à thèse.” Ei reacționează contra tezei principale cu originalitatea lor proprie, transformind ideea principală după ei. Deaceia piesele sale nu au toate concluzie, fiindcă Curel e mai mult un psiholog care cunoaște resor-surțile capricioase ale sufletului, decît un gazetar care pledează pentru simetria unei idei. — Dacă mai adăugăm și poezia inaripată a unor scene, magistral scrise, avem secretul talentului lui Curel.

Inconveniente nu lipsesc nici ele. În primul rînd multe din piese amintesc de dialogurile filozofice ale unui Renan sau Platon. Astfel ele rămîn departe de teatru. Sarcey i-a reproșat-o acum douăzeci de ani. Lipsa talentului pur dramatic se vede și într'aceasta că atunci cînd Curel voește să provoace conflicte, rezultatul e așa de exagerat, încît acțiunea devine puerilă (Depildă ultimul act din prima versiune a lui „Repas du lion“ unde se petrec două omoruri în cinci minute sau în prima versiune a lui „Fille sauvage“ unde se reprezintă o acuplare sexuală, pe scenă, în fața publicului).

Afară de aceasta, banalitatea unor idei susținute de eroi e uneori, pur și simplu exasperantă. Așa în „Repas du lion“, discursurile în favoarea liberalismului economic, pot figura în manualul de economie politică a lui Ch. Gide, iar teoriile darwiniene din „L'âme en folie“ par extrase din filozofia naturalişti „à bon marché“ în felul lui Büchner sau Vogt.

Teatrul contemporan, vorbesc de cel din restul Europei, Strindberg, Dimov, Gorki, Ibsen, Maeterlink, a adus această inovație pe scenă, anume că dramatismul unei situații nu reese numai decît din dialog, din vorbele pe care și le spun personagiile, ci tot așa de bine din mișcări mute, din atmosfera generală a scenei într'un moment dat, chiar dintr'o tăcere eloquentă. Astfel nuanțele infinit de delicate ale vieții interioare pot fi sugerate mai fix prin alte mijloace decît prin vorbe, care adesea nu exprimă decît generalul, superficialul sufletesc. În Maeterlink sînt scene mute care spun atît!

În teatrul lui Curel nu veți găsi aceasta. Descendent al lui Corneille, el e un vorbăreț, un limbuz. O scenă i se pare cu atît mai bine exprimată, cu cît dialogurile mai plin de patos și de discursuri magistral ținute. Curel e culmea *teatrului retoric*, caracteristica principală a teatrului francez.

Unii l-au asemănat cu Ibsen. E adevărat că preocuparea de idei, gustul pentru simbol, îl apropie de patriarhul nordic. E însă ceva care îi deosebește fundamental. — Oricîte idei, oricîtă cinste intelectuală, oricîtă îndrăzneală ar prezinta Curel, el rămîne un diletant. Teatrul său se prezintă ca o operă concepută în cabinet, după o masă copioasă, cu o țigară în gură și cu un pahar de liqueur dinainte, ca joc distractiv al unei inteligențe, care printre alte preocupări se divertează și în artă. E mult *sport* de om fericit în teatrul lui Curel. La Ibsen, dincontra, se simte svîrcolirea internă a unei conștiințe care suferă fiindcă o chinuște o problemă. O idee poate fi un obiect de amuzament senzual, poate fi o obsesie chinuitoare și mai poate fi și un act de eroism care-și plătește existența cu frînturi din fericirea proprie. Din această categorie fac parte inițiatorii de religii și dreptate, martirii convingerilor, eroii gîndirii. Ibsen e printre ei. Cînd te gîndești imediat apoi la Curel, îți vine în minte analogia între un amorezat și un... „coureur.“

Jovialitatea dramatică a Ibsenului francez, ar ofensa profund viziunea sumbră, tragică a veritabilului.

Cu toate acestea în teatrul francez Curel e o figură puternică și o oază pentru bietul metec iubitor de teatru.

„Comedia franceză“ ne-a dat și ea o operă plină de poezie, care iese mult din tonul oficial al pieselor obișnuite. „L'Herodienne“ a lui Albert du Bois.

È vorba de vechea temă din „Bérénice“ a lui Racine, adică de amorul acesteia cu Titus. Punctul de vedere e însă altul. Autorul insistă asupra psihologiei mulțimii, asupra urii implacabile de rasă, pe care poporul o nutrește veșnic contra suveranilor săi de origină străină. Asupra lui Bérénice, evreică de origină, se așvirl toate greșelile altora. Se înrezărește și o ușoară aluzie la antisemitismul canibalic al popoarelor imperialiste. Se pune în contrast firea conciliatoare aspirația către justiția imanentă caracteristică poporului evreu cu egoismul brutal al popoarelor asupritoare în plus scene de o poezie superioară ca aceia a despărțirii dintre Titus și Bérénice, animă piesa peste tot. De data aceasta „Comedia franceză“ a avut mina fericită. Lipsită de pedanteria solemnă, de gravitatea ridicolă a altor piese clasice, „L'Herodienne“ reușește să rămie de o factură și de o mentalitate foarte modernă.

Rolul nefericitei împărătese a f st jucat, cu melancolia unui rămasbun dela teatru, de pensionara D-nă Barret, ultima marei tragediană din rasa eroică a lui Sarah Bernard sau Duse. Titus, impunător, elegant fără afectare, a fost evocat de Lambert fiul.

N'ași vrea să dobor fetișele unor compatrioți care văd în *De Max* un mare artist. De data aceasta a jucat rolul lui Juvenal. Meseria cronicarului e ingrătă. Adesea el trebuie să fie un răsturnător de idoli. Și răsturnătorii de idoli sînt oameni nedelicați. Cu toate acestea un demon interior mă forțază s'o spun limpede și clar odată pentru totdeauna: *De Max* e un formidabil cabotin (așa de formidabil incit reușește ca deodată să facă cabotinajul artistic), din aceia care ofensează orice simț de artă. Nu știu dacă sînteți edificați asupra senzului cuvîntului cabotin. Pentru actorii cu acest nume rolul nu e un caracter specific de redat, nu e un specimen particular de evocat, ci e o ocazie de aplicat a priori, anumite clișee, veșnic aceleași, cu scopul de a evidenția nu individualul unei existențe sau a unei situații, ci admirabila persoană a celui care joacă. Fie că e vorba de un simplu burghez, de un rege, de un aventurier, cabotinel îl va exprima cu un stoc fix de gesturi sau de nuanțe în voce: pentru scenele de desperare există o anumită rețetă, pentru cele de dragoste alta și așa mai departe. Tendința spre *formulă* e preocuparea principală. Astfel orice rol se adaptează la persoana actorului, nu persoana actorului la concretul rolului. Orice erou e înăbușit în șapte-opt mijloace invariabile, orice personaj e falșificat după trebuințele clișeului. Artistul veritabil însă, e variabil la infinit. Pentru el personajul de intrupat e o enigmă care o ghicește. El se pierde *ca om* în fața caracterului pe care îl exprimă. *De Max* nu e dintre aceia. Dealtfel transcriu textual pentru publicul

Tomîn opiniile unui talentat cronicar parizian : „Quant à M-r de Max, qui joue Juvenal, et qui est, dans ce rôle, plus comique que satirique, il est ce qu'il a été, ce qu'il est, ce qu'il sera toujours : admirablement ridicule.

„M. de Max n'est d'ailleurs pas un acteur ordinaire. Il sait se mettre en lumière. Il y a quelques mois, on a joué à la Comédie française une adaptation des „Perses.“ M. de Max jouait le rôle de Xerxès. Il s'est probablement dit qu'un tel personnage devait avoir de son temps tout le confortable voulu. Il a donc veillé à ce que rien ne lui manquât. A un acte Xerxès, en plein jour, arrive en scène dans une chaise à porteurs. Que cette chaise à porteurs fut ruisselante d'or rien à dire. On est Xerxès, n'est ce pas ? Mais il ya vait mieux. M-r de Max avait absolument exigé, dans cette chaise à porteurs, une ampoule électrique. Représentations, observations, résistance, rien n'y fit. Il fallut céder et lui installer son ampoule. M. de Max entra ainsi en scène, en plein jour, dans sa chaise à porteurs, éclairé à l'électricité et dans une attitude soignée, il n'est pas besoin de le dire, toute sa personne bien mise en valeur. Et vous voudriez refuser du génie à cet homme ? Acordez-lui au moins celui de l'éclairage.“ (Maurice Boissard, *Mercure de France*, 15 Dec. 1919.)

La urma urmei i-am erta tremolurile ridicole în voce, coțofeneala de mahala a unor gesturi care vor să fie superbe, dacă calitatea generală a cabotinajului ar fi de o esență mai puțin efțină. Așa cum sint însă, formulele scenice ale d-lui de Max sint făcute să pue pe ginduri domnișoarele neinițiate din anumite centre suburbane sau să dea un ultim regret de viață veteranelor sentimentale de cincizeci de ani.

În tumultul „iarmarocului de pe piață“ o voce de o puritate, severă, jansenistă, o aduce micul „*Théâtre de vieux Colombier*“. E o asociație de poeți, artiști, tehnicieni sub conducerea lui Jaques Copeau, directorul dela „*Nouvelle revue française*“. Scopul e excluderea industriei, a reclamei și a falsificării teatrului. Cu o sobrietate și cu o inteligență desăvirșită s'a jucat ca premieră o fantezie a lui Shakespeare „*Conte d'hiver*“. — Detalii mai multe în numărul viitor.

Remarcabil ca tentativă ratată e montarea de cătră Gemier (succesorul lui Antoine și emulul „în spe“ al lui Rheinhardt) a lui „*Oedipe roi de Thèbes*“. Rezultatul a fost grotesc. În amestec de music-hall cu industrie de scenă și cu cinematograf, un text fad, parodie plină de împietate pentru Sofocle și în plus o neglijență istorică care făcea ca Oedip să vorbească de imprimărie, iar Antigona să fie îmbrăcată sub „peplum“-ul grec cu o pereche de tocuri Louis XV.

Despre cursuri, concerte, cărți și expoziții, în numărul viitor.

Mihai D. Ralea

MISCELLANEA

Recunoaşterea unirii Basarabiei

Unirea Basarabiei cu Ţara a fost recunoscută de Consiliul Suprem al Puterilor aliate, din care însă n'a făcut parte şi Rusia.

Salutăm cu o nesfârşită bucurie acest act prin care se consfinţesc, în chip formal, de către instanţa competentă, drepturile noastre asupra frumoasei jumătăţi a Moldovei, dintre Prut şi Nistru.

Pentruca toate formalităţile să fie îndeplinite, mai trebuie încă şi recunoaşterea de către partea adversă interesată. Dar pe cât se pare, România este pe cale de a încheia pace cu Rusia.

Şi acum, nu putem să nu admirăm tainicele căi pe care fără şovăire merge Istoria spre îndeplinirea celor ce trebuie să fie.

Trădarea Rusiei ţariste a cutremurat de groază pe toţi Românii. În acel moment nu numai că pierdusem pe singurul aliat care ne putea ajuta în mod concret, dar mai câştigasem încă un duşman. Eram înconjuraţi din toate părţile de vrăjmaşi care vroiau să ne sfişie ţara şi s'o împartă între dinşii.

Revoluţia rusească înlătură primejdia ca ţara să fie împărţită între vecini, dar *de altismul* armatei ruseşti ne lăsa la discreţia duşmanilor care ocupau o parte din România.

Venirea bolşevicilor la cîrma Rusiei aduse pacea între Ruşi şi Centrali. Noi rămîneam astfel la graţia celor din urmă.

Aşadar — regim ţarist, regim eşite din revoluţie, — Rusia ne-a fost fatală tot timpul războiului.

Şi totuşi, fără trădarea ţaristă şi *defaitismul* revoluţiei, colosul dintre Prut şi Oceanul Pacific ar fi rămas în picioare, ar fi dictat la congresul Păcii, — şi Basarabia n'ar fi devenit a noastră niciodată.

Militarism „poetic“

Războiul a produs, cum era şi firesc, o întreagă literatură. Amintiri, „jurnale“, romane, studii teoretice, etc., etc.

Toată această literatură se poate împărţi în două categorii:

războinică și anti-războinică. Omenirea fiind încă la începuturile civilizației (sînt abia numai cîteva sute de mii de ani decînd s'a făcut deviația dela gorilă), este explicabil pentrucă literatura războinică e cu mult superioară în cantitate și cu mult inferioară în calitate celei anti-războiaice.

Și cum literatura aceasta războinică este produsul cerebral mai întotdeauna al ambuscaților, și cum „intelectualii“ au dat pretutindeni un contingent de ambuscați destul de respectabil, — este natural ca literatura militaristă să fie din cele mai înfloritoare.

În admirabila sa „Scrisoare“ (V), zugrăvind o scenă văzută: un instructor militar plin de temperament, care parcă vede înaintea sa dușmanul și asmuță pe soldați să-i ciopîrțească, — d. Brătesc-Voinști zice:

„Mă gîndeam: Omul acesta e plătit patrusute de lei pe lună „de stăpînire, ca să facă această monstruoasă operație de a sparge, „de a ricîi și de a distruge *pojghița de umanitate* ce veacurile au „pus pe aceste suflete, de a retrezi în ele *instinctele primitive* „de *distrugere ale fiarei*. Interesele *cele mai scumpe* ale omenirii „cer ca *acele instincte să piară* — și iată un om plătit pentru a „le *reînvia!*!“

Dar instructorul este plătit pentru asta! E meseria lui, din care trăește! La urma urmei, nîci nu-i conștient de semnificația „operației“ de care vorbește d. Brătesc. Și nici d. Brătesc nu-l învinește pe dînsul, cî pe cei care-l plătesc pentru acest lucru, pe cirmuitorii popoarelor.

„Scriitorul“ însă, care prin „opera“ sa face „monstruoasa o- „operație de a sparge, de a ricîi și de a distruge *pojghița de u- „manitate ce veacurile au pus peste suflete, de a retrezi instinc- „tele primitive de distrugere ale fiarei*“, — nu este ținut la aceasta de profesiunea sa ca instructorul de mai sus, nu este obligat de îndatoririle meseriei sale și nu poate beneficia de considerația că face un act mecanic și rutinar.

El își exasperează, în plină conștiință și cu deplină voință, toate „instinctele primitive ale fiarei“, ca să „retrezească“ în cititorii săi aceleași instincte, ca să „ricîe și să distrugă *pojghița de u- manitate ce veacuri au pus peste sufletele*“ cetitorilor săi. Și aceasta o face nu ca instructorul d-lui Brătesc, înainte de războiu, ci acuma după dezastrul civilizației pricinuit de războiu, acuma cînd tot ce nu e troglodit în suflet, dela liberii intelectuali până la șefii de stat ca Wilson, a pornit războiu împotriva războiului.

Pierderi dureroase

Cît timp a stat sub greutatea călcăiului țarist, Basarabia a fost lipsită aproape cu totul de orice cultură romînească. Ca urmare a acestui fapt, și spiritul național a stat în amorțire.

Dela 1905 încoace însă s'a început în Basarabia o mișcare

culturală românească și deci o trezire a conștiinței naționale. (Toate acele strădănuinți au fost consemnate la vreme în paginile „Vieții Românești“).

În anii dinaintea de războiu apăruse deja o sumă de tineri basarabeni entuziaști, care priveau cu drag înspre noi care visau visul cel mare și care își cheltuiau toată energia, în măsura posibilităților de acolo, ca să trezească pe conaționali lor la viață și la lumină.

Pe unii dintre aceștia, Românimea îi cunoaște, fie că s'au manifestat încă de pe atunci în publicistica din Regat, fie că dela Revoluție încoace au apărut pe scena vieții publice din Basarabia.

Sint însă cîțiva, și dintre cei mai buni, care au dispărut înainte de vreme loviți de moarte năprasnică. Este inginerul Hodorogea; este Simeon Murafa, care în toată vremea războiului, în calitate de ofițer sanitar de rezervă, a cutreerat toate unghiurile Moldovei, purtînd solia dela frate la frate, trezind interesul și dragostea noastră pentru Basarabeni lui, ducînd în Basarabia lui vești despre noi și speranțele noastre. Acești doi apostoli ai rominismului din Basarabia au fost uciși de o bandă de soldați ruși beți, lângă Chișinău.

O altă pierdere dureroasă a rominismului din Basarabia este și aceia a preotului Alexei Mateevici.

Măscut în satul Căușani din județul Tighina la 1888, el a învățat să scrie și să citească românește după revista „Albina“, a studiat la Seminarul din Chișinău și la Academia teologică din Kiev, a fost numit apoi profesor la Seminarul din Chișinău. În vremea războiului, el a cutreerat Moldova ca preot al unui regiment rusesc.

După revoluție, cînd s'a început organizarea vieții naționale din Basarabia, preotul Mateevici a fost chemat ca profesor la cursurile învățătorilor basarabeni. Rechemat pe front, s'a îmbolnăvit de tifos exantematic și a murit la 13 August 1917 în Chișinău.

Preotul Alexei Mateevici a cultivat cu dragoste limba românească. Cînd învăța la Kiev, în cercul rominesc „Renașterea“ din care făceau parte printre alții și Simeon Murafa, d. Ștefan Clobanu, etc., el uimea pe toți prin frumoasa lui limbă românească și prin citațiile pe care le făcea din Alecsandri, Eminescu, Coșbuc și alții.

Dar el nur era numai un iubitor de poezie românească, el era și poet în limba neamului său. Dela dînsul au rămas mai multe poezii. Vom transcrie aici una: „Limba noastră“, pe care a citit-o la deschiderea cursurilor pentru învățătorii basarabeni în 1917:

LIMBA NOASTRĂ

Limba noastră-i o comoară
În adîncu i înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Limba noastră-l foc ce arde
Într'un neam, ce fără veste
S'a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cîntec,
Doina dorurilor noastre ;
Roşu te fulgere ce spintec'
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul pînii
Cînd de vînt se mîşcă vara :
În vestrea ei bătrîni
Cu sudori sfinţi-au ţara.

Limba noastră-i frunză verde,
Sbuciumul din codrii veşnici,
Nistrul lin ce'n valuri pierde
A luceferilor sfeşnici.

Limba noastră-i vechi isvoade,
Povestiri din alte vremuri
Şi cetindu-le'nş rate
Te'nthori adinc şi tremuri.

Limba noastră a fost aleasă
Să vă să ridice'n ceruri,
Să ne spuie'n hram şi-acasă
Veşnicile adevăruri.

Limba noastră-i limbă sfinţă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plîng şi care-o cîntă
Pe la vatra lor ţarani.

Inoîţi-vă dar graiul
Rugină de multă vreme;
Ştergeţi stîmul, mucegaiul,
Pe uitarea'n care geme.

Stringeţi piatra lucitoare,
Ce din sare se aprinde :
Veţi avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.

Nu veţi plînge-atunci amarnic
Că vi-i limba prea sărăcă,
Şi-ţi vedea cîntăci de d'ruic
Graul ţării noastre dragă.

Răsări-va o comoară
În adîncuri înfundată,
Un şrag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Dacă ţinem samă că din punct de vedere al culturii româneşti, Basarabia era în 1917 mai jos decît Moldova şi Muntenia la 1800; că tinerii basarabeni erau formaţi la o cultură străină, cea rusească; şi dacă luăm în consideraţie, că aceşti tineri trebuiau să înveţe limba românească literară din puşinele cărţi cîte ajungeau, alît de greu, până la ei, — atunci vom putea aprecia cum trebuie valoarea literară a acestei poezii, al cărei fond dovedeşte un adevărat temperament poetic.

Preotul Alexei Mateevici a scris şi cîteva articole cu privire la Moldovenii din Basarabia şi a lăsat numeroase traduceri din Tolstoi şi Puşkin.

Redacţionale

Pasagiile citate în numărul trecut, cu privire la ideile „Vieţii Româneşti” despre *rase* şi despre *industria naţională*, sînt scoase din seria de articole „Socialdemocratism sau Poporanism?”, în care d. C. Stere a expus programul revistei.

Numărul nostru trecut, în privinţa tehnicii tipografice (mai ales!) s'a resimţit şi el de neajunsurile legate de orice începuturi.

Pe lângă cîteva pagini de terţine ale d-lui Topîrceanu, care au fost mutilate, — fără să mai amintim de celelalte bucăţi cu greşeli de tipar, — ţinem să atragem atenţia cititorilor noştri că ora le cerem scuze, că şi în schiţa d-nei Hortensia Papadat-Bengescu, pe pag. 43, jos, în locul cuvîntului „văetătură” s'a strecurat o oribilă greşală.

P. Nicanor & Co.

RECENZII

Dionis, *Theano*, roman, 1919, prețul 6 lei. Sub pseudonimul Dionis se ascunde numele unei scriitoare bine cunoscută în intelectualitatea țării care, fie sub proprie iscăitură, fie la adăpostul diverselor pseudonime, a îmbogățit literatura cu scrieri originale sau traduceri (de pildă poeziile lui Eminescu în franțuzește).

Romanul *Theano* este în realitate o poemă în proză sau, mai bine, o serie de mici poeme care formează capitolele „romanului“. În *Theano* personagiile nu sînt particularizate, autoarea le păstrează un caracter de generalitate, de simbol. În loc de personalități vii, avem sentimente. *Theano* este redarea unei pure sentimentalități. Și atunci, cum e firesc, personajul cel mai vaporos, mai general, mai lipsit de stare civilă este cel principal, este eroina—*Theano*. Și apoi, grațiat, personagiile capătă individualitate cu cît sînt mai secundare. Personajul cel mai individualizat, mai „realist“, este demnișoara Efimia.

Caracterul general de sentimentalitate este susținut și prin lipsa de orice indicații în privința locului unde se petrece acțiunea, în privința naționalității eroilor, etc.

Theano este o poemă de dragoste. Dragostea în această poemă este un amor platonice, dar pasionat ca cea mai înfrigurată pasiune fizică. Când amantul platonice al lui *Theano* este silit să plece de lângă dînsa, chinurile pe care ea le suferă, nu sînt deloc mai prejos de ale *Didonei*.

În peste toate paginile acestei cărți plutește o atmosferă de morbidezza. bine redată prin turnura stilului.

Cățișăile acestei mici opere de psihologie specială sînt senzibilitatea distinsă și delicatetea de sentiment și de

imaginație. Uneori întîlnim pagini de analiză subtilă, ca de pildă a cele în care autoarea, prin gura personajilor, face distincția dintre iubirea bărbatului și a femeii: bărbatul înainte de a iubi simte atracții de ordin sensual. Cînd se naște amorul, începe să fie implicat și sufletul. Femeia din contra. Fata tinăra, înainte de a iubi concret pe cineva, are necesități sufletești, reverii. Cînd apare amorul, începe să fie implicat și corpul.

Ne vom permite să semnalăm și unele neajunsuri. O bună parte din roman se ține la nivelul de concepție, de sentiment și de formă a începutului. Și cînd, înspre sfîrșit tonul scade—deficitul ni se pare și mai senzibil prin comparație. S'ar putea zice că sfîrșitul înșală făgăduelile dela început. Într'un loc ni se spune că *Theano* „se cocoloșea iar lângă dînsul“. Avem viziunea unei fetișcane. Și nu rimează cu tonalitatea cu care eram deprinși.

Găsim expresii prea familiare care ne aruncă deodată în lumea unor conțințenți prozaice, ca „drăguța mea“, „fetișo“, „urito“, „pușorule“, „gurița“, „adontat în unanimitate“ (cuvințe prin care iubitul primește părerile iubitei într'un tete-ă-tete).

Un alt neajuns ni se pare prea multa știință și prea multa literatură pusă în gura personajilor. Prea multe nume ilustre citate. Eroii sînt prea învățați—in disproporție cu subiectul și cu atmosfera de sentimente. Fac impresia de pretenție, de pedanterie, de simili-cultură. Spun lucruri bune și adevărate, dar care nu-s la locul lor.

Raritatea senzațiilor, distincția sentimentelor, poezia din această poemă pasionată fac din *Theano* o operă care merită toată atenția cetitorului sătul de realism cotidian și simplist.

C. V.

* * *

M. P. A., *La Roumanie en images.*

Intr'un ceas greu, o mină de Romini se văzură, la Paris, nevoiți să vorbească de dreptul la viață al țărișoarei lor și al poporului lor—risipit mai departe decit granițele de atunci—se văzură nevoiți să zugrăvească pe cei o clipă înghițiți de vijelia care răsturna tot pământul, aici în răsăritul Europei... „Telegraful fără fir era singurul mijloc de corespondență între Paris și București“ și curind însuși acest mijloc fu o amintire. Juriști, ziaristi, oameni politici și artiști—romini gonțiți în Paris de urgia d-n 1916—începură complexa operă de apărare diplomatică și de rechemare emoționată.

„România în icoane...“ fu titlul foarte nimerit care răsări în cugetul plin de amintirea patriei torturate. Cîțiva oameni, pe cît de competenți, pe atît de gata la sacrificiu se întovărășiră pentru îndeplinirea acestei lucrări de pietate națională. D-nii P. Antonescu, Aristide Blanc, Ion Ursu, d-na Maria Bengescu și numeroșii lor colaboratori numiți și nenumiți, euseră cu grabă, la mijloc, resursele lor artistice, științifice, financiare și documentare, pentru povestirea în icoane a trecutului și a prezentului poporului martir.

Iată rodul înfriguratei lor activități, desfășurată cu înfăptuire bunăvoință dar cu puteri limitate, în inima Franței amice: *La Roumanie en images*, un prim volum, extrem de interesant și un adevărat „tour de force“, dacă prețuim cum se cuvine greutatea nespuns de mari pe care editorii au izbutit să le învingă. Icoanele din acest album sînt grupate în serii succesive și aceste serii sînt denumite: *Orașe, peisagii, sate.—Scene, tipuri, costume.—Arta fără-rănească—Arta veche—Arta modernă—România economică.—Pagini de istorie.*

Tot ce s'a putut găsi prin bagajele expatriaților, tot ce colecțiile Parisului și comorile amicilor Romiiei au putut să pună la dispoziția povestitorilor în icoane—a fost folosit și intercalat în seria potrivită.

Neapărat, lacune multe și de multe feluri au rămas, spre tot regretul nostru, și mai întăiu al autorilor albumului, inevitabile. D. profesor universitar I. Ursu deschide albumul cu o „privire istorică asupra trecutului poporului român“; d-na Maria Bengescu continuă cu un luminos articol asupra „Artei în România“; d. I. P. P. ne dă o „schiță asupra României economice“.

Execuția și condițiile tehnice în care se înfățișează acest album trebuie să mulțumească și pe cei mai pretențioși critici. D-nii P. Antonescu și Aristide Blanc și-au dat o multiplă osteneală pentru reușita acestei opere de artă și sînt vrednici de cununa elogiilor recunoscătoare.

Inițiatorii ne vestesc un al doilea volum de continuare și de complectare. Dorim să vedem cît mai curind acest al doilea volum și recomandăm călduros, cititorilor noștri, pe cel dintîia.

G. G.

* * *

Calypso Corneliu Botez, *Problema drepturilor femeii romîne*, București, 1919.

În această broșură, autoarea aruncă o repede privire asupra timpurilor în care femeia trebuia să suporte, în mod legal, bătaia (dar „nu prea afară din cale“), fiarele sau temeră, — după cum glăsuiesc pravilele vechi. Și dela acele timpuri de nedreptate brutală a bărbatului față de femeie, d-na Botez trece pe nesimțite, la situația de astăzi civilă și politică, în care trăește femeia; și parcă numai manierele s'au schimbat. Spiritul de dominație al bărbatului a rămas același. Legile nouă, făcute de bărbăți, spără cu inversunare interesele lor, — femeia rămînînd sub o tutelă ne-

justă, interzicându-i-se dreptul la muncă, posibilitățile de progres, etc.

D-na Botez trece în revistă articolele din codul civil, care dispun, de pildă, ca femeia să-și schimbe veșnic naționalitatea, în caz de mai multe căsătorii, cași „cameleonul în contact cu natura”; opesc cercetarea paternității, dar admit cercetarea maternității; cer numai consimțământul tatălui, când este desacord între soți, în ce privește copiii; obligă pe femeie să-și urmeze bărbatul chiar „într-o colbă din pădure sau la capătul lumii”; impun femeii măritate, „la moartea soțului, să demonstreze până la cel mai mic obiect din gospodăria înmormântată în deobște alături cu bărbatul, că e din zestrea ei să nu e”; iar, în caz de divorț, „bărbatul nu e obligat să restituie zestrea femeii decât după un an dela despărțire”, etc., etc...

D-na Botez susține revendicările feministe cu competență și pasiune. Recomandăm cetitorilor noștri această broșură, care servește, și ea, la pregătirea drumului spre reformele nouă.

M. Sv.

Gala Galaction, O lume nouă, București.

Când Tudor Arghizi, acest frumos talent al epocii noastre, era în închisoarea, în care-l vizitase laștatea unora și dușmănia mică a altora—Galaction, prietenul său, scria:

„Într-o zi apropiată, va fi liber. Cum a luat el întemnițarea lui și ce planuri se zbat în sufletu-i, în acest moment nu am idee. Nu-i rămân însă decât două căi de aci înainte:

„Sau pleacă din literatură și ne lasă dureros păcăliți și nevoiți să răsfoim multă vreme r. viste, pe unde a risipit diamantele și agatele lui negre;

„Sau rămâne, dar închină definitiv revolta lui și urlașul lui talent deuzat prolețarului revoluționar!”

Citind aceste rânduri precise, am înțeles mai bine activitatea d-lui Ga-

laction, din ultimul timp. Am înțeles articolele sale din dedesubtul acestor multilaterale activități, ale cărei manifestări s'nt articolele din *Socialismul*, conferințele dela *Universitatea populară*, citiile din cercurile muncitorești...

În adevăr, d. Galaction a înțeles nota vremii noastre și datorfa unui scriitor, în asemenea împrejurări.

D-sa spune:

„O părere de rău tot avem: aceea că scriitorii romini zăbovesc atât de jalnic să pricopă duhul vremurilor ajuas și nu s'nt în stare să aducă literaturii românești cinstea că a luptat și ea pentru marea cauză socială.”

Și-i adevărat. Scriitorii noștri în majoritatea lor, cred că pot continua firul întrerupt brusc în August 1917. Uită că de atunci și până acum s'a dărmat o lume și s'a clădit alta. Uită că în doi ani, fiecare suflător a evoluat, s'a schimbat temeinic și a început să întrezărească idealurile, în fața cărora rămânea orb până acum. Nu simt că cititorul cere aliceva, mai mult decât o simplă povestire, mai mult decât o descripție corectă: ceva mai viu, mai complicat, mai aproape de suflătorul și de frământările lui, ceva, în care să se răsfringă viața de azi.

Ceva din aceste preocupări sociale, —puțin, firește—se întvedea în broșura d-lui Galaction. Artistul acesta care visa, care ratăcea în lumea din *Copca rădyanului*, pe care-l întredia din *De la noi, la Cladova*, trăgește azi pe pământ, între noi și e pătruns de fiorii, care agită multimea.

Și procesul acesta—fiindă e un întreg proces psihologic,—e foarte simplu explicat de autor:

„Astăzi mă aflu în plină, în coziile populare, lungi de zeci de metri, am petrecut ceasuri neuitate! Ce chil pir pentru un sociolog! Ce prilej de observație! Ce teren ignorat de confrăți! Ce țelină incomparabilă! Nu-mi mai venea să plec... Mă desfaceam, cu re-

gret, din unda caldă și guralivă, și veneam spre casă fericit de cite auzisem și notasem. Am un caet întreg, plin cu expresii lapidare, cu judecăți nemuritoare, cu apere ieri geniale asupra vremilor, a țării și a guvernului... toate culese din orele de coadă... Desigur că te-ar interesa și pe tine... Tu, care ai putea să le comunicii celor interesați."

Și citind volumul, ai impresia că Profir și Policarp sînt două laturi ale aceluiași suflet, slăt scepticismul și credința naivă, care se ciocnesc într'un dureros conflict intern.

Lirismul avîntat, pe care-l răspîndește Galaction în rîndurile despre *Întălu Maiu*, în evocarea procesului *La mormîntul lui Frimu*, în sugestivă redare a *Puterii celor mulți*, în frumoșul articol despre *Manifestul lui Romain Rolland*, sau în minunata, simbolică povestire a lui Coraheiu, din dialogul *Îesînd dela Maecena*, — lirismul acestei bogate, larg — împrăștiat cu dărnicia unui prodig, creiază cărții atmosfera îmbietor de caldă a unui imn întru slăvirea lumii noi...

...Da — așa fi în altă țară — așa sfîrși acest articol indemnînd pe cei ce năzuiesc să cîrmuiescă mulțimea, — a citească broșura aceasta, cu o înfățișare atît de timidă...

A. Br.

* * *

Jean Bart, *Cum se desleagă Chestiunea Dunării?* Conferință, Chișinău 191. Prețul 3 lei.

Scopul autorului este de „a pune la punct chestiunea Dunării, așa cum se prezintă astăzi pentru a fi deslegată, stăruind mai mult asupra soluțiilor pe care România o așteaptă, bătîndu-i în nima mai tare decît ori cărei alte țări“.

Problema Dunării a făcut neînterupt obiectul tuturor congreselor, începînd cu cel din Viena la 1815 — revenînd mereu „ca o boală cronică“ —

fără a se fi găsit o soluție definitivă.

Importanța covârșitoare a acestui fluviu, care străbate părțile cele mai bogate în cereale ale Europei — fiind totodată excelente debușeuri pentru industria apuseană — a făcut ca toate marile puteri să caute să aibă partea lor de influență, de dominație chiar, în chestia Dunării.

Rusia urmărea nimicirea comerțului dunărean, care stînghinea dezvoltarea Odesei; voia să împedice expansiunea austriacă pe Dunărea de jos.

Austria a urmărit neîncetat monopolul navigației pe Dunăre, scopul politice: sal. orientale fiind Suțina și Salsonicul. Germania și-a schimbat atitudinea după interesele sale politice — cele materiale fiind mai puțin legate de Dunăre la început.

Franța și Anglia, care nu erau riverane Dunării, au înălțat totdeauna opoziția Rusiei și mai ales a Austriei. Interes le acorda țării erau așa de mari, încît nu se putea lua o soluție definitivă, fără a nu jigni pe una din ele. Lipsa unei soluții definitive a dus la celebra comisiune europeană a Dunării care, deși întocmită la 1856, în mod provizoriu numai pentru doi ani — și-a prelungit totuși provizoriul până azi. Din cauze politice și economice, Dunărea nu a avut un regim stabilit și înloc de a forma o chestiune de drept internațional public, a format întotdeauna o chestiune politică, a cărei soluție trebuia găsită. Pentru rezolvirea acestei importante chestiuni, autorul se referă numai la principiile dreptului internațional, singurele în măsură să dea o soluție echitabilă.

Sînt două soluții: sau o *comisiune riverană*, cu un regulament unic și obligator pentru toate pavilioanele, sau o *comisie internațională*, în care să intre și statele neriverane, fiecare stat riveran executîndu-și lucrările tehnice și poliția fluvială. În esență: „administrative și execuție teritorială, supra-

veghere și control reciproc internațional. Această rezolvire netedă și dreaptă nu convenea puterilor interesate. Astfel *Puterile Centrale*, în 1918, prin tratatul dela București, urmăreau ca bazele Dunării să rămână numai pentru Europa Centrală. Puneau mina pe Porțile de Fier și gurile Dunării și păstrau Comisiunea europeană, din care excludeau pe neriverani.

Aliații, nefiind riverani - îmbrățișează doctrina Comisiunii Internaționale, dar în loc de un regim unic, împart Dunărea în două regimuri: Pe Dunărea de jos își reia atribuțiile C. E. D., din care se exclud statele inamice; de acolo de unde încetează competența Comisiunii europene, Dunărea va fi administrată de o Comisie internațională.

Atît *Puterile Centrale* cît și Aliații păstrează Comisiunea europeană. Aceasta pentru a ajunge stăpînii gurilor Dunării.

Prin actualul congres dela Paris, Porțile de Fier vor fi administrate de Anglia. În felul în care se rezolvă problema aceasta vitală pentru noi, simțem într-o stare de inferioritate, „suportînd cu umilință o tutelă potrivită numai domeniilor coloniale ale marilor puteri“.

D. Jean Bart, nădăjduind într-o *Pace de principii și dreptate*, cere un regim unic, definitiv și comun pe toate fluviile internaționale; o singură Comisiune internațională de supraveghere a normelor luate; dacă C. E. D. va subsista, ea trebuie să fie o comisiune internațională de supraveghere și să-și piardă caracterul de administrativ și executiv, prin care ni se stîrbește suveranitatea noastră. Autorul, îngrijorat de ziua de mine, cere să ne asigurăm viitorul pe acă. „Prietenii de azi pot să ne fie dușmani mine; de aceea nu trebuie să lăsăm cheile dela porțile casei noastre în buzunare străine“.

Printr-o expunere clară și concisă d.

Jean Bart - un bun cunoscător al chestiilor fluviale și maritime - a reușit să pună în adevărata ei lumină o problemă de un vădit și imediat interes.

V. G. B.

Petru Constantinescu. *Rolul Romîniei în procesul de regenerare a Bulgariei*. Un volum de III, 102 pag. Iași, Tipografia Națională, 1919.

Se știe de mult rolul jucat de Romînia în renașterea vecinilor noștri dela sud. La noi și-a găsit adăpost poporul ce fugea de peste Dunăre, obosit de robia străină, aici veneau răsvrătiții spre a scăpa de urgia răsbunării turcești, aici se pregăteau și se înarmau cetele care plecau cu naiya și nobila încredere de a scutura jugul străin; aicea și aceasta-i mai de samă, au putut să se bucure liberi de cultura noastră multă-putînă cît era, au trăit, publicat și răspîndit de aici în țara lor cărți, broșuri, manifeste; au trezit conștiința națională amăgită, adormită a poporului bulgar în primejdie de a fi grecizat. Toate aceste agitații erau cunoscute guvernelor romîne, care le priveau cu simpatie, le tolerau și încurajau. Ceiace aduce nou volumul d-lui Constantinescu e precizarea amănuntelor, reliefaarea citorva figuri din lungul șir de martiri și luptători ai renașterii bulgare în primele șapte decenii ale veacului al nouăsprezecelea.

Utilizînd documentele publicate de Ministerul de Instrucție din Sofia, pline de scrisori, rapoarte, adrese, memorii, biografii și autobiografii, autorul scoate la iveală muca tenace a atitor eroi modești ce străbăt au Muntenia, Moldova, Rusia, Serbia aducînd fonduri, cărți, arme, căuțini să intereseze și să deștepte simpatia tuturor pentru suferințele poporului bulgar.

Volumul are două părți: în prima

este expunerea rezultatului cercetărilor făcute de autor și un rezumat al istoriei imperiului romîno-bulgar din evul mediu ; a doua cuprinde izvoarele întrebuintate de autor.

Lucrare de seminar, ea ne arată că autorul nu și-a pierdut vremea în universitate ; ea ne arată în același timp că cercetarea serioasă a realității în orice domeniu e totdeauna interesantă și utilă. Căci lucrarea d-lui Constantinescu, scrisă simplu și simplu, ne face să citim cu mulțămire și interes o pagină din trecutul neamului nostru. Asupra unor afirmațiuni ale sale, de ordin teoretic, nu credem necesar să insistăm. Probabil că nici autorul însuși nu le-ar susține în forma lor tăioasă ; el se va coavînge cu timpul că realitatea e prea complexă spre a putea fi prinsă în forme rigide.

Doctor Cazacu și Paul Gore, *Populația Basarabiei pe naționalități*. O broșură de 12 pagini. Convorbiri Literare. București 1919.

Luăm după broșura d-ilor Cazacu și Gore citeva cifre din numărătoarea făcută de guvernul Rusiei țariste în anul 1897, ultima statistică oficială.

Din totalul de 1.935.412 locuitori vedem că Românii se prezintă cu un procent de 48 % pe cînd Rușii nu au decît 8 % din populația întreagă ; restul îl formează Malorușii, Evreii, Germanii, Bulgarii, etc. Nici în unire cu Rutenii, al căror procent din populația totală e de 19,6 %, nu pot Rușii ridica pretențiuni temeinice asupra acestei provincii. Dar statistica din 1897 a avut de caracteristica sa naționalitatea: ea a numărat printre Ruși pe toți Moldovenii ce știau rusește. În volumul „*Basarabia*” al d-lui Lașcov, tipărit în 1912 cu prilejul sărbătorilor a o sută de ani de incorporare la Rusia, sînt scrise rînd rînd : „Poporul cel mai vechiu în Basarabia sînt Moldovenii, după datele oficiale 48 %, în realitate Moldovenii formează

70 % din toată populația”. Chiar și în numărătoarea pe ținuturi, Românii pretinzîndu-se formează majorități covârșitoare ; aceasta probează că ei sînt aproape egal răspîndiți pe întreg teritoriul basarabean ; până și în ținuturile Hotin și Akerman, singurele în care după statistica din 1897 nu se indică o majoritate romînească, Românii totuși întrec la număr celelalte naționalități. Caracterul romînesc al Basarabiei e așa de evident pentru învățații și bărbații conducători ruși, încît Danilevsky în volumul *Rusia și Europa* (1888) consiliază guvernul rus să o retrocedeze, Romîniei pe baza principiului naționalităților. Același lucru îl spunea și Durnovo în Peterburgskia Wiedomosti sub regimul țarului într’o sumă de articole. Și totuși se crede că chestiunea Basarabiei poate fi discutată...

Nu putem în deajuns recomanda această substanțială broșură, ca să ne putem cunoaște bine drepturile.

*

Arhimandritul V. Puiu, *Monăstirile din Basarabia*. Un volum de 93 pag. Chișinău, 1919, Prețul 15 lei.

Am citit cu mulțămire așincă volumul acesta datorit societății istorico-archeologice bisericăști din Chișinău și închinat mănăstirilor basarabene. El cuprinde istoria celor treizeci de lăcașuri sfinte, ascunse în mijlocul codrilor umbroși ori agățate pe înălțimi pietroase cu chilii săpate în stîncă Nistrului. Așezate în partea țării necentenit calcată de năval rînd de peste Nistru, stingherite în dezvoltarea lor de vremi neprielnice, mănăstirile basarabene nu strălucesc nici sub raportul cultural nici sub cel artistic (biserici și clădirile construite în stil rus datează din veacul trecut) ; ele au fost totuși cuburi de viața moldovenească, păstrătoare a graiului și datinilor romînești în vremea stăpînirii străine. Lîmpe de scris, bogat în ilus-

trații, volumul trebuie să fie în mina tuturor celor pe care-l interesează viața românească din această parte a țării noastre.

Etienne Ciobanu, *La Continuité roumaine dans la Bessarabie*, București, 1920.

Românii care, la ocuparea Basarabiei de Ruși, erau mai mult de un milion și formau majorități compacte chiar în cetățile de sub stăpînirea turcească, Bender, Cetatea Albă, Hotin și Ismail, au continuat viața lor moldovenească cu toată vitregia vremilor și asprimea administrației străine. Impotrivindu-se pe cât puteau tendințelor de acaparare, ei reușesc să mențină limba română în biserică, în școlile primare particulare, chiar și în justiție, unde hotărârile se redactau în românește și rusește. Topografia română din Chișinău imprimă cărțile religioase necesare cultului, ab cedare, gramatici cu bucăți de ale poezilor din regat, etc. Dominațiunea rusă, care merge accentuându-se mereu, atinge apogeul în perioada 1883-905; acum manifestările intelectuale ale vieții naționale sînt aproape inexistente. După revoluția din 1905, tendințele naționale capătă libertate de mișcare: gazetele, tipăriturile românești se înmulțesc, în școli începe a se introduce limba română, contactul sufletesc cu frații de dincoace de Prut devine mai intens. Astfel între Nistru și Prut viața românească n'a încetat un moment; ea a continuat pulsațiile sale cînd mai puternice, cînd mai slabe, după cum îi îngăduiau împrejurările până la revoluția din 1917, cînd Basarabia se declară autonomă și apoi votează unirea cu patria mamă.

M. J.

Domnule I. Gheorghiu, *Aperçus sur la situation économique et financière* (F. Alcan).

În științele tinere prestigiul Manualului Clasic nu mai e o dogmă ca în disciplinele mai venerabile ca vîrstă. Aceiași observație în ce privește științele normative. Economia financiară cași politica economică generală întrunesc ambele aceste caractere la o punțiuce aici „arta clasică” este sinonim cu „ultima ediție”.

Domnul D. Gheorghiu, directorul general al Vămilor românești, delegat tehnic la Conferința păcii, a avut în vedere răsturnarea de valori economice pe care a adus-o războiul și ademînările stîrde ale unui vînt bolșevist care pornește cu ușurință oriunde sărăcia e în floare. Încetarea producției, trecerea vertiginoasă de la supra-producție la foamete generală, apoi acea „vague de paresse” au creat o prăpastie între datele numerice dinainte și de după catastrofă.

Domnul Gheorghiu este primul care adună cu o respectabilă răbdare datele statistice fragmentare găsite prin gazete, reviste, publicații mari și mici. Astfel broșura domniei-sale constituie o adăvîrată tablă de legătură practică, un dicționar pe care toți acei care se ocupă azi, de vre-o problemă de gospodărie, trebuie să-l aibă la îndemînă.

Acela marele economist Rist, în cursul său de doctorat de la Facultatea de Drept din Paris, recomanda, citează și pulzează neîncetat din lucrarea de sinteză statistică a delegatului român.

Cifrele domnului Gheorghiu pledează, cu sobra lor elocvență, în favoarea unui rezultat optimist. Din ele se desprinde ideea că sarcinile lăsate de război nu sînt în dispoziție prea mare cu productivitatea țării respective. Că o bună organizație ar risipi panica artificială pe care o stîrșește falsă posibilitate a bolșevismului și deprecierea monedelor—fenomen, el însuși, în mare parte artificial.

D. I. S.

Oromoslav Mladenatz, *Asociațiile cooperative de consum*. (O broșură de 35 p.) București, 1919.

Este în deobște cunoscut că la noi asociațiile cooperative de consum prind foarte greu, iar cea mai mare parte din cele existente sînt pe baze capitaliste și nu răspund deci scopului pentru care au fost întemeiate.

Ținînd seamă de această constatare, cîrticica d-lui Mladenatz este bine-venită. În ea expune simplu și clar adevăratele principii ale cooperăției aplicate cîștit, așa cum au fost la ate de pionierii din Rochdale și neschimbate în cursul a zeci de ani în toate mișcărilor cooperatiste din țările apusene. Răspîndirea acestor principii ar face să pătrundă în spiritul public adevărul asupra acestor asociații economice atît de folositoare și ajutătoare pîntu buna stare a populației nevoiașe, măcar în zilele grele

Cîteva date statistice mai complete asupra cîtorva cooperative mari din străinătate, ar fi făcut cartea mai puternică și ar zgudui poate mai adînc scepticismul și apucăturile noastre.

S. V.

N. A. Bogdan, *Societatea medico-naturalistă și Muzeul istorico-natural din Iași, 1830-1919*. Documente, Scripte și Amintiri culese și comentate de N. A. Bogdan. Cu 45 de portrete și 20 de ilustrații. S'a scris din inițiativa suscitetei societăți și s-a tipărit cu cheltuiela sa în Tipografia Națională din Iași, str. Alecsandri No. 11, 1919.

D-l N. A. Bogdan este incontestabil cel mai bun cunoscător a orașului nostru. Cărțile sale „Orașul Iași”, monografie istorică și socială de 552 de pagini în 4°, cu 500 de ilustrații, apărută în ediția II la Iași în 1915, și „Regele Carol I și a doua sa capitală” relații istorico-politice, Iași 1916, un volum de 660 de pagini în 4°, sînt două cărți de muncă răbdătoare și îngădu-

să, care fac onoare autorului și orașului nostru.

Noua carte a d-lui N. A. Bogdan este un pas mai mult pîntu cunoașterea orașului nostru.

Societatea medico-naturalistă din Iași, cea dintîi societate științifică din România, s'a înființat la 11 Ianuar 1830 cu titlul german de *Jassyer medicinischer Lesevereîn* de cătră 21 de persoane, în cea mai mare parte Nemți. La 27 Decembrie 1832 doi din membrii acestei asociații, medicii Dr. Mihail Zotta, Român bucovinean, și Dr. Iacob de Czihak, German din Bavarria de părinți cehi, luă inițiativa de a întemeia Societatea literară a Medicilor și Natura iștilor. Ministerul de Interne al Moldovei permise constituirea acestei societăți la 18 Mart 1833 supț titlul de *Societatea medico-istoric naturală în Moldov*.

În vara anului 1833 Dr. Czihak făcu o călătorie în străiătate cu scopul de a atrage atenția străinilor asupra tineretii societăți științifice din Moldova și avu succes. Din cei 2 de membri, cîți avea societatea în 1833, 42 erau corespondenți din străinătate (cei mai mulți din Germania). În anul următor numărul membrilor străini sporî mult cu persoane din diverse centre europene, între care Paris, Lausanne, Edinburg, Viena, Florența, Pesta, Petersburg, Constantinopol, Smirna. Printre noii membri remarcăm pe Alexander von Humboldt din Berlin și general I. Paul de Kiselev, guvernatorul rus al Moldovii.

La 10 Iunie 1834 Dr. Georg Jäger din Stuttgart, pîntu o scrisoare adresată D-nului Czihak, invită societatea să ia parte la congresul medicilor și naturaliştilor germani dela 8 Septembrie 1834 în Stuttgart. Societatea n'a putut răspunde acestei invitații, însă în Septembrie 1838 Dr. Czihak a reprezentat societatea la congresul internațional al medicilor și naturalişti-

lor din Freiburg în Germania. Era întâia oară cînd o societate rominească lua parte la un congres științific din Occident.

D-l Bogdan expune cu răbdare toate studiile făcute de membrii societății, darurile primite în materiale și cărți pentru muzeu, relațiile societății cu străinătatea. Pagini speciale sînt consacrate cu drept cuvînt D-ului Czihack, om învățat, entusiast și devotat, care a fost sufletul societății dela înființarea ei pînă la plecarea lui din țară (1833—1861), și care din Aschaffenburg, unde se retrăsese, nu înceta de a urmări programul societății și a o ajuta cu daruri și sfaturi pînă la moarte (1888).

Monografia D-lui Bogdan este o pagină din cele mai interesante de istoria științelor în România.

G. P.

* * *
Biblioteca de popularizare a Științei, editată de Casa Școalelor, a sporit cu două cărți nouă :

1. I. Simionescu, în *Lecturi geologice*, Buc. 1920, a jună citeva artice ale risipite în revistele de popularizare a științei și le sporește cu descrierea citorva fenomene geologice, colorate în podoabele unui stil fermecător. O schiță de nașterea, viața și măcinarea geologică a Ceahlăului nostru (*povestea unui munte*); interesul meteoricelor pentru precizarea înrudirii plantelor cu pămîntul (*soli cerești*); contribuția însemnată a coralierilor la astuparea oceanelor (*zidarii mărilor*); cucerirea uscatului în domeniul mării, cu exemple din Delta Dunării și litoralul mării Negre (*Pămînt nou*); groaznica eruțiune a *Vulcanului Krakatau* din 1883; prefacerile interne ale coiei prin apa ce vine din simburile ferbînte (*apă din foc*); puterile efecte ale torenților (*vine valea*); sculptura stîncilor

prin acțiunea combinată a aților agenți fizici ai atmosferei (*pluguri microscopice*); evoluția onduliiformă, cu urcușuri și coborișuri, a unor grupuri de vertebrate (*Mărire și decădere*); viața Mamutului, vechiu tovarăș al omului, pribegit tocmai în ținuturi înghețate ale Nordului, în care și-a găsit stîrșitul (*Un pribeg*); viața unui gigante al mărilor secundare (*Ichtyosaurus*); construirea acelor minuni subterane prin așezarea moleculelor de calcar din apa ce le poartă (*Palate fermecate*); — sînt atitea capitole, care se citesc cu ușurință și învață cit o carte de sute de pagini. Cărticica începe cu o scrisoare cătră un profesor (*O excursie geologică*) și se isprăvește cu două adaptări : una după Ewald, despre coac, lemn și huiță (*Trei frați de cruce*), alta o traducere liberă din Pliniu, despre *erupția Vezuviului*, la 79 d. H.

2. Valeriu Pușcarin, *Plante veninoase*, Buc. 1920. O bună contribuție pentru înmăștierea cunoștințelor despre niște plante destul de răspîndite în țara noastră și care au importanță ca plante medicinale. Autorul le grupează în : plante de baltă, cîmpie, de pădure, de munte și cultivate, dînd descrierea scurtă a speciilor, numele popular și științific, principiile veninoase, întrebunțările actuale, indicații asupra întrebunțării și credinții despre ele la popoarele vechi și unele credințe ale noastre. Mătrăguna, de pildă, e falsită „în fermecile de dragoste: Mătrăguna, Doamnă bună !—Mărită-mă în astă lună—De nu'n astă în cealaltă Că-i destul de ciad sînt fată.” ș. a. La tutun se pomenește peipeși la introducerea acestei plante blestemată în sporirea viciilor și încercările, uneori crude, a-i împiedeca răspîndirea. Cărticica, bine înghetată, este foarte interesantă.

T. A. B.

REVISTA REVISTELOR

Fapta (April), publicație săptăminală, este o revistă valoroasă prin punctul de vedere din care tratează problemele politice dela ordinea zilei și prin forma în care este scrisă. „Fapta” nu este un repertor de fapte. Ea caută să precizeze ideile generale care se pot degaja din vălmășagul de evenimente, atât în privința politicii interne cât și a celei externe. Dintre colaboratorii ei se disting din ce în ce mai mult d-nii Eugen Crăciun și Eugen Filotti, doi publiciști remarcabili prin talentul lor.

Cuvântul liber (April), revistă săptăminală, politică, dar cu un pronunțat caracter literar. Se citesc întotdeauna cu interes articolele iscălite C. Graur, Gr. Damian sau P. Crainic, precum și micile notițe intitulate „Polemici.” Articolele d-lui Barbu Lăzăreanu, în care d-sa scoate din negura uitării opera poeților socialiști de-acum 20—30 ani, sînt contribuții utile la istoria literaturii noastre și evocă în același timp vremuri bune și luminoase.

În ultimul număr, pe care-l avem înaintea noastră, d. G. Galaction înalță un imn de slavă d-lui Alexandru Macedonski. D. Galaction deplînge soarta acestui poet nerecunoscut de contemporani. Articolul d-lui Galaction este unul din cele mai frumoase din cîte a scris, dar are defectul de a face

să pălească versurile d-lui Macedonski, citate de d-sa ca dovadă de mărirea poetului. Pentru scopul practic al articolului său, d. Galaction trebuia să-și stingă stilul.

Cu această locație observăm că începe oarecum un curent de reabilitare a d-lui Macedonski. Puțin mai înainte de a cunoaște articolul d-lui Galaction, am citit în

Junimea Moldovei de Nord (Martie) din Botoșani, un articol bine scris, iscălit C. Iordăchescu, în care se cere recunoașterea poetului și indulgență pentru omul Macedonski.

Dacă nu se exagerează, dacă de pildă nu se fac comparații imposibile cu Eminescu, dacă este vorba de elevat ceiace poate fi și este în adevăr de valoare în opera d-lui Macedonski, atunci nu se poate nimic obiecta, ba chiar trebuie aplaudate încercările generoase în favoarea unui poet care în adevăr n'a fost apreciat cum trebuia.

S'a mai spus în această revistă : D. Macedonski n'a fost lipsit de talent, dar poezia lui a fost, (și mai ales începînd din vremea maturității talentului său), în afară de curente de idei și de sentimente din țara noastră. A avut, prea mult, caracterul unei poezii de import. Neîfiind, din această cauză, îmbrățișat, el a început, ca reacție, conștientă sau inconștientă, să-și exagereze tocmai unele însușiri care

erau defecte și, continuând să se singularizeze, a eșit din literatură

Publicul și critica nu sînt atît de vinovate pe cît se pretinde. Rămîne însă că trebuie de spus însfîrșit adevărul și de făcut cu nepărtinire inventarierea poeziei d-lui Macedonski.

Spitalul (No. 1—2, anul XL). Cu acest număr revista „Spitalul” împlinește patruzeci de ani de existență. Un grup de studenți în medicină, la 1880, s'au hotărît să scoată o revistă științifică. De-atunci și până astăzi revista a apărut cu greutate de neînchipuit, — cum arată d. dr. *V. Gomoiu* în articolul: „Spitalul, — originea și evoluția lui. Lipsa de fonduri a fost prima piedică și uneori chiar lipsa de interes a asociaților. Administrația revistei a fost silită odată să-și execute „datormicii mii” prin intervenția corpului de armată, iar pe cei civili pe calea justiției”. Un număr de revistă n'a apărut de loc din „lipsă de materie”. Iar dintre asociații, în număr de 128, consultați în 1903 de revistă într'o chestie principală, au răspuns numai 16.

Și totuși, cu toată recalitranta abonaților și a asociaților revistei, „Spitalul” a trăit 40 de ani, tipărind la început cursuri, observații clinice, recenzii de specialitate, iar mai apoi articole de fond, de o reală valoare, subscrise cu numele cele mai de seamă din domeniul medical.

„Spitalul” este acum proprietatea Societății Studenților în Medicină și apare sub conducerea unui comitet compus din doctori și studenți.

Revue de Paris. Martie. *Adolphe Delerme* consacră un studiu „Crisei sociale din America”.

Dela jumătatea anului 1915 până la încheierea armistițiului, America a fost furnizoarea Europei și prosperitatea ei a crescut imens. Dar îndată ce războiul a facut echilibrul s'a rupt. Statele-Unite au făcut Europei credite mari în timpul războiului, resursele vechiului continent sînt însă astăzi con-

siderabil scăzute și financiarii americani devin pesimiști. Armistițiul de abia încheiat, oamenii de afaceri au pus un frâu activității lor industriale căci li s'a părut mai urgent să-și consolideze profiturile.

Creșterea bogăției în cîteva luni a adus pe aceia a luxului ca și gustul violent al speculațiilor. În același timp costul existenței s'a ridicat și șomajul a început. Patronii și proletariatul se înfruntă și dela sfîrșitul verii, grevele se succed paralizînd industriile cele mai productive.

Înainte de războiu producția americană depășea nevoile țării și surplusul se exporta. Azi urcarea prețurilor care reacționează asupra valorii muncii o pune într'o situație din cele mai desavantajoase. Europa nu va putea cum-păra în condițiile ce i se impun. Și exportul stagnînd, criza va deveni mai acută. Șefii industriei se întrecă cum vor parveni să reducă prețurile, menținînd propriile lor averi și ei nu văd decît o eșire: să rămînă stăpîni asupra salariilor. Atitudinea lor cași șomajul împinge clasa muncitoare pe calea determinărilor extreme.

Situația lucrătorilor s'a schimbat considerabil în America în ultimii 20 de ani. Mai bine de 13 milioane de lucrători au emigrat aici, mai ales din Europa orientală și sud-orientală. Pe mizeria acestei imense armate de rezervă s'au ridicat averile regiilor industriei americane.

Dar această plebe neasimilabilă care cunoaște șomajul aproape 3 luni pe an, e un teren cît se poate de accesibil propagandei socialiste și mai ales anarhiste. Lucrătorii din minele de cupru ale Estului, grupați în puternice federații cer desființarea salariatului. Afiliați la Internaționala III-a, ei au legături cu centrele revoluționare din Irlanda și India și activitatea lor se manifestă prin greve de o violență necunoscută Europei.

Situația se complică prin faptul că farmerii din Dakota au oferit alianța lor proletariatului înscriind în program naționalizarea căilor ferate.

Această alianță de luptă e un răspuns șefilor marelui industrii care prin intransigența lor inflexibilă împiedică orice conciliare.

Revue des deux Mondes. Martie 1920.

Acum o sută de ani, la 13 Martie 1820, a apărut *Méditations poétiques*; volumul, ce conținea 24 de poezii, a produs un entuziasm indescritibil și a făcut pe Lamartine celebru dela o zi la alta. Gustave Lanson în *Centenarul Meditațiilor* cercetează și pune în lumină farmecul nou al acestei capodopere. Căci din punctul de vedere al tehnicii și limbii poetice, ea nu aducea nimic nou, cum nu era nou nici fraseologia plângătoare, obișnuită „sufletelelor simțitoare” din veacul al 18-lea, nici duioșia romanței și elegiei din vremea primului imperiu, nici imaginația melancolică și sombră a poeților englezi, nici tristețea deseserată a lui Werther. Toate aceste caractere, ce se găsesc în poezia lamartiniană, erau familiare publicului francez. Însă, dacă ideea poeziei era aceeași, calitatea era nouă, aparte. „Lamartine ne oferă o isbucnire prodigioasă de sensibilitate”, activitatea inteligenței, caracteristică poeziei anterioare, e înlocuită printr-o neliniște intelectuală, marile probleme ale soartei omenirii „la el determină stări înfrigurate și pasionate, afecții și emoții”, natura nu-și păstrează realitatea sa obiectivă, infinitul nu îmbracă idei clare; totul devine sentiment, iugrijorare și mișcare sufletească. Poezia sa nu e „subiect”, nici „fapte”, ori idei; nu-i decît fioruri și aventuri, o inimă care simte, suferă, se destănuiește; o muzică armonioasă fără cuvinte; nu-i expresia inteligibilă a unui spirit, ci muzica și parfumul unui suflet. Apari-

ția acestui volum fu și „un mare eveniment social, odată în istoria sensibilității europene”; cu dînsa se termină domnia lui Rousseau și Chateaubriand. Iubirea din *Meditații* este alta: „se îmbătau de acest mod nou de a iubi, care făcea să intre în compoziția amorului tot ce, obișnuit, se lăsa pe dinafară, natură, religie, filozofie”. Cu toată aparența, poezia lui Lamartine ascundea sub melancolia și oboseala sa rezerve minunate de forță și vitalitate.

Din analiza acestei poezii reesă și un alt caracter: ea nu păstrează nimic ocazional, nici o aluzie la accidentul, faptul divers, care i-au dat naștere; nu vedem în ea decît esența durerii omenești, suspinul unui suflet zdrobit. Poezia sa este alegere, discreție, tăcere, o aranjare perpetuă a faptelor, o invenție care completează, rectifică, înfrumusețează realitatea; ea nu are nimic biografic, fiecare poem e un document asupra omului, a omului universal. Psihologia sa, căci are una, e notația clară și sintetică a stărilor sentimentale „prinse în mișcarea lor, traduse în culoarea și definite prin isvorul și ținta lor”. Astfel unele din caracterele clasicismului francez se regăsesc în prima capodoperă a lui Lamartine: Semnificație psihologică, generalitate, valoare documentară omenească, iar altele dispar: Cu Lamartine literatura nu mai caută adevărul ci tinde spre artă, poezie, muzică; versul părăsește calitățile prozei: frumuseța și emoția devin obiectul său direct; limba, în locul justiteții gramaticale și logice, influențată prin armoniile muzicale și colorate, prin sugestiile și asociațiile sentimentale, ce cuvintele pot provoca, ea caută esteticul și pateticul.

La Revue Mondiale. Martie 1920.

Pierderile suferite din pricina marelui războiu, impun serioase eforturi pentru apărarea și cruțarea vieții o-

menești; deaceia lupta împotriva boalelor infecțioase și alcoolismului tinde să ia forme de o energie nevăzută încă. Canada, Statele-Unite, provinciile din Asia și Africa duc pe toate căile luptă în contra băuturilor spirtoase și edictează grele măsuri pentru oprirea consumării lui; savanți medici, industriași, clasa lucrătoare însăși ia parte la această cruciadă. În articolul său *Rasa franceză în fața credității alcoolice*, d. Jean Finot, sprijinit pe experiențele biofisiologice din ultimii ani, arată influența dezastruoasă a băuturilor spirtoase din punct de vedere ereditar. Alcoolul atacă și distruge atât ovulul cât și spermatozoidul, care-l fixează și păstrează în mod uimitor, mărește la exces excitabilitatea sistemului nervos, provoacă leziuni în nervii periferici, produce hiperestezia dureroasă a membrilor inferioare, înclină organismul la paralizie, la crize convulsive; în rezumat o serie de infirmități organice care distrug personalitatea și micșorează valoarea morală, economică și intelectuală a individului. Totuși lupta nu trebuie dusă până la extrem, adaugă d. Finot. În țările unde consumul alcoolului e aspru oprit, omul, dornic de excitație, a recurs la cocaină, morfină, eter, substanțe mai răle decât vinul, berea și cidrul, care în definitiv sînt mai puțin primejdioase decât băuturile spirtoase propriu zise.

Care va fi răsplata musulmanilor din coloniile franceze după marele războiu? Vor beneficia dinșii de răsplată, cum au fost egali la muncă? Nu, răspunde d-l A. Lety Comblère în articolul său *Viitorul Islamului*; a le da dreptul de a alege și a li ales în adunările reprezentanților Africii franceze, ar fi a le da o armă pe care ar putea-o întoarce împotriva proștilor lor binefăcători. „Să-l atragem arătîndu-le cite de puternică Franța noastră, cit se tragește de ușor în ea, cit de mare și frumos e tot ce vine dela ea... Să

le dăm din vreme în vreme, ca să măgulim mîndria și gustul lor de pompă sărbători strălucite... Să le arătăm că filosofia și morala noastră, deși nu-s coranice, fac totuși pe oameni capabili a învinge“.

Pacea este pierdută, iremediabil pierdută; aceasta e concluzia fiecărei pagini din articolul d-lui J. Finot, *Dezolzarea lumii și cîteva leacuri*. Înainte de războiu era o singură primejdie, cea germană; acum se înmulțesc pe fiecare zi, pretutindeni se aprind noi focare de războaie viitoare, lumea, abia reconstituită, amenință a se prăbuși. Putința de salvare nicăieri: Anglia, deși a luat partea leului din pradă, se vede prin chestiunile irlandeză, egipteană, indiană, prin budgetul supraîncărcat, prin lupta de clase, precipitată spre ruină. Franța, a cărei singură posibilitate de refacere e plata despăgubirilor din partea Germaniei, se vede pusă între dilemă: sau Germania nu poate plăti și atunci Franța va suferi consecințele, sau poate, dar atunci Germania reîncutată, redevenită o mare forță economică și militară, va deveni o gravă amenințare pentru Franța. Pe lângă toate, Franța a pierdut în războiu nu numai stima și iubirea neutrilor dar chiar și a foștilor săi aliați; azi e privită cu răceală de toți, din pricina politicii d-lui Clémenceau ce a reușit să nemulțumească toată lumea. Vina principală a relei stări generale o are Wilson, bolnav, îndărătnic și inezestrat cu o rară putere de *incomprehensiune a problemelor europene*. Atitudinea nenorocită a Statelor-Unite în vremea tratativelor de pace, retragerea lor acum, a redus la neant rezultatele victoriei așa de penibil dobîndite. Greșala aliaților de a nu fi zdrobit Prusia și bolșevismul rusesc a mărit dezastrul universal. D-l Finot propune ca remediu revizuirea tratatului de pace spre a scăpa părțile lui sănătoase și viabile și a corecta soluțiile șchioape, ap-

refacerea pe alte baze a ligei națiunilor, în care să fie primită și Germania, și în fine părăsirea pieții comerciale americane și un schimb cit mai intens de mărfuri cu Spania. Această din urmă măsură ar îndepărta animozitatea dintre rasa galbenă și cea albă; ar fi o îndrumare spre înfrățirea universală și ar fi chiar în interesul economic al Statelor-Unite.

Relațiile dintre *Franța și România* au suferit în urma războiului o încontestabilă răceală. D. Saint-Aubin, într'un articol cu titlul de mai sus, vede cauzele acestei răceli pedeparte în „modul indesezirabil cu care Consiliul director al Conferinței păcii a tratat micile națiuni și calcat principiile cele mai respectabile în folosul unor interese inavuabile“ și pe de alta în atitudinea d-lui Brătianu. După scriitorul francez, acesta a făcut o mare greșală voind să reprezinte România la Conferința păcii. Aliații îl suspectau din pricina rolului său îndoelnic și reprehensibil în primii ani ai războiului. D. Clémenceau, „cu impulsivitatea temperamentului său, n'a ascuns d-lui Brătianu sentimentele personale pe care acesta și politica sa internă și externă i le inspira“, iar prin declarațiile făcute d-lor Toma Ionescu și Emil Fagure, fostul premier al Franței formulează o serie de acuzații la adresa fostului premier român. „Am siguranța că Brătianu trădează. Știm că face o politică de duplicitate. Îmi cere, neconținut, tot soiul de sacrificii pentru răzrul cind România ar urma politica mea. Mi-a cerut să fixeze suma de bani ce sunt dispus să dau pentru „buzunarul“ celor care s'ar expatria. l-am acordat tot ce cerea; dar sint incredințat că nu-i decit un joc, căci am în mână probele că Brătianu face tot ce poate pentru a încheia o pace separată cu Puterile Centrale“. D. Deschanel confirmă intenția d-lui Brătianu de a încheia pace și Berthelot declară

că ministrul român l-a înșelat și la încheierea armistițiului și la încheierea păcii. D. Emil Fagure, între alte declarații ale d-lui Clémenceau, raportă : „...Brătianu-mi cere voie să facă pace cu Germania .. de luni de zile îmi cere tot felul de sume de bani... le-am dat“ și precizează destinația acestor sume. Mai departe d. Saint-Aubin acuză pe liberali că împilează minoritățile și în special pe Evrei contra cărora jurnalele lor au cerut pogromuri. Autorul termină arătând situația dificilă a țării amenințată de bolșevici și țariști la răsărit, de Iugo-slavi la Apus, finanțele noastre slabe, slăbite și prin miliardele de coroane și ruble ce va trebui să le adauge la pasivul său și spune că pentru a se ridica are nevoie de ajutorul politic și financiar al foștilor săi aliați. Dar în împrejurările actuale acest ajutor nu poate fi scontat.

După cum se vede, acest articol reprezintă o politică bine cunoscută la noi în țară. De altfel d. S. Saint-Aubin privește raporturile dintre Franța și România numai din punctul de vedere al intereselor specific franceze.

Revue hebdomadaire. Martie.

André Michel scrie despre pictorul *Eugène Carrière*. Născut la 1849 dintr'un tată originar din Flandra și o mamă alsaciană, Carrière s'a făcut la Strasburg copilăria și adolescența.

Deși se distingea de timpuriu la desen, familia lui lipsită de mijloace l'a trimis într'o manufactură din St. Quentin. Aici cunosc pe pictorul Maurice de Latour și sub influența acestuia împins de o irezistibilă vocație, împotriva tatălui său se hotără să urmeze la Paris cursurile școlii de Arte frumoase. Dar războiul din 1870 izbucnise. Carrière se angajă, fu făcut prizonier și internat la Dresda. În muzeul de acolo făcu cunoștință de aproape cu cîteva din operele cele mai celebre ale lui Raphael și Rubens. Lucrators la Paris a lucrat în atelierul lui

Cabanel până în anul 1876 când după o călătorie în Anglia s'a însurat și s'a stabilit în strada Vaugirard lucrînd pentru a procura mijloacele de existență familiei pe care o fundase și care s'a înmulțit repede. În această familie care a fost tot orizontul lui, el a găsit materia operii și alimentul geniului său. Dacă destinul nu l'a făcut bogat el i-a furnizat gratis modelele.

Originalitatea lui Carrière ca pictor spre deosebire de contemporanii săi e că evită lumina soarelui ca și culorile tari preferînd mediul închis și întunecat al unui interior cași ceasurile crepusculare.

Policromia discretă din primele lui tablouri se transformă cu timpul într'un gri aproape monocrom. Arta lui a fost cu drept cuvînt numită hughenotă prin ceia ce are în ea auster și intransigent.

Ca portretist Carrière cu toate resursele limitate ale paletii lui excela în evocarea nu numai a asemănării formale și a fizionomiei ci și a intimității morale a unui personaj. Portretele lui Verlaine și Alphonse Daudet pot servi ca exen.plu în această privință.

În pictura franceză în care în secolul trecut a dominat „pleinairismul” Carrière nu e totuși un izolat. Prin realismul său sentimental e din aceeași familie cu Chardin și Prud'hon, dar e mai morbid decît dinșii.

Mercure de France. Martie 1920.

Noul dezechilibru european al d-lui Georges Batault este un aspru și violent rachizitoriu la adresa Angliei și Statelor-Unite din pricina ținutei lor în fața noilor probleme mondiale. Președintele Statelor-Unite, este un „Atla mistic... răufăcătorul neamului omenesc... umilitorul Italiei... disprețuitorul Belgiei... distrugătorul Sfîntei Rusii... tiranul fanatic... pe urma cărui iarbă nu va mai crește”, iar Lloyd George a devenit „fluctuantul, subtilul, eloc-

ventul, quaker-ul și mercantilizatul Lloyd George”. Pacea dela Versailles este o pace *anglo-saxonă*, protestantă, biblică, mesianică, atenuată de mercantilismul englez și american; ea a sacrificat națiunile care au sîngerat în războiu și a făcut din Europa o excelență colonie americană. Niciuna din problemele vechiului continent nu a fost deslegată; toate stau în suspensie, dominate de chestiunea germană și rusă, pretutindeni e confuzie, contradicție, desordine, războiu de notă diplomatice, exasperări, amenințări, scrișniri de dinți. Fondul acestei minii este neliniștea Franței care stă singură în fața Germaniei. Liga Națiunilor, abea născută, a murit, tratatele de alianță preconizate nu au fost ratificate; America s'a retras în splendida-i izolare, iar Anglia se mulțumește a fi stăpîna mărilor, până cînd acest loc li va fi luat de Statele-Unite. Anglia, neglijînd să dea o soluție satisfăcătoare chestiunii occidentale, singura în stare să-i asigure baza dominației mondiale, este acum amenințată din toate părțile: chestia ulyriară, problema Irlandei, revolte în Egipt, India etc... Însă marea primejdie ce domoie pe toate celelalte și care va spulbera pacea anglo-saxonă, se ridică de la răsărit: *Rusia pansovietică*, care, îmbucătățită, sfîșiată de un războiu civil crunt și inversunat, astăzi se arată expansionistă, cuceritoare, panslavistă. Atitudinea șovăitoare a Angliei a creat acest pericol. Astăzi bolșevismul întărit îndreaptă privirile spre Asia: aici răscolind patimile și interesele numeroaselor populații, își va înmulți forțele și de aici va reveni asupra Europei ca un petroiu ce va nimici cultura bătrînel Europe. Să nu se uite năvălirile mongole, care-și au leagănul în stepele Siberiei și Turchestanului.

În *Continuitatea vieții sociale* d. Louis Narquet se ocupă de grava pro-

blemă a producției și circulației produselor, ridicată de agitațiile și numeroasele greve uvriere. Sindicatele de lucrători și Confederația generală a muncii părăsind terenul de luptă economică și-au schimbat scopul și tind prin deorganizarea intenționată a muncii la răsturnarea actuală a ordinii sociale, la stabilirea dominației politice a proletarilor. Aceste sindicate, sprijinindu-se pe principiul solidarității uvriere, formulează revendicări ce trec peste individ, peste cadrul profesional al corporațiilor, și substituindu-se în conflictele dintre patron și lucrător, le agravează și supun complet pe aceștia din urmă conducătorilor, adesea străini de corporațiile lor. Prin urcarea neconținută a salariilor la uvrieri și funcționari, socialismul revoluționar urmărește un scop îndoit: să desorganizeze producția, să demonstreze lucrătorului că salariul oricât de ridicat nu-l poate întreține din cauza rapacității capitalistului și că deci mîntuirea nu poate fi decît socializarea. Dar socialismul nu are un plan de reformă a societății; ceea ce se petrece în Rusia e de natură a îndepărta pe oricare de soluția propusă. Civilizația și cultura, dobândite cu atita trudă vreme de veacuri, nu pot fi lăsate pradă unor vizionari. Deasupra solidarității de clasă a lucrătorilor stă solidaritatea socială a tuturor claselor: Continuitatea vieții sociale e un principiu de o cu totul altă importanță; interesele diferitelor clase sociale trebuie să se armonizeze conform dreptului și echității. Pentru aceasta statul trebuie să părăsească atitudinea sa fricoasă, șovăitoare: el trebuie să interzică sindicalizarea și dreptul la greve a funcționarilor, să reglementeze dreptul de grevă al uvrierilor și să introducă arbitrajul obligator în conflictele dintre patron și lucrători, cum o face acum guvernul socialist din Germania.

Articolul d-lui Raoul Labry, *Cum am fost informați asupra Rusiei*, arată complectă necunoaștere în care se afla oficialitatea și publicul francez asupra situației adevărate din Rusia. Nevăzînd în ea decît Curtea, Consiliul de Miniștri și Statul Major, fiind aliații unui regim și nu a poporului, nici ambasada, nici misiunea militară, nici ziaristii n'au întrezărit macar viața rusă în multiplele sale manifestații intelectuale, morale, sentimentale și n'au presimțit furtuna ce avea să prăbușească vechea Rusie. După infringerile ruse din 1915 guvernul francez inmulțește mijloacele de informații și propagandă, trimete noi misiuni militare, mărește personalul ambasadei; însă toate eforturile se opresc la suprafața societății ruse; jurnale, culise ministeriale, impresiile consulilor și a ofițerilor de stat major. În rezumat sentimentele elitei unei minorități despărțite de poporul năcăjit printr'o prăpastie. De altfel concepția însăși a ambasadei pentru care nu exista decît țarul și curtea sa, împedea pătrunderea în diferite medii rusești, pentru a nu jigni susceptibilitatea conducătorilor. „Nu faceți gafe: Nu vorbiți de Polonia, de naționalități asuprite, de libertate, evitați contactul cu masele, cu opoziția“. Astfel schimbările adînci produse în sufletul poporului, descurajarea, oboseala de războiu, mistica revoluționară ce se forma, rămîneau nebănuite. Autorul articolului, slavist distins și membru al Institutului francez din Petrograd, care se amesteca în mulțime, observa aceste fenomene neliniștitoare și le comunica ambasadei, era considerat ca un pesimist întâi, apoi bănuit de idei revoluționare. De aceea n'au primit revoluția din Februarie 1917, n'au înțeles că sovietele, apărute odată cu căderea țarului, erau adevăratul reprezentant al maselor ieșit la suprafața vieții politice ruse. Cu judecata apăsătoare, credeau că din haosul acela va

răsări o republică parlamentară cu forme occidentale, atunci cînd în masele oboșite de războiu, de robie, de mizerie, apărea internaționalismul doctrinar, bolșevismul marxist sub o formă sentimentală și simplistă. Bolșevismul lui Lenin a fost forma științifică pe care au îmbrăcat-o instinctele mulțimei, a fost rezultatul, sfințitul și nu origina unul procesus. Nefiind înțeles acest fapt, au rămas infructuoase toate încercările de oprire a prăbușirii, de canalizare a opiniei publice ruse. Nici talentul de organizație al lui A. Thomas, care a priceput că sovietul, și nu parlamentarismul lui Milinkof, este elementul durabil al revoluției, nu a reușit. Concepția lui, bună pentru socialismul apusan, era falsă în societatea primitivă răsăriteană, jurnalele nu-s conștiința clară a unei fractiuni de societate, leaderii nu sînt reprezentanții autorizați ai unor partide unde nici ideea de patrie nu există în sufletul țărăni-mei. Socotind și combătînd bolșevismul ca opera unor bandiți sau manoperă germană, Francezii au perpetuat greșala și au pierdut, prin amestecul în luptele civile ale Rusiei, simpatiile tuturor democrațiilor ruși.

La Nouvelle Revue Française, 7-e année, No. 77, 1 Fevr. 1920.

Sub titlul *Si le grain ne meurt*. André Gide incepe în numărul acesta publicarea unei serii de amintiri; fragmente care vor lua, se pare, treptat, caracterul unei susținute auto-biografii. Imperceptibile amănunte din viața unui copil meditativ și ateu; colțuri liniștite de copilărie; mici întâmplări neînsemnate, văzute frumos și simplu, redată în senine fraze domolite. Totalitatea stilului, simplă, aduce aminte dintre romanele lui Gide, de „La porte étroite”. Pe-alocurea, reflexii, în care regăsești pe subtilul analist din „Pré-téxtes”: „Fără indoială, sînt capabili de puternice afirmații singuri acei pe care li îndeamnă într'un unic sens e-

lanul heredității lor. Dimpotrivă produsele de încrucișare în care coexistă și cresc, neutralizîndu-se, cerinți o-puse, printre dinsele cred că se selec-tionează arbitrii și artiștii”. *Neoclasicismul* pe care Gide, împreună cu „La nouvelle revue française”, l'a preconizat, se realizează desăvîrșit în aceste amintiri.

Les solrées de Pétrougrade, scurte staște descriptive, corecte și reci, sem-nate René Chalupt, formează, în acest număr, o negliabilă umplutură pentru rubrica versurilor.

Un articol a lui Jacques Rivère, despre „Marcel Proust et la tradition classique”. Autorul consideră pe Proust, premiul pe 1919 al Academiei Goncourt, ca un novator al romanului fran-cez. Prin el tradițiunea clasică, între-ruptă odată cu romantismul secolului trecut, va fi reimprospătată. Romanul, încetînd de a fi, ca în ultimul timp, un poem, va deveni iarăși severul stu-diu psihologic, rațional și precis, pe care l'a ilustrat Stendhal. „Proust, scufundîndu-se în el cercetează, se în-treabă, ghicește și, recunoaște și, trep-tat, își explică lucrurile și oamenii; spiritul lui distruge pe nesimțite tot ce e obscur și opac, înlătură tot ceia ce nu se lasă a fi văzut, tot ceia ce ar tînde să facă numai impresie; el inventează astfel, făcînd doar inventa-rul, prin singură calma perpetuitate a considerației pe care le-o acordă. Pen-tru a produce el demonstrează”.

Aceiași atmosferă se desprinde și din articolul lui Albert Thibaudet cu privire la George Eliot. Personalitatea seritoarei engleze, al cărei centenar s'a împlinit de curînd, apare inițiatoare și reprezentativă. Autorul, împru-mutînd o terminologie bergsoniană, dis-tinge timpul de durată, făcînd „din simțul și nevoia celei din urmă soli-ditatea romanului englez”. Într'adevăr romanului francez îi lipsește continui-tatea. „Tablouri succesive, sacadate,

tără continuitate ca la Goncourt, dia-metral opuse „suitelor engleze“. „Dura-rea romanului englez nu desface, nu distruge, ci construiește“. „Un roman al lui Elliot e tocmai o evoluție crea-toare“.

Afară de două fastidioase bucăți de Jean Paulhan și Bernard Combette (mai interesantă a celui din urmă, prin descriția vieții coloniștilor din Congo), revista mai conține câteva note cu privire la Renoir de André Lhote. Autorul încearcă să statomnicească lui Renoir un loc aparte în mișcarea impres-ionistă. Caută să demonstreze că Renoir n'a fost bun pictor decit atunci cind s'a îndepărtat prin elanul inconș-tient al unui excepțional talent de școala al cărei șef a fost considerat. Totuși, împreună cu Claude Monet—de care se deosebește desăvîrșit, afirmă André Lhote.

Rivista d'Italia (Ianuar, Februar 1920).

Vestitul istoric *Guglielmo Ferrero*, în-țprozit de zguduirea pricinuită de răz-boiul mondial, pe care-l numește un „ca-taclism cosmic“, se ocupă într'un articol intitulat „O privire spre viitor“, cu a-șezarea pe care trebuie să și-o dea Europa, dacă-nu vrea ca prin repeta-rea unor asemenea nenorociri, întreaga cultură apuseană să dispară. Vechiul echilibru a dispărut prin schimbările aduse de războiu; a face profetii pen-tru viitor e, se'nțelege, un lucru pre-sumțios; istoria Europei însă dela ma-re revoluție franceză și până astăzi, se poate da totuși oarecare indicații. Această istorie ne arată o alternanță de perioade de pace și de războaie, care dovedesc pedeparte că pa-acea este o adincă necesitate a civili-zației occidentale, iar pe de alta, că anumite forțe contrazic această nec-cesitate. Care sunt aceste forțe? S'a răspuns: Curțile și dinastiile. Acest răspuns a putut fi adevărat pentru perioada ce se încheie cu anul 1815

dar din acest an și până la 1848, toc-mai dinastiile sînt acelea care impun pacea și limitează armamentul pretu-tindeni, chiar și în Prusia. Cind după 1848 începe o nouă perioadă de răz-boae și de înarmare, influența mai mare în state o au burghezia liberală, industriașii, profesioniștii și intelectu-alii. Ultima și cea mai violentă peri-oadă de înarmare, care începe după 1900 și care a dus la catastrofa din zilele noastre, cade în anii în care partidele și doctrinele democratice se aflau în plin progres. Trebuie oare a se trage concluzia că bughezia și partidele democratice poartă răspun-derea? Ferrero respinge această con-cluzie. După el pricina e alta și a-nume lupta permanentă dintre două principii opuse, reprezentate prin di-nastii și democrație: principiul drept-ului divin și principiul voinței popo-rului. Lupta dintre aceste două prin-cipii a provocat războaiele din timpul revoluției franceze și imperiului napo-leonian. Această luptă s'a complicat a-poi dublindu-se, prin lupta dintre prin-cipiul autoritar și cel liberal, dintre principiul dinastic și cel național. Sfînta Alianță reprezenta principiul autoritar și cel dinastic în luptă cu cel liberal și național; revoluția dela 1848 a sfărmat această alianță și în unele țări, ca Franța, Italia și chiar Germania, principiul dinastic s'a înțeles cu cel liberal și național, dar în Austria, chiar dacă s'au făcut unele concesii prin-cipiului liberal, s'a combătut cu inver-sunare principiul național, pe cînd în Rusia s'a căutat a se înăbuși a-mindouă. Germania nu s'a hotărit pentru războiu decit pentru a salva în Austro-Ungaria principiul dinastic, a-menințat de cel național.

Dezvoltarea tehnicei moderne și ser-viciul militar obligatoriu, impus de re-voluția franceză, au creat instrumente de pustiire fără pereche în istorie. Faptul acesta face pentru civilizația

apuseană, o chestiune de viață și de moarte, înlăturarea unui războiu viitor asemănător acestui din urmă. Europa se găsește astăzi în fața aceleiași probleme cași Sfînta Alianță la 1815: să trezească în conștiința Europei respectul autorității legitime înăuntrul statelor și respectul unui drept internațional. Dacă principiile de legitimitate și de drept internațional sînt acum altele decît pe vremea Sfîntei Alianțe, mijlocul nu poate fi decît același: o ligă a națiunilor. În locul Sfîntei Alianțe, care a fost liga Curților europene, trebuie o ligă a popoarelor stăpîne pe soarta lor.

Dacă ne încercăm să stabilim, cel puțin în principiu, sarcinile acestei ligi, găsim că ele se reduc la trei obligații: 1) a nu recunoaște și a nu trata decît cu guverne legitime; 2) a respecta naționalitățile și 3) a restinge la minimum armamentele.

Primul punct implică necesitatea unei definiții a legitimității așa ca să fie primită de către toți. Războiul a nimicît unul din principiile de autoritate care stăpîneau Europa: pe acela al dreptului divin și nu mai rămîne decît acela al voinței poporului, exprimate prin instituțiile reprezentative. Grijă ligii va trebui să fie ca această voință populară să nu fie falsificată, prin fraudă sau violență, mai ales în statele din nou născute, în care ispita pentru aceasta poate fi mai mare. În pîrtiva statelor care s'ar face vinovate de falsificarea voinței poporului, ar trebui să urmeze sancțiuni aspre.

Al doilea punct, respectarea principiului naționalităților, adică dreptul tuturor popoarelor de a fi guvernate de oameni din nația lor, este cheia de boltă a viitoareî ordîne în Europa. Deoarece amestecul de popoare face peste putință ca toți de aceeași nație să trăiască într'un singur stat, va fi nevoie de cel mai mare respect pentru toate drepturile naționale ale minori-

tăților. Limitarea armamentului s'ar putea obține prin etatizarea tuturor fabricilor de arme și munițiilor, prin abolirea serviciului obligator și prin controlul reciproc al armamentului.

Guido Manacorda „Problema expansiunii spirituale italiene”. Autorul constată că cu toate că au trecut șasezeci ani dela înfăptuirea unirii și cu toate că există milioane de Italiani împrăștiți în toată lumea, răspîndirea în afară de Italia a operelor produse de civilizația și cultura italiană, e nelăseșnată, iar problema acestei răspîndiri nici nu s'a pus pînă astăzi în Italia. Acuma, după războiu, Italia pare că nu are alt gînd în afară de refacerea internă și extinderea influenței sale economice—lucruri desigur extrem de importante, dar insuficiente pentru asigurarea unei eflorescențe vieții italiene. Nu trebuie să se uite, zice autorul, că nici-o dominație politică și economică, care nu a fost sprijinită de valori culturale superioare aceloră ale națiunilor dominate, nu a reușit.

Problema expansiunii spirituale se sprijină pe două puncte esențiale: existența reală a unor valori culturale de exportat—condiție *sine qua non*—și formele ori procedeele exportării înseși.

Se afirmă de unii că Italia exportă puțin, fiindcă produce puțin; cînd producția sa intelectuală se va mări, exportarea va veni dela—sine, probă Franța.

Ca această obiecție să aibă valoare, observă Manacorda, ar trebui să se dovedească trei lucruri: 1) că Franța nu produce numai mai mult, ci și mai bun; 2) că Italia exportă măcar acela ce produce și 3) că ceiace o nație exportă e totdeauna partea cea mai bună din producția sa.

Primul punct poate fi lăsat la o parte, căci oricît s'ar discuta, nu e demonstrabil. În ce privește cel de al doilea, oricine a pus piciorul în afară de Ita-

lia, știe cît de rar se găsește și cît de greu se capătă cartea sau opera de artă italiană, precum și cît de necunoscuți sînt cei mai mari scriitori moderni italieni.

Cercetarea celui de al treilea punct, dovedește mai de grabă contrariul: de multe ori tocmai operele mai slabe sînt mai cerute în străinătate, decît cele bune. Și din literatura franceză nu operele cele mai puternice sînt a-celora care trec mai ușor hotarele.

Concluzia deci e că trebuie de exportat, se 'nțelege, ceia ce e mai bun, dar dacă sînt dificultăți, să se exporte ceia ce se poate. Orice s'ar exporta, tot ar fi o influență a culturii italiene. Pentru a porni însă această mișcare ar trebui pe lîngă inițiativa privată și aceea a statului. Ar trebui ca pe lîngă reprezentantul intereselor economice și atașatul militar, să existe și reprezentantul culturii, care să aibă competența libertate de a organiza cum va crede, pătrunderea culturii italiene în țările străine.

Deutsche Rundschau (Februar 1920) *Hermann von Rosen*, „Biologia și Comunismul“. Autorul găsește că e o mare pagubă pentru alcătuirile politice, faptul că cultura biologică și cea umanistică, n'au mers mîna în mîna și că teoreticienii sociali n'au ținut seamă de învățămintele ce se degajează din studiul naturii. Istoria ne arată că întreaga evoluție a oamenilor este supusă legilor eterne și imutabile ale naturii.

Mișcările social-politice pe care autorul vrea să le examineze din punct de vedere al biologiei, sînt des repetatele transformări de state, care azi tind la o revoluție mondială.

Se compară de obicei revoluțiile cu izbucnirile vulcanice—dar în această comparație se alătură două cantități de natură diversă: umanitatea cuge-tătoare și forțe fizice ale naturii anorganice. Dacă e vorba a se lua natura

drept povățuitoare, atunci trebuie să se apeleze la biologie, căci ea e știința care studiază legile ce cîrmuesc lumea organică. Legea cardinală în această lume organică, este însă evoluția, nu revoluția. Biologia arată că la început n'au existat decît ființe compuse dintr'o singură celulă și că prin diferențiere s'a ajuns la varietatea de astăzi. Aplicîndu-se aceste adevăruri la viața politică, se vede că revoluția trebuie socotită ca o anomalie, provocață sau din vina guvernanților, care încearcă să oprească evoluția naturală a unui popor, sau din aceia a guvernanților care tulbură violent și fără îndreptățire mersul evoluției. Astfel trebuie judecată catastrofa comunistă din Rusia. Biologia dovedește că natura pornește cu o stare uniformă și tinde spre diferențiere, comunismul deci e contra naturii.

Toți ideologii comunismului, ignorînd legile naturii, invocă așa numitele drepturi ale omului. În natură însă nu există drepturi, ci numai legi. Există însă ceva analog datoriiilor și anume instinctul, numit așa de bine de Karl Ernst Bayer, imperativul categoric al naturii. În acest punct de vedere, animalele care se conduc de instinctele lor, pentru conservarea speciei, stau mai bine decît omul. Minunata armonie dintre instinctele egoiste și cele altruiste, care stăpînește lumea organică, au făcut pe biologii moderni să vorbească de o ordine morală a lumii și să revină la vitalism, părăsind concepția materialistă. Și așa numita luptă pentru existență, e respinsă de biologii noi, căci nu numai instinctele altruiste și sociale la animal, ci și dispoziția minunată a mijloacelor de fecundare la plante, arată clar că natura tinde să înlăture orice luptă pentru existență între indivizi de aceeași specie.

Sozialistische Monatshefte (29 Decembrie 1919). Interesant ca simptom al unui nou spirit în cercurile democ-

și socialiste din Germania, este articolul lui Ludwig Quessel, intitulat „Germani și Gall”. El tinde să dovedească că, de fapt, între Francezi și Germani nu există deosebiri profunde, nici de rasă, nici de cultură și religie. În ce privește rasa, nu numai că ambele popoare aparțin aceleiași ramure vestice a familiei indogermane, dar amestecurile de popoare de mai târziu au adus cu sine și amestecul de sînge di tre Celți și Germani. În ce privește cultura și religia, ambele popoare purced dela Roma și dela Ierusalim. Dacă naționaliștii francezi nu prea recunosc bucurăși participarea singelui german la formarea poporului lor, măcar că lucrul e recunoscut chiar de învățații francezi, Quessel găsește că sînt scuzabili, dat fiindcă năvălirile germane în Franța au însemnat o dare îndărăt a culturii galo-latine.

Deosebirea ce într'adevăr există între poporul francez și cel german, zice autorul, este că cel dintăiu s'a pătruns mai adînc de cultura greco-latină, fiind că a fost în spațiu mai aproape de ea și a intrat mai de timpuriu în atingere cu dînsa.

Acest fapt explică și pentruce Francezii au fost totdeauna promotorii marilor idei ce au mișcat omienirea. În Franța a pornit în sec. X-lea reforma cluneciană, care a dus la acel armistițiu al lui Dumnezeu, ce împiedica orice luptă de Mercuri sara până Luni dimineața; cavalerismul francez ne-a dat în sec. XII-lea, acea rafinerie culturală ce se oglindește în operele trubadurilor; de origină franceză au fost cruciadele; Franța s'a emancipat intăiu de supremația Papei; humanismul—născut în Italia—acolo a dat cele mai bogate roade; tot în Franța s'a format mai intăiu un stat național, care sub Ludovic XIV a condus Europa. Literatura franceză din sec. al XVII-lea a fost un model pentru toate țările, iar ideile sociale și politice ale scriitorilor veacului al XVIII-lea au stăpînit toate spiritele Europei.

La începutul sec. al XIX-lea Francezii deschid calea științelor naturii.

Spiritul german a fost totdeauna atras de cel francez; cîta vreme literatura și știința germană nu produseseșă prin ele înșile opere de valoare, spiritul german se mișca în forme franceze. Germania lui Frederic II, deși orientată politiceste contra Franței, prin influența Angliei, intelectualcește era strîns legată de Franța. Epoca lui Goethe, Schiller, Herder, Kant, deși a adus emanciparea, nu a însemnat deslipirea de Franța.

Atunci cînd cultura germană a început să însemne ceva prin ea însăși, și Franța a primit fără dușmanie ideile și știința germană. Chiar după războiul din 1870, nimeni în Franța nu a ajuns să disprețuiască cultura germană. Numai după cearta dela stăpînirea asupra Marocului, mulțumită politicei greșite a lui Bülow și Bethmann Hollweg, care fără să-și dea seama au făcut jocul Angliei, naționalismul francez jignit a pornit campania de discreditare a culturii și civilizației germane. Acuma însă, conchide autorul, sînt semne că valul de ură împotriva Germaniei începe să scadă și tinăra Franță cere conlucrarea cu Germania.

The Contemporary Review. Martie 1921.

Profesorul Robertson ne dă un studiu interesant asupra scriitorului danez *Henrik Pontoppidau* ale cărui opere au început a fi traduse în limba engleză.

Născut dintr'o veche familie de pastori în 1857, la Fredericia în Iutlanda, după ce a sffrșit studiile lui liceale, Pontoppidau a învățat cîtiva ani ingineria în institutul politehnic din Copenhaga. Dar în urma unui voiaj în Elveția și a unei aventuri de dragoste a renunțat la cariera sa debutînd în 1879 cu un volum de nuvele dia viața țărăneasca. În 1884 a răcut cunoștința lui Brandes care a avut o mare in-

fluență asupra evoluției lui intelectuale și a lui Goldsmith dela care a primit lecții de stil.

Operele sale esențiale pe care Brandes le considera ca fiind cea mai considerabilă contribuție a literaturii Nordului în generația prezentă sînt: *Der Forjoettede Land* (Țara promisă 1835), *Lykkeper* (1904), *De Dödes Rige* (Regatul morții 1916).

Prima, cuprinde scene din viața satelor, tipuri de țărani și de pastori. Un pesimism întunecat e atmosfera morală care domină în ele. Influența lui Ibsen e vizibilă. Eroul principal, Emanuel Hausted e un Brand prozaic.

Lykkeper e o operă mai personală. Eroul, Per Sidoniuus e fiu de pastor și studiază pentru a deveni inginer. Mediul descris e Copenhaga cu viața ei intelectuală și artistică, cu portretele celor mai însemnați scriitori contemporani: Brandes, Jacobsen, Drachmann.

Sidoniuus e o natură problematică, delicată și fantastică pe care succesul nu-l mulțumește niciodată. În firea lui apar trăsăturile caracterului național danez, care cu toate aptitudinile lui rare e pururi deziluzionat de realitate.

Ultimul roman al lui Pontoppidau, *Regatul morții*, scris în timpul războiului e o descriere a vieții politice daneze și eroul aduce aminte de cunoscutul bărbat de stat Sverdrup.

Romanul se distinge prin adîncimea analizei și respiră acelaș pesimism. Ca și romanele scriitorului danez, nulele lui impresionează prin dramatismul situațiilor și printr'o obiectivitate care aduce aminte de Flaubert.

Opera întregă a lui Pontoppidau dovedește puterea de vitalitate a vechiului realizm care poate fi reînnoit prin fineța psihologică și atitudinea reflexivă în fața vieții.

Mișcarea intelectuală în străinătate

LITERATURĂ

André Fontainas. *La Vie d'Edgar Poë*. Editura Mercure de France.

Volumul este consacrat vieții marelui poet american, hărțuit de atacuri, de lasulte, singuratic, ocărit și nemlăngiat; îl apără și arată opera lui fecundă creată în vremea iubirii mari pentru soția sa.

Alexandre Hepp. *Les Coeurs victorieux*. Fasquelle.

A treia parte a unei trilogii, în care autorul a rezumat zi cu zi stările sufletești a țării sale în fața încercării, luptei și biruinței.

René Doumic. *Saint-Simon. La France de Louis XIV*. Hachette.

Cuprinde o serie de conferinți ținute în 1914. Autorul demonstrează că nu trebuie dată crezare marelui memorialist, căci Saint-Simon e în prea artist, rău educat și degenerat fizicește.

Henri de Régnier. *Histoires Incertaines*. Mercure de France.

O serie de nuvele, în care misterul și visul predomină, cu subiecte luate din viața Veneției.

Roberto Bracco. *Tra le Arti e gli Artisti*, Napoli Giannini 1919.

Este primul volum, în care cunoscutul autor dramatic își adună variate articole publicate prin ziare și reviste.

Max Glass. *Die entfesselte Menschheit*. Leipzig 1919, L. Stoackmann.

Un roman în care autorul a vrut să zugrăvească starea sufletească a burgheziei față cu schimbările aduse de războiul mondial.

ETNOGRAFIE

A. Czaplicka. *The Turks of Central Asia in History at the present Day*. Oxford University Press 1918.

Un rezumat istoric foarte bine făcut al mișcării pan-turanice. D-ra Czaplicka ne dă amănunte asupra grupurilor a-

pusene a conglomeratului turan-mongoic.

A. Czaplicka. *Aboriginal Siberia*, a Study in social Anthropology, același Editură.

Studiul interesant asupra obiceiurilor, șamanismului, bolilor nervoase colective a populațiilor iberboreene; planșe fotografice, hărți etnografice.

P. M. Sykes. *A History of Persia*. Londra, Macmillan 1918.

Interesant mai ales prin identificarea exactă a itinerariului lui Alexandru cel Mare; capitolele asupra lui Alexandru și năvălirilor mongole sînt admirabile

ȘTIINȚĂ SOCIALĂ

Georges Deherme. *Les Forces à régler I. L'argent et la Richesse II Le Nombre et l'opinion publique*. 2 Vol. Bernard Grasset.

Studiază aceste felurite forțe, care nu trebuie să fie nici dezorganizate nici dezechilibrate. Interesante reflexii asupra funcției sociale a bogaților și ameliorării civice a săracilor.

Charles Briand. *Donnons une constitution à la France*. Bossard.

Un rezumat în 50 pagini al unui proiect de constituție. Briand între altele, propune ca inițiativa legiferării să revie președintelui, iar constituționalitatea legilor să fie apreciată de o curte supremă.

Edgar Milhaud. *La Marche au Socialisme*. Bernard Grasset.

Autorul, un apostol al regiilor municipale, profetizează iminenta realizare a comunismului.

ȘTIINȚĂ

Fr. Soddy. *Le Radium*. F. Alcan.
Păreri interesante asupra evoluției materiei și transmutării corpurilor, pe

care o crede posibilă cu ajutorul electrității.

Ch. Stahling. *Sur la Radioactivité de Parantum.* Comptes rendus de l'Académie des Sciences. Decembrie 1919.

! Cuprinde rezultate ce nu se împacă cu teoria radioactivității emise de fizicienii. Oxizii de uranium preparați de autor arată o scădere de activitate, ciud culoarea se apropie de verde.

Georges Denigès. *L'analyse qualitative des métalloïdes.* Maroine.

O serie de lecțiuni savante și practice, ținute la Bordeaux în vremea războiului.

MEDICINĂ

Dr. Georges Dumas. *Troubles mentaux et troubles nerveux de guerre.* Meun 1919.

Un rezumat al experienței sale personale. Insistă asupra comoțiilor și emoțiilor ce provoacă confuzie mentală, fac să varieze presiunea lichidului cefalorachidian, modifică glandele secretorii și epuizează sistemul nervos.

Drs. R. Cruchet et R. Moulmier. *Le Mal des aviateurs.* Baillière 1920.

Studiază surmenajul fizic și psihic al aviatorului, nevrozele și asteniile sale și încheie cu o serie de sfaturi utile.

CRITICĂ

Gerolamo Lazzeri. *Interpreti dell'anima belga.* Bologna, Zanichelli 1919.

Tinărul critic italian studiază scrii-

torii belgieni de limbă franceză, nu numai pe cei cunoscuți de toată lumea, ca Maeterlink, Verhaeren, Simonnier, ci și pe acei mai puțin cunoscuți.

R. E. Curtius. *Die literarischen Wegbereiter des neuen Frankreich.*

Sînt prelegeri pe care profesorul din Bonn le-a ținut în anul 1914 și în care, mai ales prin citate din autorii noul francezi, autorul vrea să arate cât de falsă e părerea răspîdită pe atunci în Germania, că Franța ar fi în decădere

SOCIOLOGIE

Richard Fester. *Die Internationale 1914 bis 1919.* Halle a. S. Niemeyer.

Autorul dă, ca introducere, și un scurt istoric al Internaționalei dela început (1864), apoi se ocupă cu perioada specificată în titlu.

BIOGRAFIE

Ermete Novelli. *Foglietti sparsi narranti la mia vita.* Roma A. Mondadori.

Sînt primele capitole în care celebrul actor își povestește viața.

ECONOMIE POLITICĂ

Giuseppe Prato. *Il lavoro della donna.* Torino S. T. E. N.

Autorul studiază toate problemele în legătură cu munca femeii.

Compiler

BIBLIOGRAFIE

- Hortensia Papadat-Bengescu**, *Bătrnul, comedie socială în 5 acte*, București, 1920, Prețul 8 lei.
- G. Glurgea**, *Orientări*, București, 1920, Prețul 2 lei.
- Ion Mateiu**, *Cultura românească și minoritățile naționale din Transilvania*, Brașov, 1920, Pr. 1 Leu (2 Cor.)
- Vasile Stoica**, *The Roumanian Question*, Pittsburgh.
- " *The Roumanian Nation and the Roumanian Kingdom*, Pittsburgh.
- " *Bessarabia*, New-York.
- " *The Roumanian Nation a Sentry of Western Latin Civilization in Eastern Europe*, Pittsburgh.
- " *The Dobrogea*, New-York.
- Etienne Ciobanu**, *La continuité roumaine dans la Bessarabie, annexée en 1812 par la Russie*, Bucarest, 1920.
- G. Tutoveanu**, *Balade*, București, 1919, Prețul 4 lei
- Memoriul agricultorilor mari cu privire la expropriere*, București, 1920.
- Liviu Marian**, *Coloniștii Nemți din Basarabia*, București, 1920, Prețul 1.50 lei.
- A. Cotruș**, *Rominia* (poemă), Brașov, 1920, Prețul 6 lei.
- Florian Porescu**, *Să fim oameni*, dramă în două acte, București, 1919, Prețul 2.50 lei.
- Al. Iacobescu**, *Balade*, Craiova 1920, Pr. 10 lei.
- Al. Iacobescu**, *Poeme*, traduceri din Leopardi, Craiova, 1920, Pr. 2 Lei.
- Gheorghe Gh. Tacu**, *Muguri*, (poezii), București, 1920, Prețul 4.50.
- Const. Brăileanu**, *Problema financiară*, București, 1920, Prețul 4.50 lei.
- I. Minea**, *Ce citise generațiunea unirii din Moldova*, București, 1919.
- S-lt. George Nebunelley**, *Clipe trâte* (Nuvele și schițe), Brăila, 1920.
- Vasile Savel**, *Intr'un sat de contrabandiști*, Arad, 1920, Prețul 2 lei.
- Intre Rețele*, București, 1920, Prețul 6 lei.
- Elena I. Iurasc**, *Istoria pentru copii*, Piatra-Neamț, 1920, Prețul 3 lei.
- A. Dominic**, *Revolte și Rastigniri*, poezii, București, 1920, Prețul 8 lei.
-
- Junimea Moldovei de Nord*, revistă socială-literară-economică, bilunară, abonament 36 lei anual, Botoșani.
- Ramuri*, revistă bilunară, abonament anual 40 lei, Craiova.
- Moldova dela Nistru*, revistă ilustrată, săptăminală, abonament 50 lei anual, Chișinău.
- Cuvînt Moldovenesc*, ziar, apare de două ori pe săptămână, abonament 20 lei anual, Chișinău.
- Educația*, revistă pentru școală și familie, lunară, abonament anual 20 lei, București.
- Fapta*, revistă politică-socială, săptăminală, București.
- Limba Română*, foaie pentru limbă, artă și literatură, Timișoara.
- Florile Dalbe*, revistă literară, biunară, abonament 18 lei anual, Birlad.
- Asociația pentru Emanciparea civilă și politică a femeilor romine*, buletin trime-trial, abonament 6 lei anual, Iași.
- Foaia Agricultorilor*, revistă bilunară, abonament 6 lei pe trimestru, Iași.
- Foaia Diecezană*, organ săptăminal, abonament 36 cor. (18 lei) anual, Caransebeș.
- Curierul Liceului*, publicație școlară, Ploești, 1920, Prețul 1.50 lei.
- Zori de zi*, revistă literară, științifică și artistică, bilunară, abonament 15 lei anual, Rîmnicul-Sarat.
- Revista științelor veterinare*, lunară, abonament 15 lei anual, Galați.
- Datiua*, revistă lunară, abonament 12 lei anual, I.-Severin.
- Lumina Creștinului*, revistă catolică lunară, abonament 10 lei anual, Iași.